

Bilaga 2

Svensk ekonomi

Bilaga 2

Svensk ekonomi

Innehållsförteckning

Förord	7
1 Inledning.....	7
1.1 Sammanfattning	7
1.2 Resursläget.....	10
1.3 Finanspolitiken.....	10
1.4 Utvecklingen inom olika områden	11
2 Internationell utveckling.....	19
2.1 Utvecklingen i Europa.....	20
2.2 Utvecklingen i Förenta staterna.....	22
2.3 Utvecklingen i Asien och Latinamerika	23
2.4 Utvecklingen i Polen, de baltiska länderna och Ryssland	24
2.5 Den svenska världsmarknadstillväxten	25
3 Kapitalmarknaderna	27
3.1 Utvecklingen i omvärlden	27
3.2 Utvecklingen i Sverige	29
4 Utrikeshandel	31
4.1 Varuexport.....	32
4.2 Varuimport	33
4.3 Tjänstehandel	34
4.4 Bytesbalans	34
4.5 BNI	35
5 Näringslivets produktion.....	37
5.1 Industri	37
5.2 Byggindustri	39
5.3 Tjänstesektor.....	40
6 Arbetsmarknad	41
7 Löner	46
8 Inflation	47

9	Hushållens ekonomi och konsumtionsutgifter	51
9.1	Hushållens inkomster	51
9.2	Hushållens konsumtionsutgifter	54
10	Investeringar	58
10.1	Näringslivet	58
10.2	Offentliga myndigheter	60
10.3	Bostäder	60
10.4	Lager	61
11	Den offentliga sektorn	62
11.1	Den konsoliderade offentliga sektorn	62
11.2	Den statliga sektorn	66
11.3	Ålderspensionssystemet	67
11.4	Kommunsektorn	68
11.5	Finanspolitiska mål och indikatorer	70
12	De offentliga finanserna på lång sikt	76
	Fördjupningsrutor	
	Dagarnas inverkan på BNP	18
	Förenata staterna: Hotar obalanser återhämtningen?	26
	Utsikter för telekombranschen	36
	Resultat och finansiellt sparande – hur och varför skiljer de sig åt?	74

Tabellförteckning

1.1	Prognosförutsättningar	8
1.2	Nyckeltal	10
1.3	Försörjningsbalans.....	15
1.4	Bidrag till BNP-tillväxt	16
1.5	Sparandets sammansättning	16
1.6	De offentliga finanserna	17
2.1	BNP-tillväxt, KPI och arbetslöshet	20
3.1	Betalningsbalansens finansiella poster.....	30
3.2	Ränte- och valutakursantaganden.....	30
4.1	Export och import av varor och tjänster	31
4.2	Bytesbalans.....	35
4.3	Bruttonationalinkomst	35
5.1	Näringslivets produktion	37
5.2	Nyckeltal för industrin.....	38
5.3	Byggvolym	40
6.1	Nyckeltal inom arbetsmarknadsområdet	41
7.1	Timplöner	46
8.1	Konsumentprisutveckling	47
9.1	Hushållens reala disponibla inkomster.....	51
9.2	Bidrag till hushållens realinkomstökning.....	52
9.3	Ändamålsfördelade transfereringsinkomster.....	53
9.4	Hushållens justerade reala disponibla inkomster	54
9.5	Hushållens finansiella förmögenhet	56
10.1	Investeringar	58
10.2	Varuproducenters investeringar	59
10.3	Tjänsteproducenters investeringar	60
11.1	Den offentliga sektorns finanser	62
11.2	Skatter och avgifter.....	64
11.3	Finansiellt sparande i offentlig sektor	65
11.4	Den offentliga sektorns utgifter	66
11.5	Statens finanser (exklusive statliga affärsverk och aktiebolag).....	67
11.6	Ålderspensionssystemet.....	67
11.7	Kommunsektorns finanser.....	68
11.8	Strukturellt sparande i offentlig sektor	71
11.9	Indikator för efterfrågan	73
12.1	Arbetskraftsutbud till 2050.....	77
12.2	Makroekonomiska förutsättningar.....	78
12.3	Primära utgifter som andel av BNP.....	80
12.4	Offentliga finanser.....	82

Diagramförteckning

1.1 BNP-tillväxt, faktisk och potentiell BNP	7
2.1 Näringslivets investeringar i Förenta staterna.....	22
3.1 Styrrentor i Förenta staterna, euroområdet och Sverige	27
3.2 10-åriga obligationsrentor i Förenta staterna, Tyskland och Sverige	28
3.3 Dollar mot euro.....	28
3.4 Börsutvecklingen i Förenta staterna, Tyskland och Sverige	29
3.5 Skillnad mellan 10-åriga obligationsrentor i Sverige och Tyskland	29
3.6 Kronans handelsvägda växelkurs	29
4.1 Varuexport och exportordergång	33
4.2 Handelsnetto som andel av BNP	35
5.1 Industrins enhetsarbetskostnad i Sverige relativt 11 OECD-länder	38
5.2 Industrins vinstandel.....	39
6.1 Nyanmälda lediga platser och antal sysselsatta	41
6.2 Arbetskraftsutbud och sysselsättning.....	44
6.3 Öppet arbetslösa och personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program.....	45
8.1 Konsumentpriser på energi. Energikomponenternas prisindex och totala bidrag till KPI-inflationen.....	47
8.2 Inflation (KPI) exkl. el, bränsle och drivmedel.....	48
8.3 Bidrag till KPI-inflationen från vissa varu- och tjänstegrupper exkl. el, bränsle och drivmedel	48
8.4 Konsumentprisernas utveckling	50
9.1 Disponibla inkomster och konsumtionsutgifter	54
9.2 Hushållens förväntningar om ekonomin 12 månader framåt.....	55
9.3 Bruttoskuld och real förmögenhet.....	56
9.4 Hushållens nettosparkvot.....	57
10.1 Investeringar	58
10.2 Kapacitetsutnyttjandet i industrin	59
10.3 Kapitalkvoten i industrin	59
10.4 Påbörjade nybyggnationer av bostäder	60
11.1 Den offentliga sektorns finansiella sparande.....	62
11.2 Den offentliga sektorns finansiella nettoställning	63
11.3 Skatter enligt NR och periodiserat.....	64
11.4 Den offentliga sektorns utgifter.....	65
11.5 Kommunsektorns finanser	69
11.6 Kommunsektorns konsumtionsutgifter	69
12.1 Sveriges befolkning	76
12.2 Befolkningen i åldern 20–64 år	76
12.3 Demografiska försörjningskvoter	77
12.4 Utgifter för pensioner, sjukvård och äldreomsorg.....	79
12.5 Primära utgifter	80
12.6 Primära inkomster och utgifter	81
12.7 Offentliga sektorns finansiella sparande.....	81
12.8 Offentliga sektorns brutto- och nettoskuld.....	81

Svensk ekonomi

Förord

I denna bilaga till budgetpropositionen för 2004 redovisas en prognos för den internationella och svenska ekonomin t.o.m. 2004. Därutöver redovisas även en kalkyl för utvecklingen 2005 och 2006.

Bedömningen baseras på underlag från Statistiska centralbyrån (SCB), OECD och Konjunkturinstitutet (KI). Ansvar för bedömningarna åvilar dock helt Finansdepartementet.

Beräkningarna är gjorda med stöd av Konjunkturinstitutets modell KOSMOS och är betingade av att ett antal förutsättningar är uppfyllda.

För beräkningarna av volymutvecklingen har 2002 används som fast basår.

Prognosarbetet slutfördes den 12 september, dvs. innan resultatet av folkomröstningen om införande av euron var känt. Som brukligt är baseras prognosen på gällande regler och på av regeringen aviserade förslag till riksdagen, inklusive förslagen i denna proposition.

Ansvarig för beräkningarna är departementsrådet Mats Dillén.

1 Inledning

Den svenska bruttonationalprodukten (BNP) väntas i år öka med 1,4 %. Efter en relativt god utveckling under det första halvåret pekar tillgängliga indikatorer på en mer dämpad tillväxt under återstoden av året. Aktiviteten i den svenska ekonomin väntas öka nästa år när det internationella konjunkturläget förstärks. BNP-tillväxten bedöms 2004 uppgå till 2,0 % (se diagram 1.1).

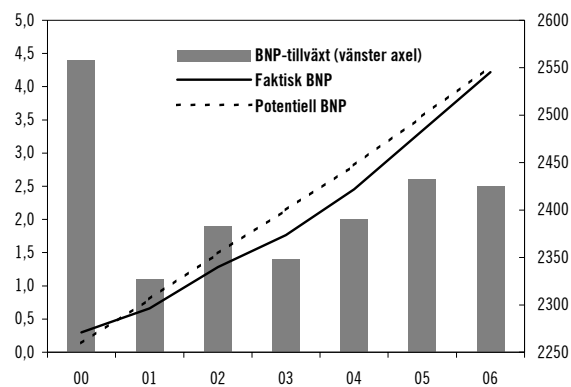
1.1 Sammanfattning

Den internationella lågkonjunkturen har drabbat de svenska exportmarknaderna hårdare än vad som tidigare har förutsetts. Det står nu också klart att den relativt svaga världskonjunkturen under det första halvåret i ganska liten utsträckning kan förklaras av kriget i Irak. Den är i stället ett resultat av de obalanser som byggdes upp under senare delen av 1990-talet, bl.a. i form av höga aktievärderingar, ökad skuldsättning och överinvesteringar.

Det är framför allt i euroområdet som utvecklingen har varit överraskande svag och tecknen på en förestående återhämtning är osäkra. Förstärkningen av euron sedan inledningen av 2002 har hämmat exporttillväxten. Förenta staternas ekonomi har å andra sidan gynnats av kraftiga efterfrågeimpulser från finans- och penningpolitiken samt av en försvagad dollar. Såväl nationalräkenskapsutfall som några av de viktigaste indikatorerna tyder på att den amerikanska ekonomin är inne i en återhämtningsfas. Utsikterna ser särskilt gynnsamma ut i tjänstesektorena.

Diagram 1.1 BNP-tillväxt, faktisk och potentiell BNP
Fasta priser referensår 2002

Procentuell förändring Miljarder kronor

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Ett positivt inslag i den globala konjunkturbilden är den uppgång som sedan våren 2003 har ägt rum på världens aktiebörser. Till grund för uppgången ligger bl.a. en vinstutveckling bland börsföretagen som har överträffat förväntningarna. Därmed har förutsättningarna för en investeringsledd återhämtning stärkts. Företagen är dock fortfarande försiktiga i sina framtidsbedömningar. Ett uttryck för tilltagande optimism är den senaste tidens internationella långränteuppgång.

Den enskilt viktigaste faktorn för att den globala återhämtningen skall utvecklas som förväntat är att uppgången i Förenta staterna fortsätter. Därigenom kommer den övriga världen, och i synnerhet euroområdet, att möta en ökad efterfrågan på sina exportvaror. Förenta staternas försteg i konjunkturcykeln har lett till en viss förstärkning av dollarn visavi euron, vilket utgör en stimulans för euroländerna. Återhämtningen väntas även få stöd av en fortsatt expansiv inriktning av penningpolitiken i Förenta staterna och i euroområdet.

Den förbättrade konjunktursituationen i Förenta staterna har hittills inte omfattat arbetsmarknaden. Ett hot mot den förväntade utvecklingen uppkommer om företagen alltför ensidigt söker uppnå resultatförbättringar genom att minska antalet anställda samtidigt som viljan att expandera är svag. I ett sådant scenario försvagas de offentliga finanserna utöver den ganska kraftiga försvagning som redan har ägt rum och hushållens konsumtionsvilja minskar. Den senaste tidens investerings- och konsumtionsutveckling ger emellertid inget stöd för att den amerikanska ekonomin utvecklas i denna riktning.

Tabell 1.1 Prognosförutsättningar

	2002	2003	2004	2005	2006
BNP världen ¹	3,0	3,2	4,0	3,9	3,9
HIKP EU ²	2,1	1,9	1,7	1,9	1,8
Timlön i Sverige ³	4,1	3,5	3,5	3,5	3,5
TCW-index ²	133,7	128,6	127,9	127,0	127,0
Tysk långränta ⁴	4,8	4,2	4,8	5,3	5,4
Svensk långränta ⁴	5,3	4,7	5,2	5,7	5,8
Svensk kortränta ⁵	4,1	3,3	3,7	4,6	4,9

¹ Procentuell förändring.

² Årsgenomsnitt.

³ Kostnad, årsgenomsnitt.

⁴ 10-års statsobligation, årsgenomsnitt.

⁵ 6-månaders statsskuldsväxel, årsgenomsnitt.

Källor: OECD, Statistiska centralbyrån, Medlingsinstitutet och Finansdepartementet.

I förhållande till den kärva konjunktursituationen i euroområdet hölls BNP-tillväxten i den svenska ekonomin väl uppe under årets inledning. Enligt de preliminära nationalräkenskaperna steg BNP med 1,8 % det första halvåret 2003 jämfört med samma period 2002. Den säsongrensade utvecklingen tyder dock på en förloppsmässig försvagning av tillväxten under det andra kvartalet. Det preliminära utfallet av nationalräkenskaperna visar på en relativt god utveckling av varuexporten och hushållens konsumtion. Investeringarna fortsatte däremot att minska och den offentliga konsumtionen utvecklades svagt.

Konjunkturinstitutets (KI:s) kvartalsbarometer för andra kvartalet visar, liksom nationalräkenskaperna, att konjunkturen försvagades under det andra kvartalet. I barometern framkommer bl.a. att orderingången till industrin utvecklas svagt, att produktionstillväxten har stagnerat, att lönsamheten har försämrats och att framtidsförväntningarna är lågt ställda. Även inom byggindustrin och inom tjänstenäringarna har, enligt barometern, konjunkturen försämrats påtagligt. Sammantaget pekar konjunkturbarometern tämligen entydigt på svag tillväxt och låg arbetskraftsefterfrågan under det andra halvåret.

En sannolik förklaring till den relativt dystra bild som tecknas i kvartalsbarometern är att den svenska konjunkturen i allt högre grad sammanfaller med konjunkturen i övriga EU-området. Under 2001 och 2002 drog den svenska ekonomin fördel av stimulans effekter från en expansiv finanspolitik och en svag krona. Den positiva efterfrågepåverkan från tidigare års finanspolitik klingar nu gradvis av. Samtidigt har den svenska kronan successivt förstärkts sedan bottennoteringen hösten 2001, vilket har försämrat exportföretagens konkurrenssituation och pressat exportpriserna.

Inköpschefernas index för juli och augusti samt KI:s månadsbarometer för juli tyder på att konjunkturläget har stabiliserats under sensommaren. Ett positivt inslag i konjunkturbilden är också att flertalet börsföretag har redovisat resultatförbättringar under det andra kvartalet. Det skall dock understrykas att de ökningarna som har framkommit i indikatorer och i vinster har skett från ett svagt utgångsläge. Den sammantagna tolkningen är därför att tillväxten under det andra halvåret blir svag, men att konjunkturläget inte försvagas ytterligare.

Först nästa år, när det internationella konjunkturläget har förbättrats och den expansiva inriktningen av penningpolitiken har verkat under en längre tid, bedöms tillväxten tillta.

BNP-tillväxten påverkas nästa år av att arbetsdagarna är ovanligt många, vilket bland annat beror på att det är skottår. Kalendereffekten bedöms höja BNP-nivån med 0,3 %. Även medelarbetstiden och produktivitetstillväxten 2004 påverkas av kalendereffekten. För mer detaljer se fördjupningsrutan efter detta avsnitt.

Den svenska varuexporten väntas följa samma mönster som BNP med svag tillväxt under andra halvåret och en starkare uppgång under 2004. Till den svaga tillväxten under resten av året bidrar också att företagen inom handeln och industrin förväntas möta efterfrågan med lagerneddragningar.

Den svenska varuexporten har under 2001 och 2002 påverkats i negativ riktning av kraftigt minskande export av teleprodukter. Teleproduktindustrins problem hänger till stor del samman med att många teleoperatörer, särskilt i EU-området, kring år 2000 befann sig i en ohållbar finansiell situation. Efter ett antal år med skuld amorteringar och låga investeringar har operatörernas finansiella läge därefter förbättrats. Stigande samtalsvolymerna i mobilnäten och fortsatt övergång till den s.k. 3G-tekniken är faktorer som också talar för att operatörerna under de närmaste åren kommer att öka investeringsvolymerna. Förutsättningarna för den svenska teleproduktexporten förbättras därmed. I prognosen antas att teleproduktexporten stiger nästa år.

Investeringarna minskar för andra året i rad. Investeringsnedgången har varit störst inom industrin. Industriföretagen har under de senaste åren genomfört långtgående rationaliseringar som bl.a. inneburit att sysselsättningen inom industrin, enligt nationalräkenskaperna, har sjunkit med ca 50 000 personer sedan första kvartalet 2001. Kostnadsbesparingarna har bidragit till att vinstutsikterna gradvis har förbättrats. Flera år av fallande investeringar och en viss ökning av produktionen har resulterat i ett stigande resursutnyttjande. Uppgången i kapacitetsutnyttjandet och det förbättrade vinstläget väntas resultera i ökade investeringsvolymerna nästa år. En risk i investeringsprognosen är att företagen i sin strävan att uppnå vinstförbättringar ensidigt inriktar sig på att minska kostnaderna och avstår från att investera.

Till skillnad från företagen ser hushållen fortfarande positivt på sin ekonomiska situation, enligt KI:s undersökning om hushållens inköpsplaner. Hushållens konsumtionsutgifter har utvecklats väl under 2002 och första halvåret 2003. Stigande börskurser, ett lågt ränteläge och en förhållandevis stabil arbetsmarknadssituation är sannolikt faktorer som bidrar till att hushållens konsumtionsvilja alltjämt är god. Ett begränsat finansiellt utrymme och svag tillväxt i skatteinkomsterna medför att den offentliga konsumtionstillväxten blir låg i år och nästa år.

Under de senaste årens svaga konjunktur har sysselsättningen hållits uppe relativt väl. Antalet sysselsatta, i säsongrensade termer, låg på i stort sett samma nivå andra kvartalet 2003 som under början av 2001. En förklaring till detta är att den fallande sysselsättningen inom industrin har balanserats av en stigande sysselsättning i offentlig sektor. Antalet arbetade timmar har däremot fallit mer eller mindre kontinuerligt under samma period, vilket bl.a. beror på stigande sjukfrånvaro. En i förhållande till sysselsättningen stark tillväxt i arbetskraftsutbudet under innevarande år har resulterat i en uppgång i den öppna arbetslösheten.

Efterfrågan på arbetskraft är för närvarande låg och sysselsättningen förväntas minska något under det andra halvåret. Först under senare delen av 2004 ökar sysselsättningen. Den reguljära sysselsättningsgraden för personer mellan 20 och 64 år väntas sjunka från 77,7 % i år till 77,3 % nästa år. Minskningen förklaras av att den arbetsföra befolkningen ökar snabbare än sysselsättningen. Den öppna arbetslösheten förutses nästa år uppgå till 4,7 %.

Inflationstrycket i den svenska ekonomin är lågt. Den uppmätta inflationen har under senare år påverkats av kraftiga variationer i energipriserna. Energipriserna bedöms i huvudsak ge tillfälliga inflationseffekter. Rensat från energiprisernas inverkan har inflationen sjunkit mer eller mindre kontinuerligt sedan början av 2002. Det låga underliggande inflationstrycket avspeglar dels att produktivitetstillväxten har varit överraskande stark i förhållande till konjunkturläget under de senaste åren, dels att löneökningstakten har sjunkit. Timlönerna steg enligt förtjänststatistiken med 4,4 % år 2001 och med 4,1 % år 2002 och ökningen bedöms bli ännu lägre i år. Särskilt kraftig inbromsning i löneökningstakten har registrerats inom tjänstesektorerna och i år även inom industrin. På motsvarande sätt har prisök-

ningarna på tjänster i konsumentprisindex fallit tillbaka. Prognosen bygger på antagandet att timlöneökningarna i hela ekonomin begränsas till 3,5 % per år.

1.2 Resursläget

Det är svårt att med någon precision förutsäga konjunkturläget om två år eller längre fram i tiden. Tillväxtprognosen för 2005 och 2006 baseras därför på en bedömning av det s.k. BNP-gapet, dvs. skillnaden mellan den faktiska och potentiella BNP-nivån, 2004. Om BNP-gapet är negativt finns det lediga resurser i ekonomin, vilket möjliggör en tillväxt som överstiger den potentiella tillväxttakten utan att inflationsproblemet uppstår. På motsvarande sätt innebär ett positivt BNP-gap att ekonomin måste växa långsammare än den potentiella tillväxttakten för att inte inflationen ska överstiga Riksbankens mål på 2 %. Beräkningarna bygger på antagandet att BNP-gapet sluts 2007.

De senaste årens måttliga tillväxttal i kombination med en fallande underliggande inflationstakt tyder på att det finns lediga resurser i den svenska ekonomin. BNP-gapet bedöms därför vara negativt och uppskattas till ca -1 % såväl i år som nästa år (se diagram 1.1). Även i 2003 års ekonomiska vårproposition uppskattades BNP-gapet för 2004 till -1 %. Den ackumulerade tillväxten för 2003 och 2004 är dock lägre i föreliggande prognos än i prognosen i vårpropositionen, vilket innebär att den svenska ekonomins potentiella produktionsnivå för 2004 har reviderats ned något. Den enskilt viktigaste förklaringen till detta är att medelarbetstiden har fallit mer än förväntat och att nedgången till viss del förutses leda till en varaktig minskning i antalet arbetade timmar. Osäkerheten i denna bedömning är dock betydande.

BNP-gapet 2004 bedöms till största delen bestå av ett sysselsättningsgap. Det innebär att den faktiska sysselsättningstillväxten under medelfriståren är högre än den potentiella sysselsättningstillväxten. Detta visar sig bl.a. genom att den öppna arbetslösheten sjunker från 4,7 % år 2004 till 4,0 % år 2006. En annan positivt bidragande faktor till att sysselsättningen förutses kunna öka med ca 0,7 % per år 2005 och 2006 är att befolkningen i yrkesverksam ålder ökar i motsvarande grad. Både sysselsättningstillväxten och medelarbetstidsutvecklingen hålls dock till-

baka av att en stor del av ökningen i den arbetsföra befolkningen sker i åldersgrupper med en låg sysselsättningsgrad och relativt låg medelarbetstid.

Sammantaget innebär bedömningarna av resursläget och den potentiella tillväxten att BNP ökar med 2,6 % år 2005 och 2,5 % år 2006. Detta är samma tillväxttal för dessa år som förutsågs i vårpropositionen.

Tabell 1.2 Nyckeltal

	2002	2003	2004	2005	2006
KPI, dec-dec	2,3	1,3	2,1	2,3	2,1
UND1X, dec-dec	2,2	1,7	1,5	-	-
Real disponibel inkomst ¹	4,7	1,6	0,9	0,7	1,5
Sparkvot (nivå) ²	2,8	2,6	1,4	0,2	-0,3
Industriproduktion ¹	2,9	1,4	3,5	-	-
Relativ enhetsarbetskostnad i industrin ^{1,3}	0,3	3,3	0,2	-	-
Antal sysselsatta ¹	0,1	-0,2	0,1	0,7	0,7
Öppen arbetslöshet ⁴	4,0	4,7	4,7	4,3	4,0
Konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program ⁴	2,6	2,2	2,2	1,9	1,7
Reguljär sysselsättningsgrad ⁵	78,1	77,7	77,3	77,5	77,5
Handelsbalans ⁶	151	151	154	167	180
Bytesbalans ⁷	4,5	5,3	5,1	5,1	5,2
Offentligt finansiellt sparande ⁷	1,1	0,2	0,4	1,2	1,6

¹ Årlig procentuell förändring.

² Exklusive sparande i avtalspension.

³ I gemensam valuta, SEK.

⁴ Procent av arbetskraften.

⁵ Antal sysselsatta i åldern 20-64 år, exklusive sysselsatta i arbetsmarknadspolitiska program, i procent av befolkningen i denna åldersgrupp.

⁶ Miljarder kronor.

⁷ Procent av BNP.

Källor: Statistiska centralbyrån, Arbetsmarknadsstyrelsen, Riksbanken och Finansdepartementet.

1.3 Finanspolitiken

Målet för de offentliga finanserna är ett överskott om 2 % i genomsnitt över en konjunkturcykel. Därmed stärks den offentliga förmögenhetsställningen, vilket skapar ett finansiellt utrymme att möta den demografiska utvecklingen under de närmaste decennierna.

Det finansiella sparandet i offentlig sektor beräknas i år till 0,2 % av BNP och 2004 till 0,4 % av BNP. BNP-gapet väntas vara negativt såväl 2003 som 2004. Det strukturella överskottet (se avsnitt 11.5) är därför högre än det redovisade och beräknas till 1,2 % av BNP 2003 och 1,3 %

av BNP 2004. Under de följande åren stärks det strukturella överskottet ytterligare och uppgår 2006 till 2,0 %. Mot denna bakgrund, och med beaktande av de stora överskotten 2000 och 2001, bedöms de prognoserade överskotten t.o.m. 2006 vara förenliga med målet om överskott om 2 % av BNP i genomsnitt över en konjunkturcykel.

Förändringen i det offentliga sparandet är en indikator på de offentliga finansernas effekter på efterfrågan i ekonomin. Förändringen kan delas upp i diskretionära åtgärder i den statliga budgeten, automatiska stabilisatorer och övriga faktorer.

Det finansiella sparandet förstärks successivt mellan 2003 och 2006, vilket verkar återhållande på efterfrågan i ekonomin. Knappt hälften av förstärkningen av de offentliga finanserna beror på ett förbättrat konjunkturläge, dvs. på de automatiska stabilisatorerna. Återstoden av förstärkningen beror på att det strukturella överskottet ökar. Finanspolitikens inriktning, mätt som förändringen i det strukturella sparandet, bedöms under perioden fram till och med 2006 vara kontraktiv (se tabell 1.6 och avsnitt 11.5).

1.4 Utvecklingen inom olika områden

Den internationella utvecklingen

Tillväxten i världsekonomin hämmas fortfarande av den kraftiga nedgång i den globala industrikonjunkturen som inleddes i Förenta staterna under slutet av 1999. I Förenta staterna är återhämtningen nu förhållandevis tydlig, även om bakslag inte kan uteslutas. I euroområdet bedöms återhämtningen inledas med två till tre kvartals eftersläpning. Ett slående inslag i de senaste årens globala ekonomiska utveckling är att Asien, exklusive Japan, har kunnat upprätthålla en årlig tillväxt runt 6 % och endast i ringa omfattning har drabbats av den internationella lågkonjunkturen. Eftersom BNP i Asien, exklusive Japan, utgör drygt 25 % av global BNP har regionens starka tillväxt varit, och väntas att fortsätta vara, en viktig drivkraft i världsekonomin. I den japanska ekonomin bedöms däremot tillväxten förbli låg, även om en del positiv statistik har inkommit under den senaste tiden. I Latinamerika väntas BNP, efter ett antal år med mycket svag utveckling, stärkas rejält nästa år. Den förväntade konjunkturförstärkningen i Förenta sta-

terna, Latinamerika och EU-länderna väntas bidra till att den globala tillväxten ökar från 3,2 % i år till 4,0 % nästa år (se tabell 1.1).

I Förenta staterna har en expansiv ekonomisk politik starkt bidragit till att upprätthålla den samlade efterfrågan. Det är framför allt hushållen som har gynnats av den expansiva politiken. De negativa tillväxtimpulser som den amerikanska industrins anpassning av kostnader och investeringar givit upphov till har därför motverkats av positiva tillväxtimpulser från hushållens konsumtion.

Mycket tyder nu på att företagens anpassningsprocess har varit framgångsrik. Tillförsikten inför framtiden har stärkts, vinsterna har förbättrats och de privata investeringarna har efter flera års nedgång återigen börjat öka. Ett positivt inslag i resultatutvecklingen är att ökande intäkter i allt högre grad tycks bidra till vinsterna. Tillväxten förutses i allt högre grad bli självbärande och i allt mindre grad pådriven av en expansiv ekonomisk politik. Mot denna bakgrund förutses BNP i Förenta staterna öka med 2,6 % i år och med 3,8 % nästa år.

I Japan har en positiv investeringsutveckling och en god tillväxt i exportsektorn under den senaste tiden stärkt tillväxten. Med en exportsektor som endast utgör ca 10 % av BNP överskuggas exportframgångarna av de svaga inhemska efterfrågeförhållandena. Problemen i banksektorn, deflationen och en svag arbetsmarknad påverkar såväl hushållen som de mindre företagen negativt. Utan genomgripande strukturella reformer bedöms den underliggande tillväxten förbli svag. BNP-tillväxten förutses i år bli relativt stark, 1,8 %, och sedan dämpas till 1,1 % nästa år.

Tillväxten i euroområdet har stagnerat sedan slutet av 2002. Under första halvåret 2003 ökade, enligt preliminära nationalräkenskaper, BNP i euroområdet med 0,5 % jämfört med motsvarande period ett år tidigare. Konsekutivt har BNP varit i stort sett oförändrad de två första kvartalen i år. Liksom i Förenta staterna har många företag under de senaste åren inriktat sin verksamhet på kostnadsbesparingar och skuld-amortering. Men anpassningen av ekonomin förefaller av ett antal skäl gå långsammare i euroområdet än i Förenta staterna. För det första har inriktningen på den ekonomiska politiken, och särskilt finanspolitiken, varit mindre expansiv i euroområdet. För det andra har euroförstärkningen i förhållande till dollarn, till och med

sommaren 2003, inneburit att företagens konkurrenskraft gentemot amerikanska företag har urholkats. För det tredje tycks företagen i euroområdet i högre grad än amerikanska företag ha valt att behålla personal i avvaktan på att efterfrågan ska stärkas. Detta har bidragit till en försvagad produktivitetstillväxt i euroområdet. Å andra sidan har arbetslösheten inte ökat på samma sätt som i Förenta staterna, vilket har lagt grunden för en förhållandevis stabil konsumtionstillväxt.

Som konstaterades i inledningen saknas det ännu tydliga tecken på en förestående konjunkturåterhämtning i euroområdet i t.ex. nationalräkenskapsutfall. Däremot visar ett flertal s.k. förtroendeindikatorer på en förbättring, om än från ett svagt utgångsläge. Det är dessutom sannolikt att de europeiska företagen, med viss eftersläpning i förhållande till de amerikanska, återigen börjar öka sina investeringar. Penningpolitiken väntas också ge ett fortsatt stöd till återhämtningen och efterfrågan på europeiska exportvaror förväntas öka i takt med att den globala konjunkturen stärks. BNP-tillväxten i euroområdet förutses i år inte bli högre än 0,5 % för att nästa år öka till 1,8 %.

I Storbritannien, Norge och Danmark bromsade tillväxten in under årets inledning. I Storbritannien och Danmark är det hushållens konsumtion som har dämpats medan Norges tillväxt framför allt har hållits tillbaka av en svag exporttillväxt till följd av en stark växelkurs. Bruttonationalprodukten i Danmark och Norge förutses i år öka med 0,9 % respektive 0,6 %. Under det andra kvartalet stärktes tillväxten i Storbritannien och BNP väntas öka med jämförelsevis goda 1,7 %. I Norge, Danmark och Storbritannien understöds återhämtningen av en expansiv finanspolitik och låga räntor. Nästa år bedöms BNP-tillväxten uppgå till 2,1 % i Danmark och till 2,2 % i Norge. Storbritanniens BNP väntas öka 2,4 % år 2004.

Räntor, valutor och inflation

Under inledningen av 2003 präglades de finansiella marknaderna av stor osäkerhet. De föregående årens börsfall bidrog därutöver till att de finansiella aktörernas riskbenägenhet var låg. Under våren och sommaren har osäkerheten minskat och riskviljan har ökat, vilket bland annat tagit sig uttryck i stigande börskurser, högre

långräntor och en nedgång i ränteskillnaden mellan företags- och statsobligationer.

Det finns ett antal förklaringar till denna utveckling. Det säkerhetspolitiska läget har stabiliserats efter Irakkriget slut, även om betydande osäkerhet kvarstår. Konjunkturläget i Förenta staterna har ljusnat och oron för deflation har minskat. Företagen har minskat sin skuldsättning och visat resultat som har överträffat förväntningarna.

De långa marknadsräntorna har sedan sommaren ökat tämligen kraftigt. I Förenta staterna har den 10-åriga obligationsräntan stigit från 3,1 % i mitten av juni till ca 4,3 % i början av september. Uppgången bör dock ses i ljuset av att räntenivån i mitten av juni var den lägsta sedan slutet av 1950-talet. Uppgången i de amerikanska långräntorna har varit kraftigare än uppgången i motsvarande tyska räntor. Detta avspeglar sannolikt främst den relativa förbättringen av konjunkturutsikterna i Förenta staterna i förhållande till euroområdet, men också i viss mån att de senaste årens expansiva finanspolitik i Förenta staterna har resulterat i ett stigande lånebehov.

Långräntorna förväntas fortsätta att stiga i takt med att konjunkturläget förbättras. I december 2004 antas den amerikanska 10-årsräntan uppgå till 5,80 % och den tyska 10-årsräntan till 5,20 %. Skillnaden mellan den svenska och den tyska 10-årsräntan förväntas ligga på 0,4 procentenheter i slutet av 2004, vilket är något mindre än de senaste årens räntedifferens.

Även de korta räntorna i Förenta staterna och i euroområdet har varit mycket låga, vid en historisk jämförelse. Orsaken till detta är att de amerikanska och europeiska centralbankerna har bedrivit en mycket expansiv penningpolitik. Den amerikanska centralbanken sänkte i juni styrräntan till 1 % och har i uttalanden under sommaren indikerat att någon omedelbar höjning inte är aktuell eftersom inflationstrycket är fortsatt lågt. I prognosen antas att den amerikanska centralbanken i slutet av året höjer styrräntan till 1,25 %. När aktivitetsnivån ökar ytterligare 2004 förväntas den amerikanska centralbanken i ganska snabb takt justera styrräntan mot en neutral nivå. Den europeiska centralbanken förutses lämna styrräntan oförändrad på 2 % år 2003 och endast försiktigt skärpa penningpolitiken under 2004. I slutet av 2004 bedöms styrräntan i Förenta staterna vara 3,25 % och i euroområdet 2,75 %.

Förenta staternas allt tydligare försteg i konjunkturåterhämtningen har inneburit att den trendmässiga dollarförsvagning mot euron som pågått sedan början av 2002 brutits under sommaren 2003. En förstärkning av euron bedöms inträffa först när återhämtningen i euroområdet blir tydligare.

Den svenska kronan har sedan hösten 2001 stärkts från 146 till ca 130 i termer av det handelsviktade TCW-indexet. Även som årsgenomsnitt har förstärkningen varit betydande, vilket sannolikt bidrar till att dämpa den svenska exporttillväxten 2003 och 2004. Under hösten förväntas ingen påtaglig förändring av kronkursen i förhållande till värderingen i början av september. TCW-index förutses i slutet av året ligga på 129. Nästa år väntas kronan stärkas något så att TCW-index ligger på 127 i slutet av året. Ingen ytterligare förstärkning förväntas under åren därefter.

Den svenska penningpolitiken vägleds av ett inflationsmål. Inflationen mätt som förändringen i konsumentprisindex (KPI) över tolv månader skall uppgå till 2 % med ett toleransintervall på +/- 1 procentenhet. Riksbanken har förtydligat att det är utvecklingen av UND1X som styr utformningen av penningpolitiken. UND1X är Riksbankens mått på underliggande inflation där de direkta effekterna av förändrade räntor, indirekta skatter och subventioner har exkluderats från KPI. Riksbanken förutsätts anpassa penningpolitiken så att inflationen utvecklas i linje med inflationsmålet.

Den underliggande inflationen, mätt med UND1X, bedöms i december 2003 uppgå till 1,7 %. Exkluderas effekterna av elprisutvecklingen uppgår UND1X-inflationen endast till ca 1,2 % i december. Elpriserna förväntas vara höga eftersom nivåerna i vattenmagasinen är mycket låga efter den torra sommaren, vilket lett till stigande terminspriser på elbörsen. Det svaga inflationstrycket hänger samman med att prisutvecklingen för både importerade varor och inhemskt producerade varor och tjänster har dämpats markant sedan årsskiftet 2001/02. Bakomliggande förklaringar är, som tidigare berörts, en starkare krona, lägre löneökningar, en god produktivitetstillväxt och ett lågt resursutnyttjande.

Under loppet av 2004 ökar det underliggande inflationstrycket i takt med att ekonomins resurser tas i anspråk. UND1X-inflationen beräknas i december 2004 ligga omkring 1,5 %. KPI-inflationen i december 2004 uppskattas till drygt

2,1% (se tabell 1.2). Skillnaden mellan inflationsmåten beror främst på att prognosen för de korta räntorna innebär ett omslag i räntekostnaderna för egna hem motsvarande ett bidrag till KPI på 0,5 procentenheter. Den gröna skatteväxlingen för 2004 som föreslås i denna budgetproposition beräknas dessutom bidra till att höja KPI-inflationen med ca 0,1 procentenheter 2004. Mot bakgrund av det låga inflationsstrycket antas Riksbanken under 2003 sänka den s.k. reporäntan till 2,50 %. Nästa år förväntas Riksbanken höja reporäntan så att den uppgår till 3,25 % i slutet av 2004. Penningpolitiken är då fortfarande expansiv, men i mindre utsträckning än i år.

Försörjningsbalansen

Den svenska *varuexporten* har uppvisat en betydande ryckighet under de senaste åren. Under första halvåret 2002 utvecklades varuexporten väl, vilket i hög grad hängde samman med tillfälliga exportframgångar för teleproduktindustrin. Efter en försvagning av varuexporten under andra halvåret 2002 ökade återigen varuexporten i god takt under första halvåret 2003. Uppgången under första halvåret 2003 omfattade fler branscher än uppgången året före.

Även i år förefaller återhämtningen i exportindustrin stanna av under det andra halvåret. Konjunkturinstitutets barometer för det andra kvartalet visar på en svag utveckling av exportorderingen. Orderstocken bedöms av företagen vara liten. Företagen uttrycker vidare missnöje med konkurrenssituationen. Statistiska centralbyråns uppgifter rörande orderingång och inköpschefernas index tyder på en något bättre utveckling, men helhetsintrycket är likväl att exportindustrin står inför ett svagt andra halvår. Innevarande år bedöms varuexporten öka med 4,1 %.

Förutsättningarna för att varuexporten skall växa sig starkare 2004 är goda. Den internationella återhämtningen innebär att efterfrågan på svenska exportvaror ökar. Till viss del väntas den internationella uppgången vara investeringsledd, vilket gynnar Sverige eftersom investeringsvaror väger tungt i den svenska exporten. Årsgenomsnittet för varuexporttillväxten 2004 hålls tillbaka av att varuexporten under det andra halvåret 2003 förväntas vara dämpad och av att den internationella investeringskonjunkturen sannolikt fortfarande är relativt svag under inledningen

av 2004. Som årsgenomsnitt förutses varuexporten öka med 5,8 % 2004. Under loppet av 2004 ökar varuexporten med 7,9%.

Efter flera år av nedgång steg *varuimporten* under det första halvåret 2003 jämfört med motsvarande period ett år tidigare. För helåret 2003 bedöms varuimporten öka med 4,5 %, vilket är en stark utveckling i förhållande till efterfrågekomponenternas tillväxt. En viktig delförklaring till detta är att importpriserna för bearbetade varor har fallit i två års tid till följd av en starkare krona. När importerade varor blir relativt sett billigare i förhållande till inhemskt producerade varor ökar importefterfrågan från hushåll och företag. Under 2004 stärks importtillväxten ytterligare och uppgår till 6,1 %. En tilltagande export av bearbetade varor och ökande investeringar, särskilt maskininvesteringar, bidrar till ett stigande importbehov.

Analysen av tjänstehandeln påverkas av att statistiken avseende utrikeshandeln med tjänster har lagts om. Jämförelser mellan 2002 och 2003 försvåras därmed. Det är dock rimligt att utgå ifrån att *tjänsteexporten* följer samma mönster som varuexporten och stärks nästa år. *Tjänsteimporten* påverkas i positiv riktning av att utlandsresandet förefaller ha stabiliserats och bedöms öka under slutet av 2003. Sammantaget förväntas tjänstenettet ge ett positivt tillväxtbidrag 2003 motsvarande 0,3 procentenheter och ett positivt tillväxtbidrag 2004 på 0,1 procentenheter. Det svårbedömda statistiska underlaget innebär att prognoserna över tjänstehandeln är osedvanligt osäkra.

Investeringarna väntas fortsätta att minska i år. Investeringsnedgången är bred och omfattar såväl varu- som tjänstebanscher. Bostadsinvesteringarna förutses efter ett antal år med höga tillväxttal falla tillbaka och även de kommunala investeringarna visar en negativ utveckling. Ett undantag är de statliga investeringarna, som ökar till följd av satsningar på infrastruktur. Totalt sett sjunker investeringarna 2003 med ca 1,8 % (se tabell 1.3). De senaste årens anpassning av kapitalbeståndet väntas medföra att investeringarna ökar nästa år för att produktionskapaciteten skall vara tillräcklig för att möta den stigande efterfrågan. Investeringskonjunkturen är fortfarande så pass svag att en uppgång i investeringsaktiviteten blir tydlig först en bit in på 2004. Högre efterfrågan från omvärlden, ett lågt ränteläge och det faktum att kapacitetsutnyttjandet sedan en tid tillbaka har ökat i ett antal branscher

är faktorer som bidrar till att investeringarna nästa år bedöms öka med nästan 3 %.

Investeringarna inom industrin föll med 5,0 % år 2001 och med 7,8 % år 2002. I år väntas de falla med ytterligare ca 4,5 %. Totalt sett innebär det att investeringsnivån 2003 är ca 16 % lägre än år 2000. Nedgången är ett resultat av att nivån tidigare var mycket hög och av att det då till viss del handlade om en för snabb expansion till följd av alltför optimistiska framtidsförväntningar. Industrin bedöms nu i stort ha anpassat investeringsvolymerna till rådande produktionsbehov. För att möta den stigande efterfrågan ökar industriinvesteringarna med ca 6 % år 2004.

Investeringsutvecklingen i tjänstesektorn har, liksom i industrin, varit svag under de senaste åren. År 2002 föll investeringarna i tjänstesektorn med hela 8 %. Bilden av investeringsutvecklingen i tjänstesektorn är splittrad. Inom handel, finansiell verksamhet och hushållstjänsteverksamhet bedöms investeringarna öka något redan i år. I branscherna företagstjänster, hotell och restaurang samt fastighetsverksamhet fortsätter däremot investeringarna att falla. Ingen återhämtning väntas vare sig i år eller nästa år vad gäller byggandet av kommersiella lokaler. Totalt sett förutses investeringarna inom tjänstesektorn minska med 1,1 % i år. Högre aktivitet i ekonomin leder till att de ökar med 2,4 % år 2004.

Bostadsinvesteringarna förutses falla med 4,2 % i år efter en uppgång med 10,4 % i fjol. Försämringen förklaras framför allt av att byggandet av flerbostadshus har minskat. Detta kan sannolikt förklaras av att lönsamheten i att bygga bostadsrätter i storstadsregionerna har sjunkit, vilket både beror på en dämpad efterfrågan och stigande produktionskostnader. Bostadsbrist och ett lågt ränteläge bedöms resultera i att flerbostadsbyggandet återigen ökar nästa år. Det nya investeringsstödet riktat till viss produktion av hyresrätter, motsvarande en momssänkning från 25 % till 6 %, bedöms också stimulera byggandet 2004 och åren därefter. Sammantaget förutses bostadsinvesteringarna 2004 öka med 2,1 %.

Under första halvåret 2003 bidrog, enligt nationalräkenskaperna, *lagerinvesteringar* med 0,5 procentenheter till BNP-tillväxten. I Konjunkturinstitutets kvartalsbarometer rapporterar såväl industrin som handeln ett stigande missnöje med alltför stora lager. En lageranpassning förutses äga rum redan under det andra halvåret, varför bidraget till BNP-tillväxten i år begränsas till 0,2

Tabell 1.3 Försörjningsbalans

	Miljarder kronor 2002 ¹	Procentuell volymförändring						
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Hushållens konsumtionsutgifter	1 139	4,0 ²	0,2	1,3	1,9	2,1	2,0	2,0
Offentliga konsumtionsutgifter	656	0,7 ²	0,9	2,1	0,7	0,4	0,6	0,6
Statliga	188	-2,8	-2,5	1,7	1,0	0,0	0,0	0,0
Kommunala	468	2,2 ²	2,4	2,3	0,6	0,6	0,9	0,9
Fasta bruttoinvesteringar	400	6,6	0,8	-2,5	-1,8	2,8	5,5	5,1
Näringsliv exkl. bostäder	280	9,6	-0,2	-6,9	-2,1	3,2	5,5	4,9
Bostäder	49	10,0	3,6	10,4	-4,2	2,1	12,0	12,0
Myndigheter	70	-8,1	4,2	9,5	1,0	1,6	1,1	1,1
Lagerinvesteringar ³	4	0,5	-0,4	-0,1	0,2	0,1	0,0	0,0
Export	1 012	11,3	-0,8	0,4	3,7	5,4	6,2	6,1
Import	871	11,5	-3,5	-2,7	3,1	5,4	6,0	6,1
BNP	2 340	4,4	1,1	1,9	1,4	2,0	2,6	2,5

¹ Löpande priser.

² Exklusive effekten av att Svenska kyrkan 1 januari 2000 överfördes från kommunsektorn till hushållssektorn i nationalräkenskaperna. Inklusive denna effekt är utvecklingstalen för år 2000 för hushållens konsumtion 5,0 %, för offentlig konsumtion -1,1 % och för kommunal konsumtion -0,3 %.

³ Förändring uttryckt i procent av BNP föregående år.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

procentenheter. I samband med att industrin under nästa år ökar sin produktion växer lagren ytterligare och bidrar med 0,1 procentenhet till BNP-tillväxten.

Trots en svag konjunkturutveckling steg de reala disponibla inkomsterna under 2001 och 2002 med sammanlagt drygt 7 %. Av denna ökning förklaras ca 5 procentenheter av ekonomiska reformer, främst skattesänkningar. Kraftigt fallande börskurser försämrade hushållens finansiella förmögenhetssituation och bidrog till att hushållen upplevde en stor osäkerhet. Hushållen reagerade med att öka sitt sparande. Under 2001 och 2002 steg därför *hushållens konsumtionsutgifter* sammantaget endast med 1,5 %.

Förutsättningarna har nu förändrats och är i ett antal avseenden de omvända jämfört med åren 2001 och 2002. Stigande börskurser har i år stärkt hushållens finansiella förmögenhetsställning och en kraftig nedväxling har skett i ökningstakten för hushållens inkomster. Hushållens reala disponibla inkomster beräknas öka med ca 1,5 % i år och med ca 1 % år 2004. Hushållens konsumtion bedöms öka med ca 2 % både i år och nästa år. Hushållen väntas följaktligen minska sitt sparande något.

Det låga ränteläget, den stabila reala förmögenhetsutvecklingen och en stigande tillförsikt inför framtiden är faktorer som stödjer den, i förhållande till konjunkturläget i övrigt, starka

konsumtionsprognosen. Nationalräkenskaperna för första halvåret 2003 och detaljhandelsstatistik t.o.m. juli förmedlar också bilden av en god konsumtionsutveckling. Ett utmärkande inslag i de senaste årens konsumtionsmönster är att uppgången till allra största del förklaras av ökad konsumtion av varor. Tjänstekonsumtionen ligger däremot i stort sett kvar på samma nivå som i slutet av 2000. En sannolik delförklaring till detta mönster är att priserna för många varugrupper har ökat i mycket långsam takt eller t.o.m. fallit.

Efter två års nedgång steg de *statliga konsumtionsutgifterna* i fasta priser med 1,7 % år 2002. Första halvåret 2003 tyder på en något svagare ökningstakt bl.a. på grund av utgiftsbegränsningar inom försvaret. Totalt bedöms de statliga konsumtionsutgifterna stiga med 1 % år 2003. Under 2004 väntas den statliga konsumtionen vara oförändrad.

Expansionen av de *kommunala konsumtionsutgifterna* har dämpats under fjärde kvartalet 2002 och första halvåret 2003. De kommunala konsumtionsutgifterna minskade enligt nationalräkenskaperna med 0,1 % första halvåret i år jämfört med samma period i fjol. Kommunalarbetarnas strejk under det andra kvartalet 2003 bidrog till ett visst produktionsbortfall i de kommunala verksamheterna. Rensat från effekten av strejken ökade den kommunala konsum-

tionen med 0,5 % första halvåret 2003. En viss återtagning av produktionsbortfallet väntas under andra halvåret och konsumtionen för helåret 2003 beräknas öka med 0,6 %.

År 2004 avtar inkomstökningen trots en förutsedd höjning av kommunalskatterna. Vidare väntas vidtagna besparingar få effekt, vilket beräknas medföra att konsumtionsökningen begränsas till 0,6 % även nästa år.

Tillväxtens och sparandets sammansättning

BNP-tillväxten förutses öka från 1,4 % i år till ca 2,5 % åren 2005 och 2006. Tillväxtförstärkningen förklaras av att tillväxtbidraget från investeringarna ökar från -0,3 procentenheter 2003 till +0,5 procentenheter 2004. Under de s.k. medelfriståren bidrar investeringarna årligen med 1 procentenhet till tillväxten. Tillväxtbidraget från hushållens konsumtionsutgifter väntas från och med i år ligga stabilt kring 1 procentenhet per år. Exporten utvecklades svagt 2002, men tillväxtbidraget från utrikeshandeln dominerades helt av att importen utvecklades ännu svagare. Utrikeshandelns bidrag minskar från 1,2 procentenheter 2002 till 0,5 procentenheter 2003 för att sedan ligga kvar runt 0,5 procentenheter. Bidraget från offentliga konsumtionsutgifter minskar från 0,6 procentenheter år 2002 till 0,2 procentenheter år 2003 (se tabell 1.4).

Tabell 1.4 Bidrag till BNP-tillväxt

Procentenheter					
	2002	2003	2004	2005	2006
Hushållens konsumtionsutgifter	0,6	0,9	1,0	1,0	1,0
Offentliga konsumtionsutgifter	0,6	0,2	0,1	0,2	0,2
Fasta bruttoinvesteringar	-0,4	-0,3	0,5	0,9	0,9
Lagerinvesteringar	-0,1	0,2	0,1	0,0	0,0
Netto utrikeshandel	1,2	0,5	0,4	0,5	0,5
Export	0,2	1,6	2,4	2,8	2,9
Import	1,1	-1,1	-2,0	-2,3	-2,5
BNP	1,9	1,4	2,0	2,6	2,5

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Det totala sparandet i ekonomin, bruttosparandet, väntas stiga från 21,6 % av BNP 2003 till 23,0 % av BNP 2006. Uppgången beror framför allt på att den prognoserade investeringstillväxten resulterar i ett ökat realt sparande. Den gradvisa förbättringen av de offentliga finanserna bi-

drar till att höja ekonomins samlade finansiella sparande och därmed också bruttosparandet (se tabell 1.5).

Tabell 1.5 Sparandets sammansättning

Löpande priser, procent av BNP

	2002	2003	2004	2005	2006
Realt sparande	17,2	16,7	16,9	17,3	17,8
Fasta investeringar	17,1	16,4	16,5	17,0	17,4
Lagerinvesteringar	0,2	0,3	0,4	0,4	0,4
Finansiellt sparande ¹	4,4	4,9	4,9	5,1	5,2
Offentlig sektor	1,1	0,2	0,4	1,2	1,6
Hushåll	4,6	4,4	4,0	3,4	3,3
Företag	-1,3	0,3	0,5	0,5	0,3
Bruttosparande	21,6	21,6	21,8	22,4	23,0

¹ Enligt Riksbankens definition.

Källor: Statistiska centralbyrån, Riksbanken och Finansdepartementet.

Arbetsmarknaden

Enligt arbetskraftsundersökningen (AKU) var sysselsättningsnivån under det första halvåret 2003 i stort sett oförändrad i jämförelse med första halvåret 2002. Utvecklingen av nyanmälda lediga platser, varsel och KI:s kvartalsbarometer visar entydigt att arbetskraftsefterfrågan för närvarande är låg. Mot bakgrund av arbetsmarknadsindikatorerna och konjunkturläget i stort kan sysselsättningen förväntas minska något under resten av 2003 och i början av 2004. Produktionen i näringslivet bedöms stärkas gradvis under loppet av 2004. Det dröjer dock till andra halvåret 2004 innan ökad produktion leder till en högre efterfrågan på arbetskraft. Sammantaget förutses sysselsättningen minska med 0,2 % i år och öka med 0,1 % år 2004. Under loppet av 2004 ökar dock sysselsättningen med 0,5 %.

Under de senaste åren är det framför allt kommunalsektorn som har haft en positiv sysselsättningsstillväxt. Även i år och nästa år förutses den kommunala sysselsättningen stiga, om än i betydligt långsammare takt än tidigare. Som tidigare nämnts är det ekonomiska läget emellertid ansträngt i många kommuner och landsting, vilket bl.a. har resulterat i att antalet nyanmälda lediga platser i offentlig verksamhet nu minskar och att varslen ökar.

Åren 2002 och 2003 bedöms antalet arbetade timmar ha minskat med sammanlagt 2 % trots att sysselsättningen i antalet personer är oförändrad. Anpassningen till en lägre arbetskraftsefterfrågan har således skett genom att medelar-

betstiden har fallit kraftigt. En förklaring till den fallande medelarbetstiden är att frånvaron har ökat, vilket bl.a. beror på ökad sjukfrånvaro. Minskningen av medelarbetstiden är också ett resultat av att antalet arbetsdagar är lägre till följd av kalendereffekter. Kalendereffekten vänds nästa år i motsatt riktning eftersom 2004 omfattar fyra fler vardagar än 2003. Antalet arbetade timmar blir därför högre. Totalt sett väntas ökningen bli 0,5 %. Eftersom ökningen i antalet timmar inte väntas leda till att produktionen ökar i motsvarande grad, så påverkas även produktivitetstillväxten negativt.

Nedtrappningen av kunskapslyftet och ett mindre antal deltagare i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program har bidragit till en relativt kraftig uppgång i arbetsutbudet. Arbetsutbudet förväntas stiga med 0,6 % år 2003, vilket tillsammans med den förutsedda sysselsättningsminskningen innebär att den öppna arbetslösheten ökar från 4,0 % år 2002 till 4,7 % i år. År 2004 prognoseras en uppgång i arbetsutbudet med 0,1 %. Därmed ligger den öppna arbetslösheten kvar på 4,7 %.

Offentliga finanser

Den offentliga sektorns finansiella sparande har minskat från 4,6 % av BNP 2001 till 1,1 % av BNP 2002. En svag utveckling av inkomsterna och ökade utgifter medför att överskottet minskar till 0,2 % av BNP i år. Den väntade uppgången i ekonomin bidrar till att överskottet stiger till 0,4 % av BNP 2004. Kalkylen för 2005 och 2006 innebär att utgifterna minskar som andel av BNP, och sparandet ökar därmed till 1,2 % respektive 1,6 % av BNP.

Statistiska centralbyrån har beslutat att övergå till att redovisa den offentliga sektorns finanser med periodiserade skatter. De periodiserade sparandet beräknas bli något högre under de kommande åren jämfört med SCB:s nuvarande redovisning (se tabell 1.6 och avsnitt 11.1).

Jämfört med vårpropositionen har sparandet reviderats ned huvudsakligen till följd av lägre skatteinkomster. För 2004 beräknas sparandet bli 13 miljarder kronor lägre.

Det finansiella sparandet fördelas 2003 mellan den offentliga sektorns tre delar så att staten får ett underskott på 2,2 % av BNP medan ålderspensionssystemet visar ett överskott på drygt 2 % av BNP. Det statliga underskottet beräknas minska under prognosperioden samtidigt som

pensionssystemets överskott är i stort sett oförändrat. Den kommunala sektorns finansiella sparande väntas visa underskott 2004–2006 efter ett överskott 2003. Underskotten bedöms vara förenliga med ett positivt resultat som det definieras i balanskravet för kommuner och landsting.

Det höga finansiella sparandet i början av 2000-talet medförde att nettoskulden vändes till en positiv finansiell förmögenhet 2001. Kraftiga värdeminskningar på den offentliga sektorns innehav av aktier under 2002 medförde åter en nettoskuld, trots ett fortsatt positivt sparande. I prognosen görs inget antagande om framtida värdeförändringar med undantag av effekten på statsskulden av valutakursens utveckling. Det innebär att nettoskulden utvecklas i takt med det finansiella sparandet. Det positiva sparandet medför att nettoskulden minskar under prognosperioden.

Tabell 1.6 De offentliga finanserna

Procent av BNP

	2002	2003	2004	2005	2006
Inkomster	56,8	56,4	56,4	56,1	56,0
Skatter ¹	51,8	51,2	51,2	50,8	50,6
Utgifter	55,8	56,3	56,0	54,9	54,3
Finansiellt sparande	1,1	0,2	0,4	1,2	1,6
Periodiserat sparande	0,2	0,4	0,6	1,4	1,9
Strukturellt sparande	0,6	1,2	1,3	1,8	2,0
Konsoliderad bruttoskuld	52,7	51,7	51,5	50,0	48,3
Nettoskuld	3,7	2,6	2,0	0,8	-0,9

¹ Inklusive skatter till EU.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Den finansiella nettoskulden vid utgången av 2002 var enligt preliminära finansräkenskaper 28 miljarder kronor, eller drygt 1 % av BNP, högre än vad som beräknades i vårpropositionen. Den högre utgångsnivån och ett lägre sparande under prognosperioden medför att en positiv finansiell ställning nås först 2006, i stället för 2005, vilket var bedömningen i vårpropositionen.

Fördelningen av det finansiella sparandet mellan staten och ålderspensionssystemet medför att förbättringen av den finansiella ställningen sker genom ökade tillgångar i pensionssystemet. Underskottet i statens finansiella sparande innebär att skuldsidan i den offentliga sektorns balansräkning ökar under prognosperioden. Skuldökningen är dock inte större än att statsskulden och den konsoliderade bruttoskulden fortsätter att minska som andel av BNP.

Dagarnas inverkan på BNP

Bruttonationalprodukten (BNP) mäts under en viss tidsperiod, oftast ett kalenderår eller ett kvartal. Sett ifrån produktionssidan kan BNP beräknas som produkten av det totala antalet arbetade timmar i ekonomin och den genomsnittliga produktionen per timme, dvs. produktiviteten. Det totala antalet arbetade timmar i ekonomin kan förmodas variera med kalendern, exempelvis genom längden på ett år (antalet dagar) eller genom fördelningen av dagar mellan vardagar och helgdagar.

Nästa år skiljer sig kalendern påtagligt ifrån innevarande år. Dels är det skottår, vilket innebär en dag mer än i år. Dels infaller fler helgdagar på lördagar och söndagar än i år, vilket gör att antalet vardagar blir större. Totalt sett består 2004 av fyra fler vardagar än i år. Dessutom har 2004 två färre "vanliga" lördagar vilket verkar i motsatt riktning dvs. minskar antalet arbetade timmar.

Hur mycket dessa kalendariska förändringar kommer att påverka det faktiska antalet arbetade timmar är inte självklart. Enbart ökningen med fyra vardagar motsvarar en ökning av antalet arbetade timmar med 1,6 %. Om hänsyn också tas till två färre lördagar kan effekten uppskattas till 1,1 %.¹ År 2004 innehåller också sex färre klämdagar, vilket talar för en ännu större kalendereffekt.

En förutsättning för att den slutliga effekten på antalet arbetade timmar skall bli så hög är dock att fördelningen av arbetstimmar mellan vardagar, lördagar och helgdagar består mellan åren. Det är rimligt att anta att stora kalendariska förändringar i viss mån kan kompenseras genom mer eller mindre helgarbete. I slutändan väntas därför effekten inte bli så markant. Finansdepartementets bedömning är att den totala kalendereffekten på antalet arbetade timmar är 0,6 %. Vidare är det rimligt att anta att antalet sysselsatta inte påverkas av kalendern. Detta gör i sin tur att medelarbetstiden påverkas i samma utsträckning som det totala antalet timmar, dvs. ökar med 0,6 %.

Det större antalet arbetade timmar väntas inte slå igenom fullt ut på produktionen. BNP-tillväxten bedöms alltså inte bli 0,6 procent-

enheter högre till följd av fler arbetade timmar. Anledningen är att även den genomsnittliga produktiviteten antas förändras.² Enkelt uttryckt förväntas företagen kunna justera produktionen så att ett mindre antal arbetsdagar i viss mån kompenseras med högre produktivitet. På motsvarande sätt leder fler arbetsdagar till lägre produktivitet.

En grov uppskattning, som vilar på beräkningar från Konjunkturinstitutet (KI), är att den samlade kalendereffekten på BNP-tillväxten är ca 0,3 procentenheter för 2004.³ För nästa år bedöms den faktiska BNP-tillväxten uppgå till 2,0 % medan den kalenderkorrigerade endast uppgår till ca 1,7 %. Historiskt sett är kalendereffekten nästa år påtaglig. Enligt KI:s estimerade kalendereffekter från tidigare år får man gå tillbaka till början av 1980-talet för att finna effekter av samma storlek.

Finansdepartementet gör vanligen en kalenderkorrigerad prognos för nästkommande år för att underlätta vid bedömningen av den underliggande ekonomiska utvecklingen. Eftersom departementets prognoser över den ekonomiska utvecklingen används som beräkningsunderlag för statsbudgeten är dock även en uppskattning av den faktiska utvecklingen av stor vikt. Eftersom kalendereffekten är ovanligt stor 2004 görs därför i nuvarande prognos en bedömning av den faktiska utvecklingen.

Empiriska skattningar från både SCB och KI tyder på att det finns en statistiskt signifikant kalendereffekt men att den vanligtvis inte är särskilt stor. Det är därför i normalfallet ingen större skillnad mellan att beräkna en faktisk BNP och en kalenderkorrigerad BNP. Sannolikt har kalendereffekten även minskat över tiden i takt med att produktionen blivit alltmer flexibel. Nuvarande produktionsstruktur möjliggör att produktionen, i brist på vardagar, i större utsträckning kan ske på helger.

¹ I räkneexemplet har antagits att det sker mindre produktion på lördagar än på vardagarna (måndag-fredag). Antalet arbetade timmar på lördagar har antagits vara hälften så många som de på vardagar.

² Om produktiviteten inte skulle ändras till följd av kalendern skulle antalet timmar få fullt genomslag på produktionen eftersom det approximativt gäller att BNP-tillväxten är summan av förändringen i antalet arbetade timmar och produktivitetsförändringen.

³ SCB uppskattar den empiriskt verifierbara kalendereffekten på BNP till ca 40 % av den effekt som direkt kan räknas fram från kalendern. (Öhlén, S., Säsongrensning av Nationalräkenskaperna, SCB, 2003)

2 Internationell utveckling

Konjunkturen i den internationella ekonomin väntas sakta vända uppåt under hösten. Avmattningen i den globala ekonomin har varit mer utdragen än vad de flesta bedömare förutsåg för ett år sedan. Efter en försiktig återhämtning under första halvåret 2002 tappade konjunkturuppgången åter fart och fram till sommaren i år har utvecklingen varit mycket dämpad. Sedan våren 2003 finns emellertid tydliga tecken i Förenta staterna och i Japan på att konjunkturen vänt uppåt och goda förutsättningar finns för att konjunkturen stärks i euroområdet under hösten.

De senaste årens svaga utveckling kan till stora delar förklaras av de orealistiskt höga förväntningar som präglade senare delen av 1990-talet vilket ledde till betydande överinvesteringar och uppdrivna börskurser. När förväntningarna inte infriades föll kurserna markant på världens tongivande börser och företagens finansiella situation försämrades kraftigt. Räntorna på företagsobligationer steg markant och den relativt höga skuldsättningsgraden inom näringslivet tvingade fram en betydande konsolidering av företagens balansräkningar. Företagens behov av att korrigera kapitalstocken till följd av tidigare överinvesteringar har resulterat i ett betydande fall i investeringarna vilket förstärkts av sviktande global efterfrågan.

Korrigeringen av företagens överinvesteringar bedöms i stort vara avslutad och en investeringsledd uppgång i den internationella konjunkturen förutses ske under hösten 2003 och stärks ytterligare under 2004. I Förenta staterna och Japan har en återhämtning av företagsvinsterna och investeringarna redan inletts. För euroområdets del är läget något mer svårbedömt eftersom investeringarna har fortsatt att utvecklas svagt.

Företagens förbättrade finansiella situation och ökade vinstmarginaler talar för en gynnsam investeringstillväxt. Vinstmarginalerna har under 2003 ökat vilket återspeglas i en uppgång på flertalet av världens tongivande börser efter tre år av fallande börskurser. Utvecklingen på kreditmarknaden har varit gynnsam för företagen med fallande räntor på företagsobligationer och en ökad tillgång till riskkapital.

Sammantaget förutses en uppgång i investeringarna under andra halvåret 2003 som tar fart ordentligt under nästa år.

Den förväntade globala konjunkturförbättringen understöds av att faktorer som tidigare tyngt konjunkturen successivt har minskat i betydelse. Den geopolitiska osäkerhet som rådde i samband med Irakkonflikten ledde till stigande oljepriser och något försämrat förtroende hos såväl företag som hushåll. Osäkerheten om det geopolitiska läget har under våren och sommaren successivt avtagit och risken för stora begränsningar i oljeproduktionen har minskat. Oljepriset sjönk redan i ett tidigt skede av Irakkriget från mycket höga nivåer men har under sommaren åter stigit trots en svag internationell efterfrågan. Det stigande oljepriset kan förklaras av låga lagernivåer i Förenta staterna och stor osäkerhet om den framtida oljeproduktionen i Irak.

En expansiv ekonomisk politik har de senaste åren utgjort den främsta tillväxtstimulansen i den internationella ekonomin. Mot bakgrund av det låga resursutnyttjandet i världsekonomin förutses en fortsatt expansiv ekonomisk politik under 2003 och 2004 även om styrräntorna i både Förenta staterna och euroområdet väntas höjas successivt under 2004. I Förenta staterna väntas både finans- och penningpolitiken vara fortsatt expansiva medan det i euroområdet och Japan är penningpolitiken som utgör den främsta tillväxtstimulansen.

Det är också i Förenta staterna som en konjunkturförstärkning syns tydligast. Redan i våras stärktes hushållens och företagens framtidstro vilket givit utslag i ökad konsumtionstillväxt hos hushållen och stigande investeringar. Företagens finansiella situation har successivt förbättrats och vinstmarginalerna ökat vilket i stigande grad beror på ökade intäkter snarare än kostnadsbesparingar.

Den expansiva penningpolitiken i Förenta staterna har lett till att centralbankens styrränta är den lägsta på över fyra decennier. Den finanspolitiska stimulansen, bl.a. i form av omfattande skattelättnader, har haft en positiv inverkan på hushållens konsumtion. Ett ljusare läge på arbetsmarknaden nästa år med fallande arbetslöshet och stigande sysselsättning väntas ge ytterligare stöd åt konsumtionstillväxten.

År 2003 förväntas BNP-tillväxten i Förenta staterna uppgå till 2,6 % vilket är betydligt lägre än det historiska genomsnittet. År 2004

förväntas konjunkturen stärkas ytterligare och BNP-tillväxten bedöms nå 3,8 %.

Förenta staterna förutses ligga två till tre kvartal före euroområdet i konjunkturcykeln och konjunkturförstärkningen förutses följa ett brantare förlopp än uppgången i euroområdet. I euroområdet har under 2002 och 2003 hushållens konsumtion, i likhet med Förenta staterna, utgjort den huvudsakliga drivkraften för tillväxten. Konsumtionstillväxten har dock varit mer måttlig, vilket delvis kan förklaras av att den finanspolitiska stimulansen varit betydligt mindre än i Förenta staterna. I euroområdet har hushållens konsumtion understötts av en stabil ökning av reallönerna. Sedan början av 2002 har euroområdets exportutsikter försämrats till följd av en svag global efterfrågan och en betydande förstärkning av euron gentemot dollarn. Industriproduktionen och investeringarna har i stort sett utvecklats negativt under de senaste två åren och visar ännu inga tydliga tecken på en uppgång.

En rad förtroendeindikatorer vittnar emellertid om att företagen och hushållen nu ser mer optimistiskt på framtiden. Företagens finansiella situation har förbättrats och investeringsnedgången bedöms ha bottenat.

BNP-tillväxten i euroområdet som helhet förutses stanna vid måttliga 0,5 % år 2003 och öka till 1,8 % år 2004. Uppgången i euroområdet bedöms inledningsvis till största delen stödjas av en ökad inhemsk efterfrågan men i takt med att global efterfrågan stärks under 2004 förväntas utrikeshandelns tillväxtbidrag öka.

I Japan är det däremot utrikeshandeln som har utgjort drivkraften i ekonomin. Tillväxten drivs även av en markant investeringsuppgång. Det kärva läget på arbetsmarknaden och den ihållande deflationen verkar emellertid dämpande på hushållens konsumtion. Även om flera indikatorer den senaste tiden tyder på en svag förbättring av japansk ekonomi kvarstår stora strukturella problem att lösa. BNP-tillväxten förväntas uppgå till 1,8 % år 2003 och 1,1 % år 2004.

I övriga Asien är tillväxten fortsatt mycket stark, driven främst av en positiv exportutveckling. Sammantaget förutses den globala ekonomin växa med 3,2 % år 2003 och 4,0 % år 2004. Marknadstillväxten för svensk export, som utgör ett handelsviktat genomsnitt av importtillväxten på Sveriges viktigaste export-

marknader, väntas öka med 4,3 % år 2003 och 7,8 % år 2004.

Tabell 2.1 BNP-tillväxt, KPI och arbetslöshet

Procentuell förändring

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Bruttonationalprodukt						
Världen	2,2	3,0	3,2	4,0	3,9	3,9
Förenta staterna	0,3	2,4	2,6	3,8	3,6	3,6
Japan	0,4	0,2	1,8	1,1	1,0	1,0
EU ¹	1,6	1,1	0,7	1,9	2,8	2,7
Euroområdet	1,5	0,9	0,5	1,8	2,8	2,7
Tyskland	0,8	0,2	0,0	1,6	2,5	2,3
Frankrike	1,8	1,2	0,4	1,6	2,7	2,6
Italien	1,7	0,4	0,4	1,7	2,7	2,6
Storbritannien	2,1	1,9	1,7	2,4	2,8	2,8
Norden	1,4	1,8	1,2	2,2	2,5	2,4
Danmark	1,4	2,1	0,9	2,1	2,6	2,5
Finland	1,2	2,2	1,7	2,8	2,9	2,5
Norge	1,9	1,0	0,6	2,2	1,9	1,9
Konsumentpriser²						
EU	2,2	2,1	1,9	1,7	1,9	1,8
Euroområdet	2,3	2,3	2,0	1,7	1,9	1,9
Förenta staterna	2,8	1,6	2,3	2,2	2,2	2,2
Arbetslöshet, procent av arbetskraften³						
EU	7,4	7,7	8,2	8,2	7,8	7,5
Euroområdet	8,0	8,4	8,9	9,0	8,5	8,1
Förenta staterna	4,8	5,8	6,0	5,5	5,3	5,2
Marknadstillväxt, bearbetade varor						
	-0,3	2,2	4,3	7,8	8,1	7,5

¹Siffror för EU innefattar nuvarande 15 medlemsstater för samtliga år.

²HIKP för EU-länder och KPI för Förenta staterna.

³ILO-definitionen för EU-länder och nationell definition för Förenta staterna.

Källor: Nationella källor och Finansdepartementet.

2.1 Utvecklingen i Europa

Euroområdet

I slutet av 2002 dämpades åter konjunkturen i euroområdet efter en kort period av viss förbättring. Efter ett första halvår 2003 med mycket svag ekonomisk utveckling, inte minst i stora länder som Tyskland, Frankrike och Italien, har det under sommaren kommit tecken på att en försiktig förbättring av tillväxten är på väg.

Euroområdets sammanlagda BNP stagnerade i det närmaste helt under det första halvåret 2003. Försvagad konkurrenskraft till följd av

eurons förstärkning och ett dämpat internationellt efterfrågeläge bidrog till mycket svag exportutveckling. Även industrikonjunkturen som helhet försämrades och företagens investeringar fortsatte att minska. Detta tyder på att det hos företagen finns ett behov att ytterligare anpassa kostnader och minska skulder efter tidigare överinvesteringar. Ansträngningarna att förbättra resultaten underlättas dock av det låga ränteläget.

Lägre ränteutgifter möjliggjorde också, tillsammans med en relativt god utveckling av de disponibla inkomsterna, en måttlig men stabil ökning av hushållens konsumtion i början av 2003. Lägre energipriser och fallande inflation var ytterligare faktorer som torde ha stabiliserat utvecklingen för hushållen under senhösten och i viss mån motverkat de negativa konsekvenserna av en svag arbetsmarknad. Uppgången i arbetslöshet under de senaste två åren har dock varit relativt måttlig, ca 1 procentenhet i euroområdet som helhet. Bland annat tyder fallande produktivitetstillväxt på att företagen till viss del valt att behålla sin personalstyrka i väntan på en efterfrågeuppgång.

Positiva konjunktursignaler har under sommaren blivit synliga på flera områden. Börskurserna har stigit och företagsförtroendet har stärkts påtagligt i flera länder, inte minst i Tyskland där också orderingsgången för tillverkningsindustrin vänt uppåt. Även konsumenter och företag inom detaljhandeln i euroområdet har blivit mer optimistiska. Uppgången i flera s.k. förtroendeindex har emellertid skett från ett mycket svagt utgångsläge. Det är också negativt att industriproduktionen har fortsatt att falla och arbetslösheten att stiga i flertalet länder.

Sammantaget förutses endast en försiktig tillväxtförbättring under hösten. Den expansiva penningpolitiken torde även framöver stimulera den ekonomiska aktiviteten. I takt med att företagen betalar av på sina skulder och förbättrar sina resultat väntas ett större utrymme finnas för nya investeringar och på sikt för högre sysselsättning. Samtidigt har konjunkturen i Nordamerika och Asien vänt uppåt, vilket så småningom bedöms leda till ökad export från euroområdet. Till skillnad från tidigare konjunkturuppgångar väntas emellertid utrikeshandeln som helhet inte vara en pådrivande faktor för BNP-tillväxten i euroområdet vare sig för 2003 eller 2004.

För 2003 bedöms BNP-tillväxten stanna vid måttliga 0,5 %. För 2004 väntas en tydligare återhämtning i euroområdet, då BNP förutses växa med 1,8 %. Ökad inhemsk efterfrågan bedöms utgöra den huvudsakliga drivkraften för tillväxten. Hushållens konsumtionstillväxt förutses stärkas gradvis, gynnad av ett lågt ränteläge och en relativt god inkomstutveckling. Endast en måttlig uppgång i investeringarna väntas under slutet av 2003. Nästa år förväntas investeringstillväxten bli något starkare till följd av förbättrad resultatutveckling hos företagen, inte minst i industrisektorn. Då företagen bedöms ha viss överkapacitet på personalsidan förutses arbetsmarknadsutvecklingen vara svag en bra bit in på nästa år. Inflationen ser ut att fortsatt dämpas till slutet av prognosperioden mot bakgrund av att det finns stora lediga resurser i ekonomin. Under 2004 väntas inflationen vara lägre än 2 %.

Flera faktorer gör att osäkerheten om styrkan och uthålligheten i den väntade konjunkturuppgången är betydande. Inte minst gäller detta i vilken utsträckning företagen har kunnat skära ner kostnader och minska sina skulder, och därmed hur mycket utrymme som finns för klara resultatförbättringar på kort sikt. Fortsatt svag resultatutveckling skulle kunna leda till en svagare utveckling än väntat för investeringar, sysselsättning och i förlängningen också för hushållens konsumtion. En annan betydande osäkerhetsfaktor är växelkursutvecklingen. En markerad appreciering av euron kan leda till att utrikeshandeln blir en betydande hämsko på den ekonomiska utvecklingen.

Storbritannien

De brittiska hushållens konsumtion växte länge starkt trots den internationella konjunktursvackan. Stödjande faktorer var en gynnsam utveckling på arbetsmarknaden, kraftigt stigande fastighetspriser och en god utveckling av de disponibla inkomsterna. Den höga konsumtionstillväxten möjliggjordes också till viss del av ökad skuldsättning. En tydlig inbromsning skedde i början av 2003. Även om konsumtionen därefter stärkts under sommaren förutses för prognosperioden en mer dämpad utveckling än under senare år. Hushållen förutses öka sitt sparande och betala av på sina skulder. Det finns dock gott om positiva konjunktursignaler som pekar mot att

investeringar och utrikeshandel gradvis kommer att ersätta konsumtionen som drivkrafter. Inte minst väntas exportindustrin gynnas av ett något svagare pund och starkare internationell konjunktur. Samtidigt bidrar expansiv penning- och finanspolitik med betydande fortsatt stimulans. BNP-tillväxten bedöms bli 1,7 % år 2003 för att sedan accelerera till 2,4 % år 2004.

Norden

I de nordiska länderna utgjorde hushållens konsumtion den främsta drivkraften för tillväxten förra året. Konsumtionstillväxten försvagades visserligen i samtliga länder under inledningen av 2003 men väntas stärkas igen under året. Skattelättnader väntas också understödja BNP-tillväxten framöver.

Under inledningen av 2003 dämpades BNP-tillväxten i Finland markant. Den främsta anledningen var en svag exportutveckling, framför allt för telekomprodukter. Även den finska konsumtionstillväxten dämpades i början av 2003 men väntas öka igen under årets andra hälft, stimulerad av höga nominella lönepåslag och skattelättnader. Nästa år väntas också en ökning av sysselsättningen bidra positivt. BNP-tillväxten i Finland bedöms bli 1,7 % år 2003 och 2,8 % år 2004.

Den norska tillväxten var dämpad under 2002 och fortsatte att utvecklas relativt svagt under inledningen av 2003. Tillväxten hämmas till stor del av höga räntor och en stark valuta, vilket får negativa konsekvenser för företagen och exportindustrin. Även stora löneökningar dämpar lönsamheten bland företagen. Den norska centralbanken har dock sänkt styrräntan kraftigt under våren 2003 vilket har resulterat i en försvagning av valutan. Detta väntas framöver få en positiv effekt på företagets konkurrenskraft och investeringsvilja, och därmed också på tillväxten. Hushållens konsumtion väntas också stärkas till följd av lägre räntor samt fortsatta skattelättnader och goda löneökningar. BNP-tillväxten väntas därmed öka mot slutet av året och uppgå till 0,6 % år 2003 och 2,2 % år 2004.

Danmark uppvisade en förhållandevis god BNP-tillväxt förra året, driven främst av en ökad privat och offentlig konsumtion. Det första halvåret i år har tillväxten dock varit dämpad till följd av fallande investeringar och en inbromsning av konsumtionstillväxten. I tydlig

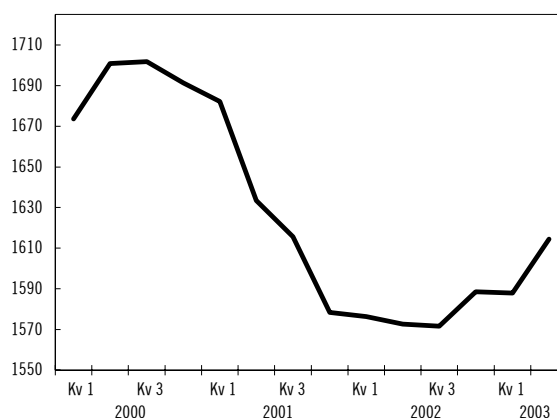
kontrast mot utvecklingen i övriga EU-länder utvecklades den danska exporten däremot starkt. År 2003 väntas sålunda utrikeshandeln stå för det huvudsakliga bidraget till den danska BNP-tillväxten som prognoseras till 0,9 %. År 2004 förutses framför allt hushållens konsumtion, gynnad av skattesänkningar och en god ökning av reala disponibla inkomster, bidra till en förstärkning av BNP-tillväxten till 2,1 %.

2.2 Utvecklingen i Förenta staterna

Efter flera år av lågkonjunktur finns det nu allt tydligare tecken på en konjunkturförstärkning i Förenta staterna. De senaste årens avmattning förklaras av ett behov av att anpassa ekonomin till tidigare överinvesteringar och, på senare tid, av yttre och inre störningsmoment. Efter kriget i Irak har förtroendet återhämtat sig betydligt inom företagssektorn. Det är särskilt tydligt i tjänstesektorn i vilken förtroendet under sommaren stigit till en historiskt hög nivå. Till den positiva utvecklingen av förtroendeindikatorerna sedan i våras kan nu också läggas en starkt konsumtionstillväxt bland hushållen och en tydlig återhämtning av investeringarna på bred front (se diagram 2.1).

Diagram 2.1 Näringslivets investeringar i Förenta staterna

Miljarder dollar

Källa: Finansdepartementet.

Företagens finansiella situation fortsätter att förbättras och justeringen av kapitalstocken som skett under de senaste åren bedöms i huvudsak vara slutförd. Börsen har återhämtat sig och dollarn har stabiliserats. En av de få sektorer i ekonomin som ännu inte visat tecken på återhämtning är arbetsmarknaden. Arbets-

marknadssituationen inverkar sannolikt fortsatt dämpande på hushållens förtroende.

Ekonomin fortsätter att stimuleras av den mycket expansiva ekonomiska politiken. Centralbankens styrränta är den lägsta på 45 år. Tillsammans med återhämtningen på börsen och försvagningen av dollarn under det senaste året, innebär detta att de monetära och finansiella förhållandena har blivit mycket expansiva i ett historiskt perspektiv. Det finns dock tecken på att de positiva penningpolitiska effekterna för bostadssektorn i vissa hänseenden håller på att ebba ut. Stigande långa räntor har inneburit att hushållen inte längre får ett ökat konsumtionsutrymme när de byter ut gamla bostadslån mot nya. Denna faktor var viktig för hushållens konsumtion under lågkonjunkturen. Den finanspolitiska stimulansen är å andra sidan betydande. Sedan halvårsskiftet gynnas hushållens konsumtion av tidigare lagda skattesänkningar. I månadsskiftet juli/augusti erhöll 25 miljoner barnfamiljer skattecheckar på 400 dollar per barn från myndigheterna. Regeringens plan för tillväxt och sysselsättning innehåller fortsatt finanspolitisk stimulans nästa år och, om än i något mindre utsträckning, de närmast kommande åren. En effekt av politiken är att budgetunderskottet i år väntas öka snabbt (se fördjupningsruta på sidan 26).

Produktivitetstillväxten har fortsatt att utvecklas starkt, bl.a. till följd av en ökad användning av ny teknologi. Den höga produktivitetstillväxten får också genomslag i företagets vinstutveckling. Denna har överraskat positivt sedan i våras, vilket bl.a. kan ses i ljuset av fortsatta besparingar. Besparingarna har dock under lågkonjunkturen påverkat arbetsmarknaden negativt då företagen varit mycket återhållsamma med nyanställningar. Ökade intäkter bidrar emellertid nu mer än tidigare till vinstutvecklingen och i höst bedöms denna faktor öka ytterligare i betydelse till följd av ökad konsumtionstillväxt bland hushållen. Det leder till att företagets efterfrågan på arbetskraft ökar. En vändning uppåt förutses således även på arbetsmarknaden under hösten. Sammantaget bedöms därför att det självbärande elementet i återhämtningen ökar betydligt under hösten, dock med fortsatt stöd från den ekonomiska politiken. Den fortsatt starka produktivitetstillväxten borgar för en hög potentiell tillväxt även framöver (se fördjupningsruta på sidan 26).

BNP-tillväxten väntas bli 2,6 % år 2003 för att stiga till 3,8 % år 2004. Den relativt låga tillväxten i år beror på den svaga utvecklingen under inledningen av året till följd av bl.a. stor geopolitisk osäkerhet i samband med Irak-konflikten. Osäkerheten dämpade framtidsförväntningarna markant hos både hushåll och företag, men den har nu i hög grad minskat. Under den andra halvan av 2003 bedöms främst hushållens konsumtion och investeringarna bidra till en ökad tillväxt. Nästa år bedöms tillväxten i större utsträckning än i år vara självbärande.

Osäkerheten om den fortsatta utvecklingen i Förenta staterna bedöms ha minskat sedan i våras. Det kan inte uteslutas att konjunkturen kommer att utvecklas starkare än vad som förväntas. Samtidigt är det svårt att bedöma hur stora de negativa effekterna blir på ränteutvecklingen och förtroendet till följd av det snabbt stigande budgetunderskottet. En avgörande faktor för att en självbärande konjunkturförstärkning sker är att företagets vinster fortsätter att förbättras. Detta är en förutsättning för att företagen skall ha råd att nyanställa och investera.

2.3 Utvecklingen i Asien och Latinamerika

Japan

Den ekonomiska utvecklingen i Japan var svag under 2002 och hölls främst uppe av en relativt stabil extern efterfrågan. Efter en svag inledning av 2003, främst till följd av en dämpning av exporten, ökade tillväxten igen under våren. Även om exportsektorn endast utgör en liten del av Japans BNP (ca 10 %) väntas exporten fortsätta att utgöra en viktig drivkraft.

En viss ljusning är samtidigt tydlig i övriga delar av företagssektorn, i vilken aktiviteten länge varit dämpad. Förtroendet bland företagen har vänt uppåt liksom börskurserna, om än från mycket låga nivåer. Investeringarna har också fortsatt att öka. Maskinordergången, som visat sig vara en god indikator för den framtida investeringsutvecklingen, har ökat kraftigt under det första halvåret 2003. Investeringarna bör öka ytterligare i takt med att exportutvecklingen stärks och väntas därmed utgöra en andra viktig drivkraft framöver.

Den inhemska efterfrågan i övrigt är emellertid fortsatt svag. Hushållens konsumtion fortsätter att dämpas av det dystra läget på arbetsmarknaden och den ihållande deflationen. Den japanska centralbanken har genomfört omfattande åtgärder för att vända deflationen men effekten av dessa är ännu begränsad. Ekonomin hämmas alljämt av strukturella problem, framför allt inom banksektorn. Tillväxten förutses förbli svag och deflationen väntas bestå så länge de strukturella problemen inte åtgärdas. BNP väntas öka med 1,8 % år 2003 och med 1,1 % år 2004.

Övriga Asien

Den starka ekonomiska tillväxten i övriga Asien, som pågått sedan några år tillbaka, fortsatte under inledningen av 2003. Det är framför allt regionens starka exportutveckling som har bidragit till tillväxten. Kinas gynnsamma produktionsklimat och starka importefterfrågan är också betydande faktorer. BNP i Asien exklusive Japan utgör i köpkraftsjusterade termer drygt 25 % av global BNP och regionens starka tillväxt utgör en viktig drivkraft i världsekonomin.

Lungsjukdomen sars påverkade tillväxten negativt under det andra kvartalet i år. Kina, Singapore, Taiwan och Hongkong drabbades av en kraftig dämpning inom turism, transport och andra servicesektorer. Sars bedöms dock ha varit ett temporärt problem som kulminerade i april-maj. Relativt tidigt därefter kom tecken på en snabb återhämtning av tillväxten, vilken bedöms fortsätta under hösten 2003. Den gynnsamma utvecklingen i övriga Asien väntas därmed fortsätta under prognosperioden. Tillväxten väntas uppgå till 5,7 % år 2003 och till 6,3 % år 2004.

Latinamerika

Efter att ha genomgått en recession under 2002 har de latinamerikanska ekonomierna sammantaget visat tecken på uppgång under det första halvåret 2003. Exporten ökar liksom investeringsviljan, bl.a. till följd av konkurrenskraftiga valutakurser och sjunkande räntor.

Läget i Argentina har stabiliserats något och BNP-tillväxten ökar igen efter att ha varit negativ de senaste fyra åren och fallit kraftigt

under 2002. I Brasilien har förtroendet ökat och regeringen genomför reformer vilket väntas bidra positivt till tillväxten framöver. Mexiko och Chile har klarat sig förhållandevis väl mot bakgrund av de problem som drabbat regionen och utvecklingen ser fortsatt relativt gynnsam ut.

Tillväxttalen varierar kraftigt mellan olika länder. Sammantaget väntas Latinamerikas tillväxt stärkas under året, dock från en mycket låg nivå. Det politiska läget är fortfarande känsligt i vissa länder och ytterligare instabilitet kan komma att hindra den ekonomiska återhämtningen liksom reformarbetet i regionen. BNP väntas öka med 1,4 % år 2003 och med 3,8 % år 2004.

2.4 Utvecklingen i Polen, de baltiska länderna och Ryssland

Efter flera år av svag ekonomisk tillväxt väntas en gradvis återhämtning i den polska ekonomin. Återhämtningen bedöms framför allt drivas av en uppgång i investeringarna och en ökning av exporten i takt med att konjunkturen i euroområdet tar fart. BNP-tillväxten bedöms uppgå till 2,9 % år 2003 och 4,0 % år 2004. En svagare tillväxt än väntat i euroområdet och det stora underskottet i de offentliga finanserna utgör dock risker för återhämtningen i Polen.

De ekonomiska utsikterna för de baltiska länderna ser fortsatt gynnsamma ut. Inflödet av utländska direktinvesteringar och en stark inhemska efterfrågan har bidragit till en genomsnittlig tillväxttakt som har legat betydligt över EU-ländernas. En prognoserad tillväxttakt på 5–6 % år 2003 och 2004 innebär att det förhållandet består. Behovet av finanspolitisk åtstramning inför EU-inträdet och en försenad återhämtning i euroområdet utgör risker för tillväxtutvecklingen i Baltikum.

Styrkan i den ryska ekonomin har överraskat positivt under det första halvåret i år mot bakgrund av den fortsatta nedgången i världsekonomin. Det höga oljepriset med en betydande uppgång i energiexporten och oljerelaterade investeringar som följd kan delvis förklara den starka tillväxten på drygt 7 % under första halvåret 2003. Förutom den starka energiexporten väntas det gynnsamma statsfinansiella läget, ett ökat inflöde av kapital och stigande reallöner bidra till att tillväxten 2003

uppgår till 6,0 %. I takt med att de positiva effekterna av det höga oljepriset bedöms avta förutses tillväxten dämpas till 4,4 % år 2004. Den ryska ekonomins beroende av råvarupriserna samt en långsam reformtakt utgör risker för de ekonomiska utsikterna.

2.5 Den svenska världsmarknadstillväxten

Till följd av den relativt svaga globala återhämtningen 2002 förbättrades förutsättningarna för den svenska exporten endast marginellt. Världsmarknadstillväxten, dvs. den handelsviktade importefterfrågan som de svenska exportföretagen möter, beräknas ha uppgått till endast 2,2 % år 2002. Detta kan jämföras med historiskt låga -0,3 % år 2001. Det finns vissa tecken på återhämtning i världshandeln och mot bakgrund av den förutsedda globala konjunkturuppgången väntas världsmarknadstillväxten öka till 4,3 % år 2003 och 7,8 % år 2004.

Förenta staterna: Hotar obalanser återhämtningen?

Förenta staternas ekonomi har under en lång tid varit en viktig drivkraft i världsekonomin. Det har varit tydligt i synnerhet under de senaste tio åren då BNP-tillväxten varit betydligt högre än i övriga OECD-området sammantaget. Därför är bedömningen av utvecklingen av den amerikanska ekonomin och dess underliggande tillväxtförutsättningar en mycket viktig faktor när prognoser görs för världsekonomin.

Tillväxtpotentialen delas i allmänhet upp i två faktorer: produktivitetens utvecklingen och förändringar i arbetskraftsutbudet. Sedan mitten av 1990-talet har det skett ett skift uppåt i produktivitetstillväxten i Förenta staterna från omkring 1,5 % till omkring 2,5 % per år. Ökningen förklaras bl.a. av mer användning av ny teknologi, främst informationsteknologi.⁴ Detta har även skett i andra länder, men trenden är särskilt tydlig i Förenta staterna. Arbetskraftsinvandringen till Förenta staterna är relativt hög och det är troligt att arbetskraftsutbudet kommer att öka med omkring 1 % per år vilket skulle kunna resultera i en potentiell tillväxt på omkring 3,5 %.

Vilka hinder kan finnas för att en sådan tillväxt skall realiserars under de närmaste åren? En riskfaktor som ofta diskuteras är det stora bytesbalansunderskottet som uppgår till drygt 5 % av BNP. Underskottet har uppkommit under en period då Förenta staterna har haft en starkare tillväxt än omvärlden. Importen har vuxit snabbare än exporten. Under perioden 1992–2001 kunde bytesbalansen finansieras parallellt med en förstärkning av dollarn, vilket avspeglade utländska investerars högt ställda förväntningar på avkastningen i Förenta staterna.

Det som därutöver tillkommit i diskussionen om bytesbalansunderskottet under de senaste åren är det snabbt stigande budgetunderskottet och därmed förekomsten av de s.k. dubbla underskotten. Budgetunderskottet bedöms stiga till omkring 5 % av BNP 2003. Detta har bidragit till ett fortsatt kraftigt underskott i bytesbalansen trots de senaste årens dollar-

försvagnig. Stora budgetunderskott kan ge upphov till negativa undanträngningseffekter på ekonomin genom högre räntor och ge negativa förtroendeeffekter. Det kan inte uteslutas att detta i någon mån redan har skett. En fortsatt försämring av budgetunderskottet kan i förlängningen också leda till att en åtstramning blir nödvändig som reducerar tillväxten. De försämrade offentliga finanserna är därför en riskfaktor för den kommande tillväxten.

Hushållens skuldsättning har också stigit snabbt och sparandet är lågt i ett historiskt perspektiv. Om hushållen snabbt ökar sitt sparande för att betala av sina skulder skulle detta få negativa effekter på tillväxten och ytterligare försämra de offentliga finanserna. Vad gäller hushållens skuldkvot kan det dock konstateras att nya skatteregler gynnar ägande av egendom.⁵ Den ökade skuldkvoten beror därför främst på att andelen hushåll som är låntagare har ökat. En ökad total skuldsättning är en internationell trend och skuldbördan i Förenta staterna är lägre än i t.ex. Sverige, Japan, Tyskland, Storbritannien och Kanada.⁶ Hushållen har möjlighet att binda sina bostadslån på 30 år till låga räntor vilket i hög utsträckning har utnyttjats under lågkonjunkturen. Bostadslånen står för omkring 70 % av hushållens totala skulder och räntekostnaderna i den konjunkturuppgång som förutses bör vara hanterbara. Bedömningen är därför att det inte finns balansräkningsproblem som kräver att hushållen kraftigt ökar sitt sparande.

Konjunkturförstärkningen i Förenta staterna bedöms leda till att BNP ökar med 2,6 % i år. För kommande år är prognosen drygt 3,5 %. Prognosen baseras på bedömningen att den potentiella tillväxten ligger på mellan 3 och 3,5 %. Till följd av det stora produktionsgapet i utgångsläget kan tillväxten ligga något över 3,5 % under de kommande åren utan att det uppstår ett inflationstryck. Bedömningen kan jämföras med den faktiska genomsnittliga tillväxten under de senaste tio åren på 3,2 %. Den höga potentiella tillväxten, ett lågt resursutnyttjande och förbättrade konjunkturutsikter innebär att hushållssparandet kan öka något och budgetsaldot stärkas utan att återhämtningen hotas.

⁴ Se Steindel and Stiroh, Federal Reserve Bank of New York, April 12, 2001, Triplett and Bosworth, Economic Policy Review/Forthcoming, February 22, 2003 och McDonough Federal Reserve, "Remarks Before the New York State Bankers Association Annual Financial Services Forum", March 20, 2003.

⁵ Se Bernanke, Speech "Balance Sheets and the Recovery" Federal Reserve, February 21, 2003.

⁶ Se bl.a. OECD, Economic Outlook No. 73, June, 2003.

3 Kapitalmarknaderna

Den osäkerhet som präglade de finansiella marknaderna under inledningen av 2003 tycks ha avtagit under våren i samband med Irakkriget slut. Detta har tagit sig uttryck i stigande aktiekurser och under sommaren även stigande räntor.

Aktiekurserna på de tongivande internationella börserna har stigit sedan mitten av mars. En bidragande orsak är att företagen har rapporterat bättre resultat än vad marknadsaktörer i genomsnitt prognoserat för första halvåret. Fortsatt fallande marknadsräntor under våren bidrog även till att aktier framstod som attraktiva placeringar jämfört med räntebärande papper. Bakom räntenedgången låg bl.a. oro för att en svag ekonomisk utveckling skulle komma att leda till deflation i Förenta staterna och inom delar av euroområdet. Makroekonomiska indikatorer och uttalanden från den amerikanska centralbanken, Federal Reserve, har sedan bidragit till att oron för fallande priser har minskat. Under sommaren har detta medfört en kraftig ränteuppgång som i stort sett uppvägt vårens räntefall. På valutamarknaden har en ljusare bild av konjunkturläget i Förenta staterna bidragit till att dollarn har stabiliserats mot euron efter den försvagning som skedde under 2002 och första delen av 2003.

På kreditmarknaden har ränteskillnaden mellan företagsobligationer och statsobligationer minskat sedan början av året, vilket betyder att företagens lånekostnader inte har ökat i den omfattning som den senaste tidens uppgång av statsräntorna ger vid handen. Den lägre ränteskillnaden beror bl.a. på att företagen har fortsatt att minska sin skuldsättning, vilket har ökat investerarnas intresse för att placera i företagsobligationer.

Riksbanken, Federal Reserve och Europeiska centralbanken, ECB, sänkte sina styrräntor till historiskt låga nivåer under våren och sommaren till följd av ett lägre inflationstryck och ett osäkert ekonomiskt läge. Ytterligare en räntesänkning väntas från Riksbanken under innevarande år, medan både Federal Reserve och ECB bedöms ha avslutat sin räntesänkingscykel. Istället är bedömningen att Federal Reserve börjar strama åt penningpolitiken från en mycket låg nivå i slutet av 2003 i takt med att ekonomin återhämtar sig. Riksbanken och ECB väntas inleda försiktiga styrräntehöjningar först

under nästa år. De internationella marknadsräntorna väntas fortsätta stiga under loppet av 2003 och 2004 allteftersom den globala konjunkturen förstärks.

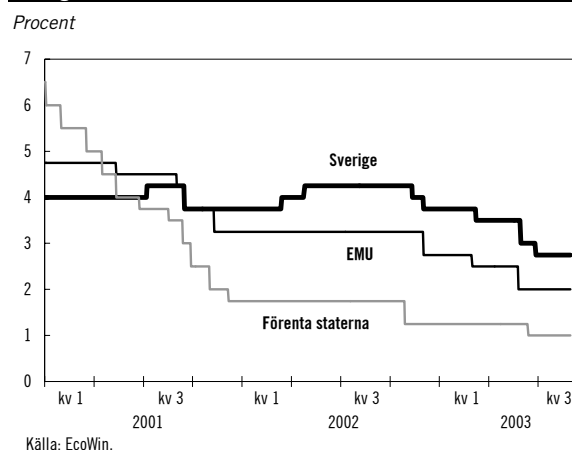
Kronan har stärkts under de senaste två åren och det handelsvägda TCW-indexet noterades i mitten av juni till den starkaste nivån på nästan tre år. Sedan dess har kronan försvagats något, framför allt gentemot den amerikanska dollarn.

3.1 Utvecklingen i omvärlden

Stigande marknadsräntor i Förenta staterna

Federal Reserve sänkte styrräntan med 0,25 procentenheter till 1,00 % i slutet av juni mot bakgrund av ett lågt inflationstryck (se diagram 3.1). Samtidigt meddelade man att de expansiva finansiella förhållandena i den amerikanska ekonomin väntas stödja en konjunkturuppgång. Styrräntan bedöms ligga kvar på nuvarande nivå ännu en tid innan centralbanken höjer när återhämtningen tar fart i den amerikanska ekonomin. Den penningpolitiska åtstramningen bedöms fortsätta under 2004 allteftersom konjunkturen stärks och mer lediga resurser tas i anspråk. Prognosen för den amerikanska styrräntan är 1,25 % i december 2003 och 3,25 % i december 2004.

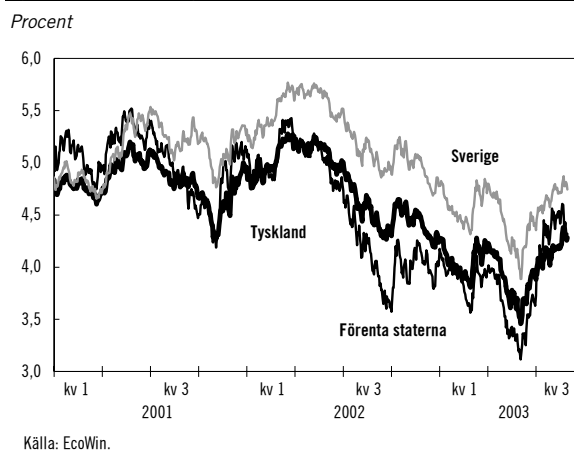
Diagram 3.1 Styrräntor i Förenta staterna, euroområdet och Sverige

Sedan mitten av juni har de amerikanska långa obligationsräntorna stigit från de lägsta nivåerna sedan slutet på 1950-talet. Ljusare konjunktur signaler och minskad oro för deflation i den amerikanska ekonomin har bidragit till att inve-

sterare i mindre utsträckning placerat i räntebärande papper med kraftigt stigande marknadsräntor som följd. Den amerikanska statens växande lånebehov och ett därmed större utbud av amerikanska statsobligationer har förstärkt ränteuppgången. Utvecklingen med stigande marknadsräntor bedöms fortsätta under resten av innevarande år samt under 2004 i takt med att konjunkturåterhämtningen blir tydligare. Prognosen för den amerikanska 10-årsräntan är 4,90 % i december 2003 och 5,80 % i december 2004.

Diagram 3.2 10-åriga obligationsräntor i Förenta staterna, Tyskland och Sverige

Lägre räntehöjningstakt i euroområdet

ECB sänkte räntan med 0,5 procentenheter i början av juni. I sina senaste uttalanden har ECB indikerat att man sannolikt kommer att avvakta med ytterligare förändringar av räntenivån. Konjunkturutvecklingen i euroområdet bedöms följa den i Förenta staterna men med viss eftersläpning och en återhämtning väntas först under 2004. Därmed bedöms ECB behålla styrräntan på 2,00 % tills slutet av innevarande år. Under loppet av 2004 väntas ECB strama åt penningpolitiken något i takt med att resursutnyttjandet ökar. Räntehöjningstakten väntas emellertid bli väsentligt lägre än i Förenta staterna och refiräntan bedöms vara 2,75 % i december 2004.

De europeiska långa marknadsräntorna har följt den internationella utvecklingen och stigit sedan mitten av juni, dock inte fullt så mycket som i Förenta staterna. Uppgången bedöms fortsätta allteftersom tillväxten tar fart. Prognosen för den tyska 10-årsräntan är 4,30 % i december 2003 och 5,20 % i december 2004.

Starkare dollar mot euron

Den dollarförsvagning som inleddes under våren 2002 fortsatte under första halvåret 2003. Det osäkra ekonomiska läget i spåren av de senaste årens lågkonjunktur och konflikten i Irak bidrog till att investerare fokuserade på placeringar i räntebärande papper och därför på ränteskillnader mellan länder. Den förhållandevis låga räntenivån i Förenta staterna jämfört med bl.a. euroområdet och Storbritannien attraherade inte tillräckligt stora kapitalflöden, vilket bidrog till en svagare dollar.

Under sommaren har återhämtningen i den amerikanska ekonomin blivit tydligare samtidigt som konjunkturutsikterna i euroområdet fortfarande är osäkra. Detta har bidragit till att dollarn förstärkts mot euron.

Diagram 3.3 Dollar mot euro

Stigande internationella börskurser

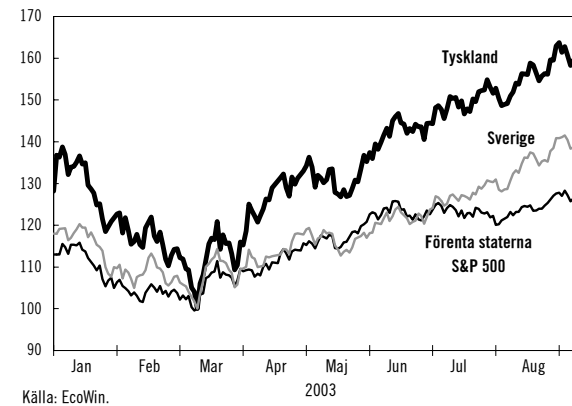
Aktiekurserna på de ledande internationella börserna har stigit sedan mitten av mars. En bidragande orsak till uppgången är att företagens rapporterade vinster för det första och andra kvartalet har varit högre än vad marknadsaktörer i genomsnitt prognoserat. Den osäkerhet som rådde om Irakkonfliktens varaktighet och dess effekter på ekonomin avtog under våren, vilket bidrog till stigande börskurser.

Uppgången i aktiekurserna har varit störst i Tyskland men även teknologitunga Nasdaq-index i Förenta staterna har stigit markant. Bakom den kraftiga uppgången i Tyskland ligger bl.a. att försäkringsbolag och banker som väger tungt i börsindex har gynnats av stigande aktiekurser i allmänhet. En förklaring till att Nasdaq-index har utvecklats bättre än

exempelvis det amerikanska indexet Standard & Poor's, där aktier i industriföretag väger relativt tungt, är att investerare tycks villiga att ta på sig mer risk och placera i aktier vars kurser uppvisar kraftigare variationer, såsom teknologiaktier.

Diagram 3.4 Börsutvecklingen i Förenta staterna, Tyskland och Sverige

Index 2003-03-12

I Förenta staterna har kostnadsbesparingar, men också stigande intäkter bidragit till att börsföretagen ökat sina vinster. I Sverige är det framför allt fortsatta kostnadsbesparingar som lett till bättre resultat. En förutsättning för att de internationella börserna ska utvecklas stabilt framöver är att företagens vinstutveckling fortsätter att förbättras.

3.2 Utvecklingen i Sverige

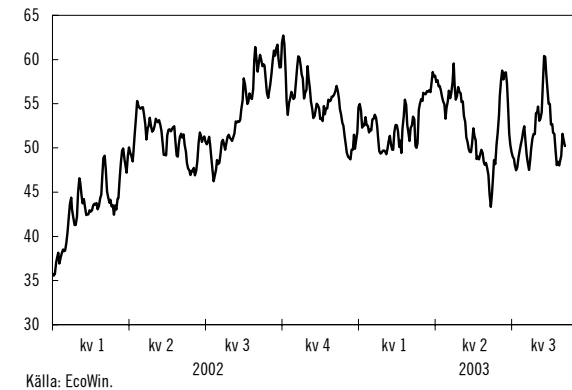
Riksbanken har sänkt styrräntan med 1,5 procentenheter sedan november 2002 och reporäntan är i början av september 2,75 %. Sänkningarna har skett mot bakgrund av en svag internationell och svensk konjunktur samt ett svagt inhemskt inflationstryck. Det låga resursutnyttjandet i kombination med en avtagande inflationstakt gör att Riksbanken bedöms ha utrymme att sänka räntan ytterligare under 2003. Under 2004 förväntas dock Riksbanken strama åt penningpolitiken något allteftersom ekonomin växer snabbare. Reporäntan bedöms vara 2,50 % i december 2003 och 3,25 % i december 2004.

De svenska marknadsräntorna föll under våren för att sedan stiga under sommaren, i linje med den internationella ränteutvecklingen. De svenska räntorna väntas fortsätta följa den internationella utvecklingen och stiga under resten av

2003 samt under 2004. Prognosen för den svenska 10-årsräntan är 4,80 % i december 2003 och 5,60 % i december 2004.

Diagram 3.5 Skillnad mellan 10-åriga obligationsräntor i Sverige och Tyskland

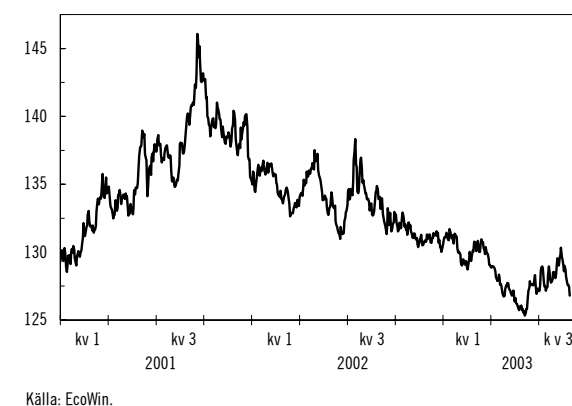
Räntepunkter

Skillnaden mellan svenska och tyska 10-åriga statsobligationsräntor har varit omkring 0,5 procentenheter de senaste åren (se diagram 3.5). Under prognosperioden bedöms ränteskillnaden mellan tyska och svenska obligationsräntor minska, vilket innebär att marknadsräntorna förutses stiga något mindre i Sverige än i omvärlden. Stabila svenska offentliga finanser bedöms bidra till detta, liksom en minskad skillnad mellan styrräntorna i Sverige och euroområdet. Skillnaden mellan den svenska och den tyska 10-årsräntan väntas vara 0,5 procentenheter i december 2003 för att sedan krympa till 0,4 procentenheter i december 2004.

Diagram 3.6 Kronans handelsvägda växelkurs

TCW-index

De senaste åren har kronan stärkts, mätt som TCW-index. Sedan hösten 2001 har kronan gått från ca 146 mot det handelsvägda TCW-indexet till omkring 130 (se diagram 3.6). En positiv

bytesbalansutveckling och en minskad osäkerhet på de finansiella marknaderna gör att kronan antas kunna ligga kvar nära den nivån under prognosperioden. Sammantaget bedöms TCW-index vara 129 i december 2003 och 127 i december 2004.

Riksbankens statistik över betalningsbalansen visar att svenska och utländska investerares köp och försäljning av aktier och räntebärande papper gav upphov till ett nettoinflöde på motsvarande 7,8 miljarder kronor under första halvåret 2003. Placeringar i räntebärande papper gav ett nettoinflöde, medan aktiehandeln gav ett nettoutflöde. I viss mån påverkar dessa flöden kronan – i vilken omfattning beror på hur stor del av portföljinvesteringarna som valutasäkras.

Tabell 3.1 Betalningsbalansens finansiella poster

Flöden miljarder kronor

	2002 ¹	2003 ¹
A. Bytesbalans	62,7	58,0
B. Kapitaltransfereringar	0,0	-1,3
C. Finansiell balans	-98,9	-71,7
Direkta investeringar	16,1	-28,4
Portföljinvesteringar	-81,6	7,8
Räntebärande värdepapper	-29,6	33,0
I svenska kronor	-8,9	-24,6
I utländsk valuta	-20,7	57,6
Aktier	-52,0	-25,3
Svenska	-34,2	-20,7
Utländska	-17,7	-4,6
Finansiella derivat	3,0	8,5
Övrigt kapital	-22,2	-50,3
Valutareservens förändring	-14,1	-9,4
D. Restpost	36,1	15,2

¹ Avser perioden januari t.o.m. juni.
Källa: Riksbanken.

Aktiekurserna på Stockholmsbörsen har liksom på de tongivande internationella börserna stigit kraftigt sedan mitten på mars efter att ha fallit i början av innevarande år. Uppgången beror delvis på att telekommunikationsföretaget Ericssons aktie, vilken väger relativt tungt i index för Stockholmsbörsen, har stigit kraftigt sedan årsskiftet.

Tabell 3.2 Ränte- och valutakursantaganden

Värde vid respektive års slut

	2002	2003	2004	2005	2006
Reporänta	3,75	2,50	3,25	4,75	4,75
6-månadersränta	3,68	3,00	4,20	4,90	4,90
5-årsränta	4,39	4,30	5,15	5,30	5,30
10-årsränta	4,89	4,80	5,60	5,80	5,80
10-årsdiff. SEK-DEM	0,54	0,50	0,40	0,40	0,40
6 mån. EURIBOR	2,80	2,30	3,70	4,60	4,60
TCW-index	131	129	127	127	127
EUR/SEK	9,09	9,10	9,00	9,00	9,00
USD/SEK	8,95	8,43	8,18	8,18	8,18
EUR/USD	1,02	1,08	1,10	1,10	1,10

Källa: Finansdepartementet.

4 Utrikeshandel

Svensk exportindustri har med undantag för några få år kontinuerligt vunnit marknadsandelar sedan början av 1990-talet. En stark internationell efterfrågan på IKT-produkter och andra investeringsvaror medförde att svensk export av bearbetade varor ökade snabbare än världsmarknadstillväxten. Även efter det att efterfrågan minskade fortsatte exporten att utvecklas förhållandevis väl. De bakomliggande orsakerna till den fortsatt goda utvecklingen har varit hög produktivitet och en gynnsam växelkurs som tillsammans har bidragit till en god konkurrenskraft.

Den svenska kronan försvagades kraftigt från inledningen av 2000, då det handelsvägda TCW-index låg runt 120, till hösten 2001, då TCW-index som högst låg på 146. Med viss eftersläpning bidrog denna utveckling till att stärka exporttillväxten. Sedan hösten 2001 har kronan förstärkts trendmässigt.

Det går inte att med någon exakthet säga vid vilken tidpunkt växelkursens effekt på exportutvecklingen blir negativ, men att döma av Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer upplever företagen emellertid en tydligt försämrad konkurrenssituation. Det kan tolkas som att växelkursutvecklingens inverkan på exporten för närvarande är negativ. Ett sådant resonemang understryks av att de negativa signalerna är särskilt tydliga inom de näringsgrenar som i hög grad är beroende av priset som konkurrensmedel, t.ex. råvaru- och insatsvaruindustrin.

I likhet med situationen vid samma tidpunkt förra året har emellertid exporten under första halvåret utvecklats starkt, t.o.m. starkare än vad som förväntades i 2003 års ekonomiska vårproposition. Dessutom verkar den globala konjunkturåterhämtningen vila på stadigare grund än tidigare. Högre vinster i företagen har bidragit till att investeringskonjunkturen inte längre försvagas. Detta kan i sin tur förstärka den internationella importefterfrågan på svenska produkter, om än från ett svagt utgångsläge. I Förenta staterna är de positiva signalerna tydligare än i t.ex. euroområdet där främst olika förtroendeindikatorer, såsom IFO-index, antyder en annalkande konjunkturförbättring.

Trots det indikerar svenska exportföretag i bl.a. KI:s kvartalsbarometer att orderingången har försämrats under den senaste tiden. Förutom en i utgångsläget svag internationell efterfrågan

och ogynnsam relativprisutveckling kan den dystra bild som tecknas i barometerdata också antas bero på den uteblivna positiva reaktion på Irakkriget slut som många företag hyste förhoppningar om.

Sammanfattningsvis kan sägas att utvecklingen under den närmaste framtiden bestäms av två motverkande krafter. Å ena sidan har relativprisutvecklingen under året negativt påverkat företagets möjligheter att konkurrera med priset. Å andra sidan har den internationella efterfrågan stabiliserats med i vissa fall klara indikationer om en förestående konjunkturuppgång.

Sammantaget förväntas varuexporten under senare delen av 2003 utvecklas svagt, men i takt med att den internationella konjunkturen växer sig starkare minskar den negativa påverkan från bl.a. växelkursen i betydelse. Innevarande år förutses varuexporten växa med drygt 4 % för att under 2004 öka med cirka 6 %.

Efter att ha fallit två år i rad har varuimporten ökat med nästan 4 % första halvåret i år jämfört med samma period i fjol. Framför allt är det importen av råvaror som ökat men framöver väntas även importen av bearbetade varor växa. En viktig faktor bakom detta är att importpriserna faller vilket gör importerade varor billigare relativt inhemskt producerade varor. Även den underliggande efterfrågan bland såväl hushållen som industrin bedöms understödja en ökad varuimport.

Tabell 4.1 Export och import av varor och tjänster

	Miljarder kronor		Procentuell volymutveckling			
	2002	2002	2003	2004	2005	2006
Varuexport	806	2,3	4,1	5,8	6,5	6,4
Bearbetade varor ¹	672	2,2	4,4	6,7	-	-
Tjänsteexport	226	-5,9	2,4	4,1	5,0	5,0
Total export	1032	0,4	3,7	5,4	6,2	6,1
Varuimport	638	-1,4	4,5	6,1	5,9	6,1
Bearbetade varor ¹	498	-3,1	4,6	7,3	-	-
Tjänsteimport	229	-6,1	-0,9	3,3	6,0	6,0
Total import	867	-2,7	3,1	5,4	6,0	6,1

¹Varugruppering enligt SNI.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

En ny insamlingsmetod har medfört stora svårigheter vid tolkning av utfallen för tjänstehandeln. Det höga tjänsteinnehållet i exportindustrins försäljning torde dock leda till att tjänsteexportens utveckling blir snarlik varuexportens. Tjänsteimporten, antas framdeles ut-

vecklas något starkare då bl.a. en del reseföretag antyder en svag ökning av antalet resenärer framöver, om än från mycket låga nivåer. Sammantaget väntas tjänstehandeln ge ett positivt bidrag till tillväxten om 0,3 procentenheter i år och 0,1 procentenhet nästa år.

4.1 Varuexport

Mot bakgrund av en mycket kraftig försvagning av den internationella efterfrågan på investeringsvaror i allmänhet och IKT-produkter i synnerhet får svensk export anses ha utvecklats förvånansvärt väl under 2001 och 2002. Svenska marknadsandelar har upprätthållits av sjunkande relativpriser och hög produktivitet, vilka har begränsat de negativa effekterna av den sviktande internationella konjunkturen. Priskonkurrens är av särskild betydelse i de branscher där produkterna är relativt homogena, dvs. där köparna förhållandevis enkelt kan hitta substitut från andra företag. Dessa produkter har ofta ett lågt förädlingsvärde vilket bl.a. karakteriserar råvaru- och insatsvaruindustrin. Vinsten av marknadsandelar under de senaste åren kan därför till stor del antas bero på en gynnsam relativprisutveckling.

Den successiva kronförstärkningen sedan 2001 har medfört att det gradvis har blivit svårare för exportföretagen att konkurrera med priset utan att lönsamheten faller. I KI:s kvartalsbarometer framkommer ett missnöje hos företagen beträffande konkurrenssituationen och efterfrågan på svenska varor verkar följdriktigt ha minskat. Exportutvecklingen under hösten antas därför bli svag, men om växelkursen inte stärks ytterligare under hösten och den internationella konjunkturen förbättras som förväntat torde förutsättningarna för höga konsekutiva tillväxttakter, med återtagande av marknadsandelar, vara goda under loppet av 2004.

En bred uppgång av internationell efterfrågan

Enligt Statistiska centralbyråns (SCB:s) utrikeshandelsstatistik har exporten till Förenta staterna dämpats under årets första del, vilket delvis kan antas bero på en starkare kronkurs, men framför allt härrör det från de stora leveranserna av telekomprodukter till Förenta staterna under inledningen av föregående år. Exporten av övriga

varor till Förenta staterna har däremot varit relativt god.

Den ökade importen i flera europeiska länder har också börjat ge avtryck i en ökande export av svenska produkter till EU och euroområdet. Exporten av IKT-produkter till EU växte t.ex. med drygt 55 % under årets första fem månader. Kina och andra tillväxtmarknader fortsätter att uppvisa god importefterfrågan.

Ur ett branschperspektiv är det värt att notera att exporten under det första halvåret i år vilar på en betydligt bredare bas än vid motsvarande period föregående år. Förutom telekom, har exporten av motorfordon, kemiska produkter inklusive läkemedel, konsumtionsvaror och, till viss del, även övriga investeringsvaror bidragit till uppgången.

Sammantaget verkar det alltså finnas anledning att vara mer optimistisk avseende uthålligheten i exportökningen än vid motsvarande tidpunkt i fjol.

En försiktig uppgång av varuexporten

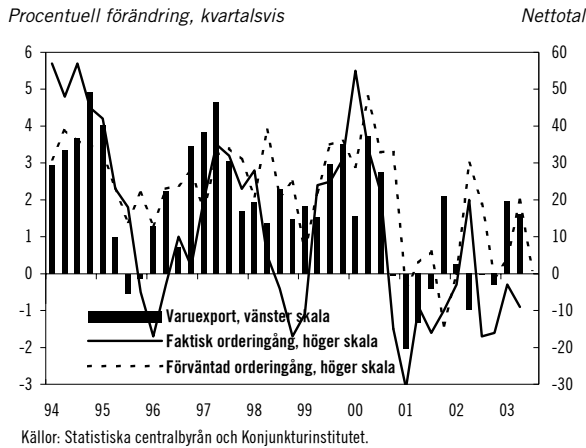
Även om den internationella konjunkturen har stabiliserats under innevarande år finns det ur ett svenskt perspektiv ett antal osäkerhetsmoment. En starkt importefterfrågan av bearbetade varor på svenska exportmarknader innebär inte en regelmässig uppskrivning av svensk exporttillväxt. Förutom förändringar i relativpriser kan också svensk exportsammansättning i nuvarande situation vara ofördelaktig. Efterfrågan på insats- och investeringsvaror, vilka utgör en mycket stor del av svensk export, är fortfarande relativt svag. Det globala kapacitetsutnyttjandet i industrin är lågt vilket torde medföra att efterfrågan på investeringsvaror ökar först när nuvarande överskottskapacitet har tagits i anspråk. Utvecklingen för IKT-sektorn är oviss, Ericsson anger t.ex. att mobilsystemmarknaden kommer att vara oförändrad i nominella termer under nästa år (se vidare fördjupningsruta s. 37). Flera bedömare anser att det är en optimistisk bedömning och väntar sig inte positiva tillväxttal förrän tidigast 2005. Med tanke på att priserna på mobilsystem förutses falla med upp emot 20 % på vissa produkter bedöms emellertid utvecklingen i fasta priser vara förhållandevis stark redan 2004.

Under slutet av innevarande år bedöms varuexporten utvecklas relativt svagt. Enligt KI:s barometer bedöms såväl orderstocken som

exportorderingen av företagen vara låg och konkurrenssituationen på exportmarknaderna upplevs vara den sämsta sedan mitten av 1990-talet.

Diagram 4.1 Varuexport och exportordergång

Samtidigt tycks indikatorer och utfall stärkas, och en internationell återhämtning bedöms vara nära förestående. Den positiva utvecklingen har i viss mån bekräftats av uttalanden och resultat från exportföretag i samband med delårsrapporter. En del utfallsstatistik, såsom SCB:s ordergång, och ICI indikerar också en förbättrad internationell efterfrågan.

Försämrade konkurrenskraft, men ökad efterfrågan leder sammantaget till att varuexporten under innevarande år bedöms öka med 4,1 %. I takt med att världsmarknadstillväxten under nästa år ökar förutses även svensk export utvecklas väl. För 2004 väntas varuexporten öka med 5,8 %. Den internationella efterfrågans sammansättning, med tonvikt på konsumentnära produkter, och en svag exporttrend under slutet av innevarande år medför emellertid att varuexporten som årsgenomsnitt växer något långsammare än vad världsmarknadstillväxten indikerar för 2004.

Varuexporten under kalkylåren

För kalkylåren, det vill säga 2005 och 2006, är osäkerheten om utvecklingen betydande. Beräkningarna baseras i hög grad på antaganden avseende bl.a. trendmässig tillväxt i BNP och utrikeshandel. Den internationella konjunkturen antas fortsätta stärkas även efter 2004, med ökad efterfrågan av insats- och investeringsvaror som följd. Exportutvecklingen under kalkylåren begränsas emellertid av att det historiska mönstret

indikerar att världsmarknadstillväxten vid oförändrad växelkurs överstiger svensk exporttillväxt.

Under 2005 och 2006 förutses varuexporten öka med drygt 6 % per år. Den ökade internationella efterfrågan möjliggör också högre exportpriser, vilka beräknas öka med i genomsnitt 0,8 % per år under kalkylåren.

4.2 Varuimport

Efter två år med fallande varuimport har utvecklingen vänt och under första halvåret i år ökade importen av varor med 3,9 % jämfört med första halvåret i följande enligt nationalräkenskaperna. Särskilt importen av råvaror ökade kraftigt under första kvartalet. Några kalla vintermånader i kombination med brist på elkraft från de svenska vattenkraftverken gjorde att importen av el låg på en hög nivå. Det finns indikationer på att importen av el kan komma att bli betydande även kommande vinter.

En viktig faktor som påverkar hur mycket som importerar är hur priserna på importerade varor utvecklas i förhållande till priserna på inhemskt producerade varor. Såväl konsumtionsvaror efterfrågade av hushållen som insatsvaror till tillverkningsindustrin kan i många fall antingen importeras eller köpas från inhemska producenter. På kort sikt påverkas prisrelationen mellan dessa alternativ i hög grad av växelkursförändringar. Importpriserna på bearbetade varor har sjunkit successivt under de senaste två åren i samband med att kronan har apprecierat. Kronan väntas inte nämnvärt stärkas ytterligare under prognosperioden utan i stort sett ligga kvar på nuvarande nivå, men importpriserna har kommit ner på en nivå som ger ett positivt understöd till varuimporten framöver. Under loppet av 2004 bedöms visserligen importpriserna stiga marginellt till följd av stigande internationella varupriser men det bör inte påverka importbesluten i någon stor omfattning.⁷

Svensk industri är alltså inne i en svag period. Investeringskonjunkturen väntas därmed bli fortsatt svag 2003 vilket i hög grad påverkar importen av bearbetade varor negativt eftersom maskininvesteringar i stor utsträckning realiserar

⁷ För en närmare beskrivning av importpriserna hänvisas till avsnitt 8.

genom import. Inte förrän 2004, då produktionen bedöms öka snabbare, väntas produktionskapaciteten behöva byggas ut och industriinvesteringarna öka. Den svaga industrikonjunkturen som bl.a. kan avläsas i KI:s senaste konjunkturbarometer visar dessutom att industriföretagen anser att lagernivåerna för såväl insatsvaror som investeringsvaror är för stora. En lageranpassning bedöms komma redan under andra halvåret 2003 vilket i viss mån väntas dämpa importökningen framöver.

Stor inverkan på varuimporten har även exporten av varor. Exporten av bearbetade varor väntas öka med i genomsnitt 5 % per år under prognosåren vilket ökar industriföretagens behov av att importera insatsvaror. Hushållens konsumtion fortsätter att utvecklas positivt i linje med utvecklingen de senaste ett och ett halvt åren. Eftersom priserna på importerade produkter sjunkit under denna period är det sannolikt att konsumtionen alltmer riktas in mot importerade, snarare än inhemska producerade, varor.

I likhet med exporten av varor är även importen av varor till viss del beroende av utvecklingen inom teleproduktmarknaden. Det exakta sambandet mellan export och import av teleprodukter är svårt att fastställa, eftersom det i många fall rör sig om olika typer av varugrupper, men samvariationen dem emellan är stark. Således motsvaras den senaste tidens svaga teleproduktexport av en svag import av teleprodukter. År 2002 minskade importen inom denna varugrupp med 14 %. Den totala varuimporten exklusive teleprodukter var däremot i det närmaste oförändrad jämfört med året innan vilket kan jämföras med en minskning om 1,4 % då teleprodukterna inkluderas. Marknaden för telekomprodukter bedöms återhämta sig under loppet av 2004 (se även fördjupningsruta s. 37) och först då väntas importen inom denna sektor komma att ge ett positivt bidrag till den totala varuimporten.

Sammantaget stiger den importviktade efterfrågan såväl i år som nästa år samtidigt som priserna på importerade varor väntas utvecklas mer dämpat än priserna på inhemska producerade varor. Importen väntas fortsätta att öka under andra halvåret och efter två år med fallande varuimport bedöms importen av varor totalt öka med 4,5 % år 2003 och 6,1 % år 2004.

4.3 Tjänstehandel

På grund av en ny insamlingsmetod är utfallen för tjänstehandeln under de senaste kvartalen ovanligt osäkra. De nya metoderna har också gett upphov till stora variationer i tidsserien, vilket medför att framskrivningar av utvecklingen är behäftade med stor osäkerhet. Resandet verkar emellertid stabiliseras, vilket understryks av att branschorganisationer och företag antyder en viss återhämtning av resandet mot slutet av innevarande år. I takt med att den inhemska och internationella konjunkturen stärks, ökar varuhandeln vilket i sin tur torde medföra att efterfrågan på transporttjänster stiger. När företagets vinster förbättras och investeringarna ökar, antas behovet av olika konsulttjänster också stiga. Redan nu verkar t.ex. den finansiella sektorn se en ökad efterfrågan på finansiella tjänster. Dessutom är tjänsteinnehållet i exportindustrins försäljning stort, vilket indikerar att även tjänstehandeln påverkas positivt av en ökad varuhandel.

Nettoexporten av tjänster under har under innevarande år utvecklats starkt, vilket har medfört att tjänstehandeln ger ett positivt bidrag om 0,3 procentenheter till BNP-tillväxten innevarande år. Även 2004 beräknas nettoexporten av tjänster ge ett svagt positivt bidrag för att därefter, under kalkylåren, ge ett svagt negativt bidrag.

4.4 Bytesbalans

Bytesbalansöverskottet uppgick till drygt 100 miljarder kronor 2002. Det motsvarar 4,5 % av BNP. Det stora överskottet beror främst på den goda utvecklingen av varuhandeln med länder utanför euroområdet, vilket i sin tur har understötts av en gynnsam relativprisutveckling.

Handelsbalansen väntas stärkas, vilket främst beror på att svenska exportpriser inte bedöms sjunka i samma utsträckning som tidigare. Den främsta bidragande orsaken till den starka bytesbalansen är dock den förbättrade tjänstebalansen. Med tanke på den osäkerhet som har uppstått i och med de nya insamlingsmetoderna bör dessa uppgifter dock tolkas försiktigt.

Faktorinkomsterna och de löpande transfere-ringarna, där bl.a. EU-avgiften ingår, bidrar till att bytesbalansen minskar. Det finansiella sparandet, vilket utgörs av bytesbalansen och kapitaltransfere-ringarna, beräknas öka som andel av BNP, från 4,4 % 2002 till 4,9 % 2003, för att öka ytterligare till 5,2 % kalkylåret 2006.

Tabell 4.2 Bytesbalans

Miljarder kronor, löpande priser, om ej annat anges

	2002	2003	2004
Handelsbalans	150,9	150,8	154,1
<i>procent av BNP</i>	6,4	6,2	6,1
Varuexport	792,4	815,7	857,8
Varuimport	641,5	664,9	703,7
Tjänstebalans	-0,7	8,2	13,4
Transport	16,0	13,5	13,8
Resevaluta	-26,5	-24,8	-26,1
Övriga tjänster	9,8	19,5	25,6
Faktorinkomster	-18,7	-14,8	-17,0
Löner	-2,1	-2,3	-2,0
Kapitalavkastning	-16,6	-12,5	-15,0
Löpande transfere-ringar	-27,0	-15,8	-20,7
Bytesbalans	104,5	128,4	129,9
<i>procent av BNP</i>	4,5	5,3	5,1
Kapitaltransfere-ringar	-0,7	-9,7	-6,0
Finansiellt sparande¹	103,8	118,8	123,9
<i>procent av BNP</i>	4,4	4,9	4,9

Anm.: Bytesbalansen visas enligt Riksbankens definition.

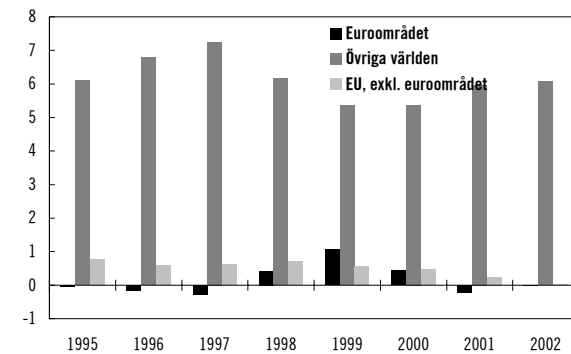
¹Finansiell sparande utgörs av bytesbalans och kapitaltransfere-ringar.

Källor: Riksbanken och Finansdepartementet.

En geografiskt uppdelad handelsbalans visar att det främst är handeln med länder utanför euroområdet som har gett upphov till det stora bytesbalansöverskottet. I diagrammet nedan visas hur handelsnettot utvecklats gentemot länder inom och utom euroområdet.

Diagram 4.2 Handelsnetto som andel av BNP

Procent

Källa: Statistiska centralbyrån.

Anm.: Luxemburg är exkluderat från beräkningarna.

4.5 BNI

Bruttonationalinkomsten, BNI, erhålls genom att till BNP i löpande priser addera svenska inkomster från utlandet och subtrahera utländska inkomster i Sverige. BNI ligger till grund för beräkningar av bl.a. biståndsanslag och avgiften till EU. Till följd av att räntebetalningarna till utlandet fortfarande är höga är Sveriges BNI cirka 20 miljarder kronor lägre än BNP, men skillnaden beräknas minska framöver.

Tabell 4.3 Bruttonationalinkomst

Miljarder kronor, löpande priser

	2002	2003	2004	2005	2006
BNP	2340	2427	2521	2638	2756
Primära inkomster ¹	-21	-15	-15	-11	-9
BNI	2319	2412	2506	2627	2748

¹Löner, kapitalavkastning, subventioner och skatter netto gentemot utlandet.

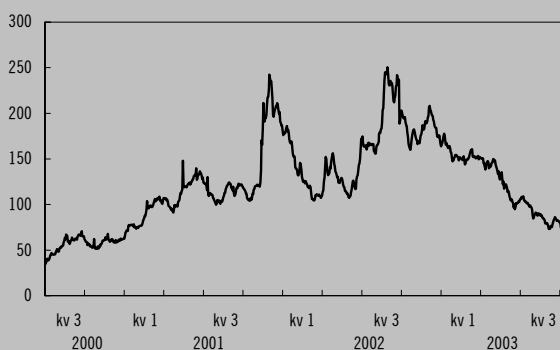
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Utsikter för telekombranschen

Telekombranschen har under en längre tid varit behäftad med en krisstämpel. Ett exempel på detta är Sveriges största exportbolag Ericsson. Efter att bolagets försäljning minskat med 3 % under 2001 och 26 % under 2002, spår Ericsson i likhet med andra systemleverantörer att världsmarknaden för deras huvudprodukt, mobilsystem, kommer att falla med åtminstone 10 % eller mer under 2003. Det har dock kommit vissa försiktiga signaler från både leverantörer och operatörer om att situationen kommer att förbättras under 2004. Finns det fog för denna försiktiga optimism och därmed även en bättre exportutveckling för svenska telekomprodukter? En stor del av svaret på frågan står att finna hos mobiloperatörerna.

De stora europeiska mobiloperatörerna lider fortfarande av en hög skuldsättning. Den uppstod kring år 2000 då bolagen bl.a. bjöd över varandra i samband med tilldelningen av licenser för utbyggnaden av den tredje generationens mobilsystem (3G), samt genomförde många dyra företagsköp. Den senaste tidens nyhetsflöde pekar på att situationen är på väg att förbättras. Operatörerna har amorterat ned sina skulder och den finansiella situationen har därigenom stabiliserats, vilket också illustreras av den senaste tidens minskade krediträntedifferenser.

Europa: Räntedifferens företagsobligationer utgivna av teleoperatörer vs. swapränta

Anm.: Swapränta=referensränta för krediter.
Källa: Finansdepartementet.

Förutsättningarna för att investeringarna i mobilsystem ska återhämta sig under 2004 och 2005 bedöms ha förbättrats. Det finns redan vissa tecken på ökade investeringar bland de operatörer som tidigare har genomfört förhållandevis stora besparingar och dessutom har en förhållandevis låg skuldsättning.

Den kanske främsta drivkraften för ytterligare investeringar i mobilsystem är att ökad konkurrens på mobilmarknaden kan komma att leda till lägre priser, vilket därmed bidrar till ökade samtalsvolym. Ökade samtalsvolym kräver i sin tur ytterligare investeringar i mobilnäten, dvs. nya mobilsystem.

Vad händer då med mobiloperatörernas lönsamhet om priserna sänks och volymerna ökar? Den allmänna uppfattningen bland operatörer och analytiker är att priselasticiteten för mobilsamtal är mindre än 1. Med andra ord, om en operatör sänker sitt pris så kommer inte volymökningen att kompensera inkomstbortfallet från prissänkningen. Det skulle innebära att den genomsnittliga intäkten per användare sjunker. Om priserna på mobiltelefoni sjunker och närmar sig priset för fast telefoni kan den positiva substitutionseffekten emellertid komma att överträffa den negativa effekten från priselasticiteten. Exempel från Förenta staterna, där mobilsamtalspriserna fallit och priset på mobilsamtal är lägre än i Europa, tyder på detta. Där har lägre priser bidragit till en markant ökning av samtalstrafiken i samband med att användarna gått från att använda sin fasta telefon till att i allt större utsträckning använda sin mobiltelefon.

Det är troligt att operatörerna i allt högre grad kommer att välja att investera i 3G-system i stället för att uppdatera sina gamla system. Dels på grund av att 3G-systemen klarar av en betydligt högre trafik än de äldre mobilsystemen. Dels därför att konkurrenssituationen och kundernas efterfrågan sannolikt kommer att kräva att operatörerna kan erbjuda kunderna de tjänster som 3G möjliggör. Vidare har priserna på 3G-system fallit markant under de senaste 18 månaderna. Dessa kostnadsreduktioner kommer sannolikt att fortgå eftersom konkurrenssituationen bland leverantörer är tämligen hård.

Vad som också talar för att bolagen snart är tvungna att investera i nya mobilsystem är myndigheternas täckningskrav. I t.ex. Tyskland ligger ett generellt krav på de operatörer som innehar 3G-licenser om att 50 % av Tysklands befolkning ska kunna använda sig av deras 3G-nät vid slutet av 2005.

Det är alltså sannolikt att försäljningsvolymerna för mobilsystem kommer att öka framöver. Konkurrensen bedöms dock vara fortsatt hård och prispressen kommer sannolikt att fortsätta.

5 Näringslivets produktion

Efter en mycket kraftig ökning av näringslivets produktion⁸ under slutet av 1990-talet var utvecklingen 2001 och 2002 svag. Under första halvåret i år har produktionen i näringslivet ökat med drygt 1,5 % i förhållande till samma period föregående år. Den fortsatt låga tillväxten förklaras dels av den svaga internationella konjunkturen, dels av att inhemsk efterfrågan på näringslivets varor och tjänster är låg.

Tabell 5.1 Näringslivets produktion

	Mdkr 2002 ¹	Procentuell volymförändring				
		2002	2003	2004	2005	2006
Jord- och skogsbruk, fiske	37	1,2	1,5	0,7	-	-
Industri	436	2,9	1,4	3,5	-	-
El-, gas-, värme- och vattenverk	57	-2,5	-3,0	0,7	-	-
Byggindustri	85	2,3	-0,6	1,4	-	-
Tjänstesektor	1 017	1,9	2,0	2,1	-	-
Summa näringsliv²	1 632	2,1	1,5	2,4	2,9	2,8

¹ Löpande priser.

² Exklusive ofördelade banktjänster.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Produktionen i näringslivet som helhet bedöms fortsätta att utvecklas svagt under återstoden av 2003 för att växa starkare 2004.

Konjunkturläget för industrin började stärkas under inledningen av 2003, trots osäkerheten i samband med konflikten i Irak. Enligt Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer är emellertid förväntningarna inför hösten dämpade. Under slutet av i år väntas en lagerkorrigering samt en fortsatt låg investeringsaktivitet hålla tillbaka industriproduktionen. Det är först under nästkommande år som produktionen i industrin bedöms ta fart i takt med att den inhemska efterfrågan stiger och den internationella konjunkturen förstärks.

Hushållens efterfrågan på tjänster förutses vara förhållandevis god under hela prognosperioden medan industrins efterfrågan på tjänster väntas bidra starkare till tjänsteproduktionen först en bit in på nästa år.

Byggsektorn befinner sig i ett mycket svagt konjunkturläge och framtidsutsikterna är fort-

satt dämpade. Återhållsamma investeringsplaner inom tillverkningsindustrin samt ett svagt bostadsbyggande gör att produktionen inom byggindustrin väntas sjunka något i år jämfört med i fjol trots bibehållna statliga infrastruktur-satsningar. Tidigast 2004 kan en viss återhämtning ta sin början.

Sammantaget prognoseras produktionen i näringslivet öka med 1,5 % år 2003 och med 2,4 % år 2004, se tabell 5.1.

Produktiviteten i näringslivet ökade med 4,2 % förra året. Antalet arbetade timmar minskade då kraftigt inom både industrin och tjänstesektorn. Utvecklingen hittills i år visar att produktionen i näringslivet har ökat samtidigt som antalet arbetade timmar har minskat. Den relativt goda produktivitetstillväxten beror därför sannolikt på att företagen i många branscher har försökt uppnå resultatförbättringar genom rationaliseringar. Under 2004 förutses kalenderefekter i form av fler arbetsdagar medföra en lägre produktivitetstillväxt (se även fördjupningsruta på sidan 18). Produktivitetstillväxten i näringslivet bedöms uppgå till 3,0 % år 2003 och till 2,0 % år 2004.

I slutet av 2004 bedöms det fortfarande finnas lediga resurser att ta i anspråk i näringslivet och produktionen väntas därför kunna öka med ca 3 % per år under kalkylåren 2005 och 2006, vilket är starkare än den uppskattade potentiella produktionstillväxten.

5.1 Industri

Produktionen väntas ta fart nästa år

Konjunkturläget i industrin förstärktes något under inledningen av i år, även om produktionsökningen var mer måttlig än under senare delen av 1990-talet. Produktionen ökade i insatsvaruindustrin och i vissa delar av investeringsvaruindustrin som exempelvis motorfordons- och teleproduktindustrin. Produktionsökningen under det första kvartalet kan möjligen förklaras av att företagen byggde upp lager av varor för att bättre kunna hantera störningar i handeln till följd av oroligheterna i Irak.

I KI:s barometrar förefaller emellertid konjunkturläget för industrin åter ha försämrats under andra kvartalet 2003. Både produktion och orderingång har mattats av. Förväntningarna vad

⁸ Med produktion avses förädlingsvärde, dvs. bruttoproduktionsvärde minus förbrukning.

gäller orderingång och produktion under återstoden av året är dämpade.

Den lageruppbbyggnad som ägde rum under inledningen av innevarande år väntas medföra att företagen korrigerar lagren under återstoden av året, vilket dämpar industriproduktionen. Fortsatt svag efterfrågan på svenska exportvaror i kombination med en låg investeringsaktivitet väntas också hålla tillbaka industriproduktionen under slutet av 2003 och under början av 2004.

En bit in på nästa år bedöms både det internationella och inhemska konjunkturläget förbättras och därmed förutses efterfrågan på svenska industriprodukter tillta.

Förutsättningarna för investeringar i teleproduktindustrin förefaller vara på väg att förbättras. Under 2004 beräknas därmed efterfrågan på varor från den svenska teleproduktindustrin stiga och bidra i större utsträckning till högre produktion (se även fördjupningsruta på sidan 36).

Produktionen i industrin prognoseras öka med 1,4 % år 2003 och med 3,5 % år 2004.

Tabell 5.2 Nyckeltal för industrin

Procentuell förändring, om annat ej anges

	2001	2002	2003	2004
Produktionsvolym	-1,5	2,9	1,4	3,5
Arbetskraftskostnad	5,1	6,7	4,3	3,7
Produktiviteten	0,9	7,6	4,5	3,3
Enhetsarbetskostnad (ULC)	4,2	-0,8	-0,2	0,4
ULC i 11 OECD-länder ¹	2,4	1,5	1,2	1,3
ULC i 11 OECD-länder ¹ , SEK	11,8	-1,1	-3,4	0,1
Relativ ULC, SEK	-6,8	0,3	3,3	0,2
Vinstandel ²	38,0	37,0	37,1	38,2

¹ 11 OECD-länder avser Kanada, Förenta staterna, Japan, Belgien, Frankrike, Italien, Nederländerna, Storbritannien, Tyskland, Danmark och Norge.

² Vinstandel avser driftöverskott som andel av förädlingsvärde till faktorpris, dvs. bruttoöverskottsandel, i nivå.

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet.

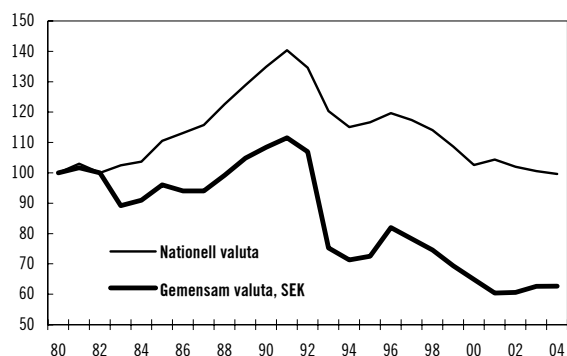
Produktiviteten i industrin steg med 7,6 % förra året främst beroende på stora nedskärningar av personalstyrkan. Produktivitetstillväxten förutses bli stark även i år trots att produktionsökningen väntas bli måttlig eftersom det förefaller finnas ett fortgående behov av att minska antalet anställda i industrin. Även i industrin bedöms kalendereffekterna under 2004 hålla tillbaka produktivitetstillväxten. Produktiviteten i industrin beräknas öka med 4,5 % år 2003 och med 3,3 % år 2004, se tabell 5.2.

Fortsatt god konkurrenskraft för svensk industri

Den höga produktivitetstillväxten motverkade förra året de stigande arbetskraftskostnaderna vilket medförde att enhetsarbetskostnaden sjönk. Även under 2003 bedöms produktivitetstillväxten kompensera ökningen i arbetskraftskostnad. År 2004 förutses emellertid enhetsarbetskostnaden stiga något då företagens kostnader för arbetskraft stiger mer än produktiviteten.

Diagram 5.1 Industrins enhetsarbetskostnad i Sverige relativt 11 OECD-länder

Index 1980=100

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

De senaste tio åren har den relativa enhetsarbetskostnaden, mätt i nationell valuta, fallit. Det innebär att enhetsarbetskostnaden, med få undantag, ökat mer i våra konkurrentländer än i Sverige. Den utvecklingen förutses fortsätta även under prognosåren.

Sedan 1992 har kronan försvagats kraftigt, vilket inneburit att, mätt i gemensam valuta, har den relativa enhetsarbetskostnaden fallit ännu mer. Därmed har svensk konkurrenskraft stärkts avsevärt. Under prognosåren väntas kronförstärkningen medföra att den relativa enhetsarbetskostnaden stiger i gemensam valuta och den svenska konkurrenskraften försvagas något. Sett i ett historiskt perspektiv bedöms ändå den svenska industrins konkurrensläge vara fortsatt gott, se diagram 5.1.

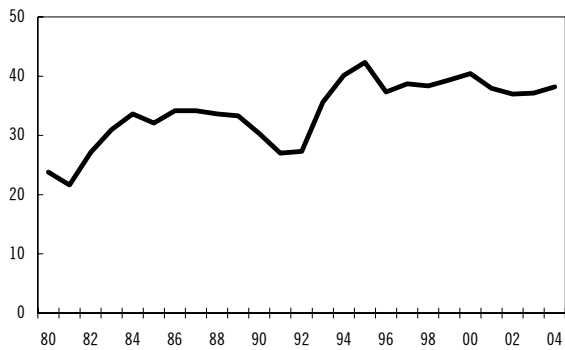
Svag förbättring av vinstandelen nästa år

Trots att företagens kostnader för importerade insatsvaror sjönk samtidigt som produktivitetstillväxten var hög så försämrades företagens

vinstandel⁹ förra året. Vinstandelen sjönk delvis på grund av att kronförstärkningen tvingade många företag att sänka sina priser, uttryckta i kronor, på exportmarknaden för att inte förlora konkurrenskraft. Dessutom medförde den fortsatt ansträngda industrikonjunkturen i Sverige svårigheter för företagen att höja sina priser på hemmamarknaden.

Diagram 5.2 Industrins vinstandel

Procent

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

I år väntas industrins vinstandel vara oförändrad i förhållande till förra året. De fortsatt sjunkande importpriserna på insatsvaror och den höga produktivitetstillväxten motverkas av fortgående svårigheter att höja priserna, särskilt på exportmarknaden.

Under 2004 förutses företagens vinstandel stiga till ca 38 %, se diagram 5.2. Även om den antagna kronförstärkningen leder till lägre importkostnader så bedöms företagen kunna höja sina priser, framför allt på hemmamarknaden och därmed förbättra sitt vinstläge.

5.2 Byggindustri

Den totala byggvolymen, dvs. bygginvesteringar och byggreparationer, ökade med 2,2 % år 2002 vilket är en något lägre ökningstakt än under de två närmast föregående åren då tillväxten har uppgått till drygt 4 % per år. I den totala byggvolymen räknas även viss tjänsteproduktion in. Bland annat ingår arvoden till arkitekter och tekniska konsulter. Även kostnader för bygg-

material ingår i det som benämns total byggvolym. För att undvika att dessa delar räknas två gånger vid summeringen av näringslivets produktion totalt, exkluderas de när produktionen i byggindustrin studeras. Utvecklingen av byggvolymen är dock betydligt lättare att urskilja i tillgänglig statistik och fungerar därför som vägledning vid bedömningen av produktionen inom byggindustrin.

Näringslivets investeringskonjunktur måste alltså betecknas som svag och bygginvesteringarna inom näringslivet som föll med 12 % förra året väntas fortsätta att minska med knappt 2 % i år. Neddragningarna märks främst inom tillverkningsindustrin där bygginvesteringarna bedöms minska med 7 % i år. Den senaste tidens ökande kapacitetsutnyttjande väntas inte leda till expansionsbehov förrän nästa år då bygginvesteringarna inom näringslivet bedöms öka med ca 1,5 %. Tidigast 2005 väntas investeringarna börja öka i högre takt. Också för tjänstesektorn väntas investeringarna sjunka i år. Svagare industrikonjunktur och dämpad efterfrågan från hushållen har försämrat utsikterna för exempelvis företagstjänster, hotell och restaurang samt fastighetsverksamhet. För den sistnämnda branschen gör framför allt minskande efterfrågan på kommersiella lokaler att byggandet av dessa väntas fortsätta vara mycket begränsat i år, i likhet med förra året. I Stockholmsområdet har vakanstalen för kommersiella lokaler ökat och i takt med att tidigare påbörjade projekt avslutas ökar överkapaciteten ytterligare. Detta problem är dock betydligt mindre i andra delar av landet.

Även inom offentlig sektor väntas byggandet försvagas 2003, om än efter en kraftig ökning år 2002. Statens satsningar på infrastrukturinvesteringar fortgår visserligen och dessa investeringar väntas fortsätta att öka under de kommande åren om än i något lägre takt än under de senaste åren. Investeringsatsningarna inom de kommunala myndigheterna påverkas av ett ansträngt ekonomiskt läge. Byggandet inom kommunsektorn väntas därför minska 2003 för att därefter återhämta sig långsamt.

Bostadsbyggandet som tidigare stöttat byggkonjunkturen bromsades upp under den gångna vintern och bidraget till det totala byggandet förväntas bli litet eller svagt negativt. Särskilt byggandet av flerbostadshus var svagt samtidigt som byggandet av småhus utvecklades starkare. Det svaga flerbostadsbyggandet väntas vara till-

⁹ Vinstandelen visar driftsöverskottet i förhållande till förädlingsvärdet till faktorpris, dvs. bruttoöverskottsandelen.

fälligt och under 2004 förutses byggandet av bostäder totalt sett åter öka.

Enligt KI:s barometrar har byggkonjunkturen försvagats successivt sedan 2001 och den utvecklingen har inte visat några tecken på att brytas hittills under 2003. Företagen fortsätter att se mörkt på den närmaste framtiden. Såväl minskat byggande som fortsatta personalneddragningar väntas. Orderingången är fortsatt svag och hälften av byggföretagen anser att orderstocken är för liten. I takt med att efterfrågeläget har försvagats har även priserna på lämnade anbud sjunkit, vilket på sikt påverkar företagets lönsamhet negativt. Priserna har dock vänt uppåt de senaste månaderna vilket kan vara ett första tecken på en kommande återhämtning. Fortsatt dystert orderläge för arkitekter och teknisk konsultverksamhet understryker den låga aktivitetsnivån i byggsektorn.

Efter ett svagt första halvår 2003 och med få ljuspunkter för de närmaste framtidsutsikterna beräknas den totala byggvolymen öka med endast 0,5 % i år för att därefter inleda en återhämtning och växa med närmare 2,5 % år 2004.

Tabell 5.3 Byggvolym

	Mdkr		Procentuell volymutveckling		
	2002	2001	2002	2003	2004
Bygginvesteringar	156	4,9	1,4	-1,3	1,8
Näringslivet	63	4,9	-12,1	-1,8	1,5
Myndigheter	44	6,3	16,2	2,6	1,8
Bostäder	49	3,6	10,4	-4,2	2,1
Reparationer och underhåll	79	3,6	3,7	3,7	3,3
Totalt	235	4,4	2,2	0,5	2,4

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

5.3 Tjänstesektor

Produktionen av tjänster steg med nästan 2 % 2002. Merparten av efterfrågan på tjänster kom från hushållen. Detta kan tyckas något förvånande då hushållens konsumtion av tjänster var tämligen låg (se avsnitt 9.2). En förklaring kan vara att hushållens konsumtion av varor, särskilt detaljhandelsvaror, var hög vilket innebar en hög produktion av tjänster inom handeln. Till följd av ett svagt konjunkturläge var industrins efterfrågan på tjänster låg, vilket därmed innebar en lägre produktion inom industrinära delar av tjänstesektorn.

Under inledningen av i år föreföll tjänsteproduktionen ta fart. Hushållens efterfrågan var fortsatt stark samtidigt som en viss konjunkturförstärkning i industrin medförde större efterfrågan på tjänster såsom företagstjänster och finansiell verksamhet.

KI:s barometer visar att konjunkturläget för tjänstesektorn dock har försvagats under andra kvartalet i år och att förväntningarna inför hösten är mer dämpade än tidigare.

Hushållens efterfrågan väntas fortsätta att understödja tjänsteproduktionen under hela prognosperioden medan industrins efterfrågan bedöms ta fart först en bit in på 2004 då industrikonjunkturen förutses stärkas. Produktionen i tjänstesektorn beräknas stiga med ca 2 % per år både 2003 och 2004, se tabell 5.1.

Produktivitetstillväxten i tjänstesektorn uppgick till 3,2 % förra året. Den starka ökningstakten, trots förhållandevis låg produktion, beror på att antalet arbetade timmar minskade för första gången på flera år. Även under innevarande år bedöms antalet arbetade timmar i tjänsteföretagen minska. Under nästa år väntas tjänsteföretagens rationaliseringar vara avslutade. Antalet arbetade timmar börjar då öka vilket medför en lägre produktivitetstillväxt. Produktiviteten i tjänstesektorn förutses öka med 3 % år 2003 och med 1,5 % år 2004.

6 Arbetsmarknad

Näringslivets efterfrågan på arbetskraft dämpades påtagligt under inledningen av 2001 och har varit svag sedan dess. Fjolårets sysselsättningsminskning inom näringslivet fortsatte första halvåret i år. Därtill ökade sysselsättningen inom den offentliga sektorn i lägre takt än motsvarande period 2002. Samtidigt har bl.a. utvecklingen av kunskapslyftet och nedtrappningen av antalet deltagare i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program inneburit en relativt stark ökning av utbudet av arbetskraft. Det innebär att 2002 års successiva ökning av den öppna arbetslösheten har fortsatt under 2003.

Näringslivets generellt sett nedskruvade framtidsförväntningar bedöms medföra att en mer påtaglig ökning av produktionen dröjer något längre än vad som förutsågs i 2003 års ekonomiska vårproposition. Därmed fördröjs också uppgången i sysselsättning som normalt sker med viss eftersläpning i förhållande till produktionstillväxten. Nuvarande bedömning är att det dröjer till andra halvåret 2004 innan sysselsättningsutvecklingen tar fart och den öppna arbetslösheten börjar minska.

Tabell 6.1 Nyckeltal inom arbetsmarknadsområdet

	2002	2003	2004	2005	2006
BNP	1,9	1,4	2,0	2,6	2,5
Produktivitet	3,0	2,3	1,5	1,8	1,8
Arbetade timmar	-1,2	-0,9	0,5	0,7	0,6
Medelarbetstid	-1,3	-0,7	0,4	-0,1	-0,1
Antal sysselsatta	0,1	-0,2	0,1	0,7	0,7
Reguljär sysselsättningsgrad ¹	78,1	77,7	77,3	77,5	77,5
Arbetskraft	0,1	0,6	0,1	0,3	0,5
Öppen arbetslöshet ²	4,0	4,7	4,7	4,3	4,0
Program ³	2,6	2,2	2,2	1,9	1,7

¹ Antalet sysselsatta i åldern 20–64 år, exklusive sysselsatta i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program, i procent av befolkningen i den åldersgruppen.

² I procent av arbetskraften.

³ Antalet personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program i procent av arbetskraften. De program som inkluderas i denna beteckning är de som Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) redovisar som konjunkturberoende samt Interpraktik.

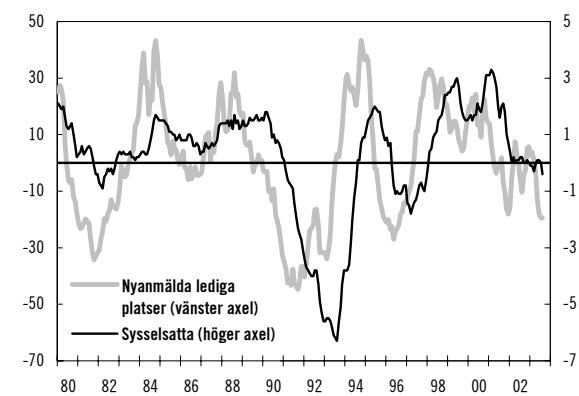
Källor: Statistiska centralbyrån, Arbetsmarknadsstyrelsen och Finansdepartementet.

Fortsatt svag efterfrågan på arbetskraft under prognosperioden

Fjolårets svaga sysselsättningsutveckling har fortsatt i år. Enligt Arbetskraftsundersökningen (AKU) var det 0,1 % eller 4 000 färre sysselsatta första halvåret än motsvarande period 2002. Det är något bättre än vad som förutsattes i prognosen i vårpropositionen. Under andra kvartalet försvagades dock ett flertal indikatorer över den kommande utvecklingen på arbetsmarknaden. Antalet nyanmälda lediga platser till landets arbetsförmedlingar har sedan april minskat med ca 20 % jämfört med motsvarande period 2002 (se diagram 6.1). Det är också fler personer som har varslats om uppsägning under perioden januari–augusti i år än under motsvarande perioder 2001 och 2002. Redan dessa års varselnivåer var höga i en historisk jämförelse. Sammantaget är det ca 180 000 personer som har varslats sedan 1 januari 2001. Samtliga av de branscher som undersöks i Konjunkturinstitutets (KI:s) kvartalsbarometer bedömer att sysselsättningen kommer att minska under tredje kvartalet jämfört med det andra.

Diagram 6.1 Nyanmälda lediga platser och antal sysselsatta

Årlig procentuell förändring   Årlig procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån (AKU) och Arbetsmarknadsstyrelsen.

Industri

Liksom under fjolåret är det främst inom industrin som sysselsättningen minskat under det första halvåret i år. Inledningsvis i år förstärktes industrins konjunkturläge, men i motsats till företagens förväntningar skedde det en försvagning under andra kvartalet. Det medförde att andelen företag som angav att de planerade för en neddragning av personalstyrkan ökade kraftigt. Samtidigt steg antalet varsel om uppsägning inom industrin. Företagen förväntas således ytterligare reducera sin personalstyrka

under året. Vid inledningen av 2004 förutses sysselsättningsnivån vara anpassad för att möta den prognoserade förstärkningen av industrikonjunkturen.

Byggindustri

Byggkonjunkturen har försvagats allt mer under året. Enligt KI:s barometer har sysselsättningen minskat inom byggindustrin men andra sysselsättningskällor visar på en ökning av sysselsättningen. Skillnaden kan bero på att barometern endast täcker bygg- och anläggningsentreprenörer. Möjligen är det så att ett lägre antal nybyggnationer 2003 jämfört med 2002 medfört en sysselsättningsminskning inom den delen av byggindustrin. Samtidigt färdigställs en del av fjolårets påbörjade byggnationer, vilket innebär en ökning av antalet sysselsatta inom byggnadsinstallationsfirmor och firmor för slutbehandling av byggnader. I prognosen förutses en i princip oförändrad sysselsättning inom byggindustrin framöver.

Tjänstesektor

Den fallande industrisysselsättningen första halvåret 2003 har liksom 2002 främst motverkats av en stigande sysselsättning inom näringslivets tjänstesektor och inom den offentliga sektorn. Utvecklingen skiljer sig dock åt mellan olika delar av tjänstesektorn. Hushållstjänsteverksamheten, dvs. utbildning, hälso- och sjukvård, sociala tjänster och veterinärverksamhet, har under flera år stått för en stor del av sysselsättningsuppgången inom tjänstesektorn som helhet. Det beror delvis på bolagisering av verksamheter som tidigare bedrivits i kommunal regi. Under första halvåret skedde inga sådana bolagiseringar, däremot återgick två sjukhus till att bedrivas i kommunal regi. Trots det fortsatte antalet sysselsatta inom hushållstjänsteverksamheten att öka. Sysselsättningen ökade också inom handeln efter 2002 års nedgång. Däremot minskade sysselsättningen inom den tidigare så expansiva företagstjänsteverksamheten, i vilken ingår bl.a. uthyrningsfirmor, datakonsulter och andra företagsservicefirmor, och inom transport. Minskningen inom dessa två branscher beror säkert till stor del på den svaga industrikonjunkturen. KI:s barometer visar att efterfrågan på arbetskraft har minskat inom tjänstesektorn och andelen företag som förutser personalminskningar framöver har ökat. Därför förutses sammantaget i tjänstesektorn en svag

minskning 2003 och en oförändrad sysselsättning 2004.

Kommunala myndigheter

I likhet med 2002 har sysselsättningsutvecklingen inom kommunsektorn varit betydligt starkare än för ekonomin som helhet första halvåret i år. En bidragande orsak är troligen det tillfälliga sysselsättningsstödet som lämnats sedan 2002 och som nu höjs för 2004. Dessa resurser permanentas genom att det generella statsbidraget till kommuner och landsting höjs fr.o.m. 2005. Kommunsektorn har behov av att anställa ytterligare arbetskraft samtidigt som ekonomin är ansträngd. Det kan inte uteslutas att personalminskningar måste ske inom enskilda kommuner och landsting för att få ekonomin i balans. Det indikeras inte minst av att antalet nyanmälda lediga platser inom kommunal verksamhet nu minskar och att varslen ökar. Sammantaget är det dock i huvudsak denna sektor som bedöms stå för sysselsättningstillväxten under 2003 och 2004.

Ekonomin som helhet

Prognosen innebär att antalet sysselsatta i ekonomin som helhet minskar med 0,2 % år 2003, mätt som årsgenomsnitt. Produktionen i näringslivet väntas öka starkare 2004, men det dröjer ytterligare en tid innan den högre produktionen också medför en högre efterfrågan på arbetskraft. Därmed blir sysselsättningsökningen 2004, mätt som årsgenomsnitt, relativt blygsam, 0,1 %. Under loppet av året ökar dock sysselsättningen med 0,5 %. En risk i prognosen är att kommunernas ansträngda ekonomiska situation leder till större kostnadsbesparingar, i form av lägre kommunal sysselsättning, än förutsett. Det finns också en risk att näringslivets efterfrågan på arbetskraft dröjer längre än väntat till följd av en svagare vinstutveckling än vad som ligger i prognosen. Samtidigt kan det inte uteslutas att sysselsättningens eftersläpning i förhållande till produktionen blir något kortare än förutsett. Det skulle innebära att sysselsättningsuppgången kommer tidigare än väntat och därmed får större genomslag under 2004.

Givet nuvarande prognos kommer sysselsättningsnivån 2004 att vara densamma som den var 2001, mätt som årsgenomsnitt. Däremellan beräknas antalet personer i arbetsför ålder ha ökat med drygt 100 000 personer. Det innebär en sysselsättningsgrad för befolkningen i åldern

16–64 år på 73,9 % år 2004, vilket är nästan 1,5 procentenheter lägre än 2001 års siffra. Att den sammantagna sysselsättningsgraden sjunker beror dels på att befolkningsstillväxten i huvudsak sker i åldersgrupper med låg sysselsättningsgrad och dels på att sysselsättningsgraden i de flesta åldersgrupper minskar. Med oförändrade sysselsättningsgrader i alla enskilda åldersgrupper jämfört med 2001 skulle den sammantagna sysselsättningsgraden ha minskat med ungefär hälften så mycket som den nu beräknas göra fram till 2004.

Prognosen innebär att det behövs 3,5 % fler reguljärt sysselsatta i åldern 20–64 år för att uppnå regeringens sysselsättningsmål om 80 % reguljär sysselsättning 2004.

Fler arbetsdagar 2004 påverkar antalet arbetade timmar och medelarbetstiden positivt

Givet de senaste årens svaga efterfrågan på arbetskraft har sysselsättningsnivån, mätt i antal personer, upprätthållits relativt väl. Sett till antalet arbetade timmar är effekten av den svaga efterfrågan större, dvs. anpassningen har istället till största del skett via en lägre medelarbetstid per sysselsatt¹⁰. Men till viss del beror också den svaga utvecklingen av antalet arbetade timmar på att antalet arbetsdagar varit färre än normalt. Antalet arbetsdagar påverkar inte antalet sysselsatta men väl den arbetade tiden. Justerat för denna s.k. dagkorrigerings-effekt har utvecklingen av antalet arbetade timmar i ekonomin varit något starkare. År 2004 bedöms dagkorrigerings-effekten verka i motsatt riktning (se vidare fördjupningsruta sidan 18). Bland annat är det fyra fler vardagar 2004 än 2003. Sammantaget beräknas dagkorrigerings-effekten höja timutvecklingen med hela 0,6 procentenheter. Exklusive denna effekt bedöms antalet arbetade timmar minska även 2004.

Givet de senaste årens svaga timutveckling och prognosen för 2003 kommer den genomsnittliga årsarbetstiden per sysselsatt att ha minskat med ca 75 timmar sedan 1999. Fortfarande är dock medelarbetstiden relativt hög i ett historiskt perspektiv. Ökningen av

medelarbetstiden 2004 förklaras främst av att antalet arbetsdagar är fler. Även en sjunkande sjukfrånvaro bidrar positivt.

Hög produktivitetstillväxt även 2003

Den svaga produktivitetsutvecklingen 2001 följdes av en mycket stark utveckling året därpå. Även första halvåret 2003 har produktiviteten utvecklats väl, om än inte i lika god takt som i fjol. Liksom 2002 är ökningen till stor del en följd av ett mindre antal arbetade timmar i ekonomin. I näringslivet ökade produktiviteten med nästan 3,5 % första halvåret jämfört med motsvarande halvår 2002. Utvecklingen var god såväl inom industrin som inom näringslivets tjänstesektorer där bland annat handeln och företagstjänsteverksamheten har uppvisat hög produktivitetstillväxt. För helåret 2003 väntas produktivitetsökningen i näringslivet bli 3,0 %.

År 2004 bedöms produktivitetsökningen i näringslivet dämpas något och beräknas till 2,0 %. Ökningen dras ner av ovan nämnda dagkorrigerings-effekt (se stycket om antalet arbetade timmar ovan och fördjupningsruta sidan 18). Det faktum att det är fler arbetsdagar bedöms höja produktionen i mindre utsträckning än antalet arbetade timmar, vilket får till följd att produktiviteten blir relativt låg. Justerat för denna effekt utvecklas produktiviteten i linje med vad som bedöms vara en långsiktigt hållbar takt.

Arbetskraftsutbudet ökar i god takt

Trots de senaste årens svaga efterfrågan på arbetskraft fortsätter arbetskraftsutbudet att växa. Ökningen på 0,7 % eller nästan 30 000 personer första halvåret 2003 jämfört med första halvåret 2002 förklaras, liksom fjolårets tillväxt, främst av att befolkningen i arbetsför ålder växer. Dessutom har antalet förtidspensionärer av andra skäl än hälsoskäl fortsatt att minska. Liksom i fjol har också nedtrappningen av antalet platser inom den kommunala vuxenutbildningen och folkhögskolan bidragit till ett högre arbetskraftsutbud. Därutöver har minskningen av antalet deltagare i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program bidragit positivt under första halvåret. Den enskilt viktigaste faktorn som har dämpat arbetskraftsutvecklingen är, liksom de två

¹⁰ Mätt som det totala antalet arbetade timmar per år enligt nationalräkenskaperna, dividerat med genomsnittligt antal sysselsatta enligt AKU.

närmast föregående åren, ökningen av antalet långvarigt sjuka utanför arbetskraften. Därutöver har antalet unga heltidsstuderande på grundläggande nivå och antalet högskolestuderande ökat både i fjol och under första halvåret 2003.

Den befolkningsprognos som SCB publicerade i maj 2003 skiljer sig från 2002 års prognos främst genom en högre invandring och en högre fruktsamhet. För åren 2003–2004 är skillnaderna relativt små. Befolkningstillväxten väntas bidra positivt till arbetskraftsutbudet också under de kommande åren. Men även om befolkningstillväxten är hög för åldersgruppen som helhet är dess sammansättning inte gynnsam för ett högt arbetskraftsdeltagande på aggregerad nivå. Det beror på att antalet personer i åldern 25–54 år, som har högst arbetskraftsdeltagande, minskar. Antalet personer i åldern 16–24 och 60–64 år, som har ett betydligt lägre arbetskraftsdeltagande än genomsnittet, ökar kraftigt.

Åren 2003–2005 erbjuds kommunerna ett riktat statsbidrag för vuxenutbildning som sammanlagt motsvarar ca 53 500 platser. Antalet permanenta platser inom högskolor och universitet utökas något 2003, men det väntas inte dämpa arbetsutbudet i någon nämnvärd utsträckning eftersom andelen högskolestuderande som arbetar samtidigt som de studerar har fortsatt att öka. Det innebär att de registreras som sysselsatta i AKU.

Antalet deltagare i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program, av vilka de flesta i AKU räknas som studerande, beräknas uppgå till 97 000 i år, mätt som årsgenomsnitt. Det är en minskning med ca 20 000 jämfört med 2002. Inriktningen för 2004 är en bibehållen volym jämfört med 2003. Sammantaget i prognosen minskar antalet heltidsstuderande 2003, men ökar återigen 2004.

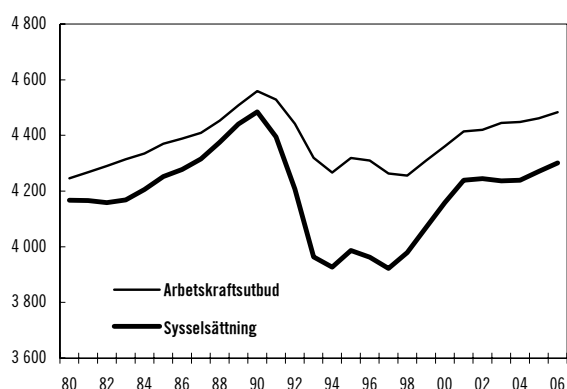
Antalet långvarigt sjuka utanför arbetskraften har under första halvåret utvecklats ungefär i linje med vad som förutsågs i vårpropositionen, dvs. ökningstakten har dämpats avsevärt. En fortsatt svag ökning förutses för 2004, men det förklaras helt av befolkningens åldersmässiga sammansättning. Andelen sjuka i varje åldersgrupp upphör att öka.

Till följd av det svaga arbetsmarknadsläget väntas personer som av andra skäl inte deltar i arbetskraften öka något såväl i år som nästa år.

Sammantaget beräknas arbetskraftsutbudet öka med 0,6 % år 2003 och 0,1 % år 2004.

Diagram 6.2 Arbetskraftsutbud och sysselsättning

Tusentals personer

Källor: Statistiska centralbyrån (AKU) och Finansdepartementet.

Arbetslösheten minskar under loppet av 2004

Den svaga sysselsättningsutvecklingen i kombination med den fortsatt relativt starka utvecklingen av arbetskraftsutbudet har medfört att den öppna arbetslösheten successivt har ökat sedan mitten av 2002. I genomsnitt uppgick arbetslösheten till 4,6 % första halvåret 2003. Det är något högre än prognoserat i vårpropositionen och kan jämföras med 3,9 % första halvåret 2002. Framför allt beror underskattningen av den öppna arbetslösheten på att utvecklingen av arbetskraftsutbudet har underskattats, bland annat vad gäller effekten av neddragningen av de konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska programmen. Summan av antalet öppet arbetslösa och programdeltagare var oförändrad första halvåret 2003 jämfört med motsvarande period i fjol, 6,7 % av arbetskraften.

Den relativt kraftiga ökningen av arbetskraftsutbudet 2003 är positiv mot bakgrund av att det krävs ett högt arbetskraftsdeltagande för att uppnå en hög sysselsättningsnivå. En stor arbetskraftspotential innebär bättre möjligheter att möta den kommande efterfrågan på arbetskraft. Därmed minskar risker för bristsituationer på arbetsmarknaden, som skulle kunna leda till allt för höga löneökningar och på sikt prisstegringar med negativa effekter på sysselsättning och tillväxt som följd.

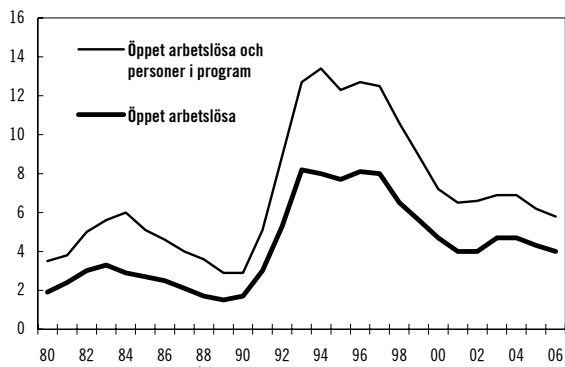
Den prognoserade utvecklingen av sysselsättning och arbetskraft medför att den öppna arbetslösheten fortsätter att öka 2003 och

även en bit in på 2004. I takt med att sysselsättningen ökar igen mot slutet av prognosperioden väntas den öppna arbetslösheten börja minska i en relativt snabb takt.

Summan av öppet arbetslösa och programdeltagare har de senaste åren varierat i mindre utsträckning än den öppna arbetslösheten. Ökningen av summan från 6,6 % av arbetskraften 2002 till 6,9 % åren 2003–2004 är mindre än ökningen av öppen arbetslöshet.

Diagram 6.3 Öppet arbetslösa och personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program

Procent av arbetskraften

Källor: Statistiska centralbyrån (AKU), Arbetsmarknadsstyrelsen och Finansdepartementet.

Utvecklingen efter 2004

Vid utgången av 2004 bedöms det finnas relativt gott om lediga resurser i ekonomin. Därmed kan BNP växa i en högre takt än den potentiella tillväxttakten åren därefter, utan att det uppstår inflationsdrivande flaskhalsar. Produktiviteten antas växa i takt med vad som bedöms vara den potentiella utvecklingen. Den goda BNP-tillväxten medför en stark utveckling av antalet arbetade timmar i ekonomin. Det beror i sin tur på att antalet sysselsatta personer ökar i god takt. Medelarbetstiden per sysselsatt minskar dock något, bl.a. till följd av ökat barnafödande som väntas leda till högre frånvaro. Arbetskraftsutbudet ökar något långsammare än sysselsättningen och den öppna arbetslösheten minskar. År 2006 ligger den öppna arbetslösheten på 4,0 % och den reguljära sysselsättningsgraden för personer i åldern 20–64 år på 77,5 %. Först under 2007 bedöms de lediga resurserna i ekonomin ha tagits i anspråk och BNP-gapet sluts.

7 Löner

År 2002 ökade de nominella timlönerna med 4,1 % vilket är en nedgång i löneökningstakten jämfört med året innan. Löneökningstakten har successivt dämpats sedan slutet av 2001 och preliminär statistik från Medlingsinstitutet visar på en fortsatt avmattning av löneökningstakten under innevarande år. Under första halvåret var genomsnittslönen endast 3,2 % högre än under motsvarande period förra året. Utfallet för de senaste månaderna är dock osäkert. Sannolikt kommer lönestatistiken att revideras upp till följd av retroaktiva löneutbetalningar.

Det är framför allt inom näringslivet som lönerna utvecklats långsammare under senare tid. Löneökningstakten minskade till 3,9 % i fjol, jämfört med 4,3 % året innan. Hittills i år har löneökningarna varit måttliga såväl i tillverkningsindustrin som i flera tjänstebranscher. Inom branschen för bank-, försäkrings- och företagstjänster har lönerna till och med utvecklats något svagare än de centralt fastställda avtalen, dvs. löneglidningen har varit negativ.¹¹ Det svaga konjunkturläget tycks alltså med viss fördröjning ha fått genomslag i form av lägre löneökningar.

Samtidigt som löneökningstakten har fallit i näringslivet har anställda i kommunal och statlig sektor haft en jämförelsevis god löneutveckling. I fjol ökade lönerna i kommunal och statlig sektor med 4,5 % respektive 4,3 %.

Mycket talar för att denna tudelade utveckling, med höga löneökningar i offentlig sektor och fallande löneökningstakt i privat sektor, fortskrider under innevarande år. För det första indikerar utfallet en hög löneökningstakt, omkring 4 %, både i statlig och i kommunal sektor under första kvartalet. För det andra garanterar avtalet mellan Kommunalarbetsförbundet och Kommun- och landstingsförbundet från i våras lägsta löneökningar på närmare 4 % under det första avtalsåret (1 april 2003 – 31 mars 2004). Mot denna bakgrund antas lönerna i offentlig sektor stiga med 4,0 % i år. Nästa år

förutsätts emellertid löneökningarna begränsas till 3,5 %, främst till följd av kommunernas ansträngda finansiella situation.

I näringslivet är konjunkturläget allttjämt svagt och flera indikatorer tyder på att efterfrågan på arbetskraft kommer att vara låg den närmaste framtiden (se avsnitt 6). Förutsättningarna för stigande löneökningar i näringslivet tycks således vara begränsade.

I slutet av mars 2004 löper avtalen ut för flertalet anställda. Avtalsförhandlingarna för en stor del av arbetsmarknaden kommer således att inledas vid en tidpunkt då aktiviteten i ekonomin är låg. Ett lågt inflationstryck och ett lågt resursutnyttjande förväntas ge relativt återhållsamma avtal. Även löneglidningen väntas bli begränsad. Till följd av att konjunkturen stärks förutses visserligen löneglidningen tillta men först med viss fördröjning, bortom 2004.

Sammantaget förutsätts löneökningarna i hela ekonomin begränsas till 3,5 % per år under perioden 2003–2004. För 2003 antas dock en justering av de relativa lönerna, dvs. lönerna antas öka mer i offentlig sektor än i näringslivet som helhet.

Tabell 7.1 Timlöner

Procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Industri	4,1	3,9	4,2	3,3	3,5
Byggnadsindustri	3,9	4,8	3,7	3,3	3,5
Näringslivets tjänstesektorer	3,4	4,3	3,8	3,3	3,5
Statliga myndigheter	4,8	4,2	4,3	4,0	3,5
Kommunala myndigheter	3,6	4,9	4,5	4,0	3,5
Totalt	3,7	4,4	4,1	3,5	3,5

Källor: Medlingsinstitutet och Finansdepartementet.

¹¹ Skillnaden mellan uppmätt löneökning och avtalad löneökning har vanligtvis benämnts löneglidning. Decentraliseringen i avtalsförhandlingarna gör det emellertid allt svårare att skilja på avtal och löneglidning. Lokalt avtalade löneökningar, som blir allt fler, hänförs till löneglidning. Begreppet löneglidning avviker därmed delvis ifrån sin ursprungliga betydelse. Medlingsinstitutet redovisar därför samtliga löneökningar vid sidan av de centralt fastställda i en "restpost".

8 Inflation

Det underliggande inflationstrycket i svensk ekonomi bedöms för närvarande vara lågt. Den begränsade tillväxten och det relativt svaga efterfrågetrycket tillsammans med en dämpad importprisutveckling väntas göra att inflationstrycket förblir lågt under återstoden av 2003 och början av 2004. Under senare delen av nästa år förutses inflationstrycket stiga successivt i takt med att tillväxten och efterfrågan stärks. Inflationförloppet under prognosperioden påverkas kraftigt av prisutvecklingen på energi, framför allt el, och av bostadsräntornas utveckling.

Inflationen, mätt som tolv månaderstalet¹² för konsumentprisindex (KPI), väntas uppgå till 1,3 % i slutet av 2003 och 2,1 % i slutet av 2004 (se tabell 8.1). Mätt som årsgenomsnitt beräknas inflationen vara 2,0 % år 2003 och 1,3 % år 2004. Den underliggande inflationen, mätt med Riksbankens mått UND1X¹³, beräknas uppgå till 1,7 % i slutet av 2003 och 1,5 % i slutet av 2004. Skillnaden mellan KPI-inflationen och UND1X i slutet av prognosperioden beror främst på att bostadslåneräntorna, som inte ingår i UND1X, enligt prognosen höjer KPI-inflationen under senare delen av 2004. Den föreslagna skatteväxlingen för nästa år bedöms höja inflationen (KPI) med ca 0,1 procentenheter 2004.

Tabell 8.1 Konsumentprisutveckling

Procentuell förändring

	2002	2003	2004	2005	2006
KPI, årsgenomsnitt	2,4	2,0	1,3	2,3	2,1
KPI, dec–dec	2,3	1,3	2,1	2,3	2,1
UND1X, årsgenomsnitt	2,5	2,2	1,2	–	–
UND1X, dec–dec	2,2	1,7	1,5	–	–
HIKP, årsgenomsnitt	2,0	2,2	1,2	–	–
HIKP, dec–dec	1,7	1,8	1,7	–	–
NPI, årsgenomsnitt	2,2	1,3	1,0	–	–
NPI, dec–dec	2,1	0,6	2,1	–	–
Prisbasbelopp, tkr	37,9	38,6	39,3	39,7	40,6
HIKP, EU, årsgenomsnitt	2,1	1,9	1,7	1,9	1,8

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

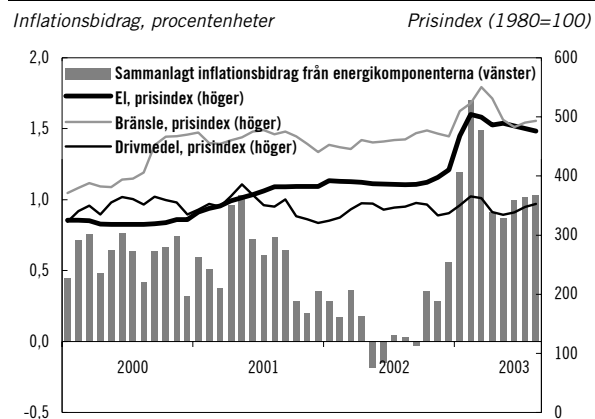
¹² Den procentuella förändringen under 12 månader.

¹³ UND1X exkluderar räntekostnader för egnahem samt direkta effekter på konsumentpriserna av förändringar i nettot av indirekta skatter och subventioner.

Varierande energipriser fortsätter att påverka inflationen

Bilden av inflationsutvecklingen hittills i år har i stor utsträckning präglats av energiprisernas svängningar. Elpriserna har framför allt påverkats av låga nivåer i vattenmagasinen, och oljepriserna har varierat bland annat på grund av osäkerheten om utvecklingen i Irak. Staplarna i diagram 8.1 illustrerar den sammanlagda effekten på inflationen av variationer i konsumentpriserna på el, bränsle och drivmedel. Under första kvartalet 2003 var effekterna särskilt stora, då bränsle- och drivmedelspriserna bidrog till att höja inflationen med mellan 0,3 och 0,6 procentenheter samtidigt som elpriserna bidrog med över 1 procentenhet. Sedan dess har oljeprisets inflations-effekt varit betydligt mindre (och vissa månader negativ) medan de alltjämt höga elpriserna fortfarande i augusti stod för nästan 1 procentenhet av den totala inflationen.

Diagram 8.1 Konsumentpriser på energi. Energikomponenternas prisindex och totala bidrag till KPI-inflationen

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Även under prognosperioden 2003–2004 beräknas energipriserna ha stor effekt på inflationsbanan. Detta beror dels på bedömningen av elprisernas utveckling framöver, dels på att energiprisutvecklingen vintern 2002–2003 inte längre kommer att påverka tolv månaderstalen.

När det gäller elpriserna har prognosen för det kommande året reviderats upp jämfört med bedömningen i 2003 års ekonomiska vårproposition. Anledningen är att nivåerna i vattenmagasinen, som redan tidigare i år var ovanligt låga, har utvecklats svagt under större delen av sommaren och nu ligger betydligt under förra årets nivå. Denna utveckling tyder på att priserna kan komma att öka under hösten och har lett till stigande terminspriser på elbörsen. Även om

elpriset inte väntas nå upp till samma nivå som i början av 2003 bedöms elprisutvecklingen under återstoden av detta år bidra till att höja inflationen med mellan 0,6 och 0,9 procentenheter.

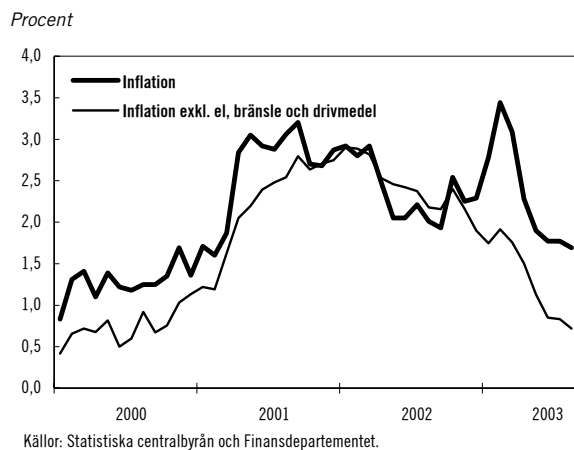
Elpriserna förutses ligga kvar på en hög nivå under inledningen av 2004. Trots detta beräknas energikomponenterna i konsumentprisindex dra ned inflationen kraftigt i början av 2004, eftersom de höga olje- och elpriser som rådde i början av 2003 upphör att påverka tolv månaders-talen. Den samlade direkta energipriseffekten på inflationen beräknas bli mellan -0,5 och -0,4 procentenheter i februari och mars. Under resten av året förutses energipriserna ha mer måttliga effekter på inflationen. Oljeprisets utveckling diskuteras längre fram i detta avsnitt.

Bedömningen av såväl elpriser som oljepriser är osäker. Eftersom effekterna uppskattas vara stora under vissa delar av perioden kan avvikelser från de beräknade energiprisbanorna ge upphov till stora prognosfel för inflationen enskilda månader.

Inflationstrycket är lågt

Om man rensar bort energiprisernas direkta effekter ur KPI (se diagram 8.2) framgår att tolv månaderstalen har avtagit successivt sedan början av 2002, med undantag för några enstaka månader, för att under sommaren 2003 vara runt 0,8 %.

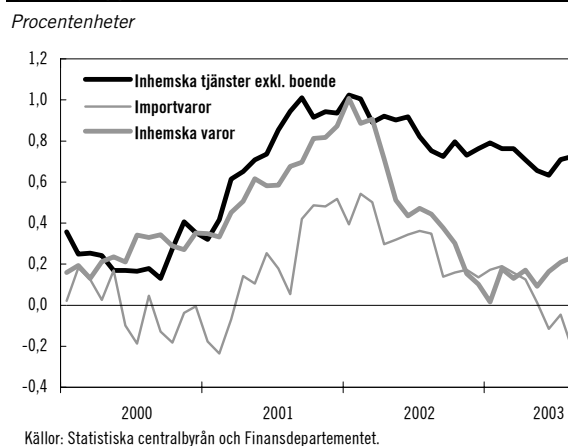
Diagram 8.2 Inflation (KPI) exkl. el, bränsle och drivmedel

Den dämpade prisutvecklingen illustreras också av diagram 8.3 som visar bidragen, i procentenheter, till den totala KPI-inflationen från tjänster samt från inhemska och importerade varor (samtliga exklusive energikomponenter). Alla tre

gruppernas bidrag till inflationen har minskat tydligt sedan årsskiftet 2001/02.

Diagram 8.3 Bidrag till KPI-inflationen från vissa varu- och tjänstegrupper exkl. el, bränsle och drivmedel

Små förändringar av importpriserna framöver

Prisutvecklingen i importledet påverkar de svenska konsumentpriserna dels direkt, genom att en stor del av konsumtionsvarorna importeras, dels indirekt, genom att priserna på importerade insatsvaror som används i den inhemska produktionen påverkar konsumentpriserna. Importpriserna bestäms i stor utsträckning av hur kronans värde förändras gentemot våra viktigaste handelsländers valutor. Det är ofta svårt att bedöma i vilken grad och med vilken fördröjning ändrade priser i importledet får effekter i konsumentledet.

Värdet av den svenska kronan har stärkts successivt sedan hösten 2001. Priserna i importledet på bearbetade varor har därigenom sjunkit under samma period. Samtidigt som importpriserna på bearbetade varor sjönk, steg priserna på importerade råvaror i motsvarande omfattning fram t.o.m. tiden för kriget i Irak (främst till följd av stigande oljepriser). Sammantaget har priserna i importledet på varor totalt sett legat relativt stilla fram till i våras.

I samband med vårens snabba oljeprisfall efter kriget i Irak har sjunkande råvarupriser börjat slå igenom och en dämpning av de totala importpriserna har börjat framträda i prisstatistiken under första halvåret i år. Efter Irakkrigets slut har en prisuppgång följt i spåren av oväntat stora problem med att förse världsmarknaden med olja från Irak. Givet att dessa problem klingar av bedöms världsmarknadspriset komma att ligga inom det intervall som OPEC satt som mål, dvs.

mellan 22 och 28 dollar per fat. I likhet med bedömningen i 2003 års ekonomiska vårproposition utgör prognosen för oljeprisutvecklingen, i högre grad än normalt, en källa till osäkerhet beträffande inflationsprognosen.

Under perioden fram t.o.m. 2004 väntas kronans värde förbli relativt stabilt. Priserna i importledet på bearbetade varor väntas sjunka med i genomsnitt 2 % i år, för att därefter stiga svagt under loppet av 2004 beroende på stigande internationella varupriser i de länder Sverige handlar med. I genomsnitt hamnar importpriserna på bearbetade varor nästa år på ungefär samma nivå som i år.

Sett till inflationen i slutet av år 2003 och 2004 bedöms importpriserna sammantaget bidra till att sänka inflationen i år och höja den nästa år.

Fortsatt lågt inhemskt pristryck

Det inhemska inflationstrycket bestäms till stor del av resursutnyttjandet och dess effekter på enhetsarbetskostnaden, framför allt i de sektorer inom näringslivet som har störst direkt betydelse för hushållens konsumtion. Effekten på konsumentpriserna av stigande aktivitet i dessa sektorer är dock fördröjd. Till exempel bedöms den ökade inflation avseende tjänster som noterades under framför allt 2001 åtminstone till viss del bero på att lönerna i konsumentnära tjänstebanscher under en tid dessförinnan hade vuxit i rätt hög takt.

Resursutnyttjandet är för närvarande jämförelsevis lågt i svensk ekonomi och förväntas förbli så under den närmaste tiden (se avsnitt 1.2). Under återstoden av 2003 och första delen av 2004 bedöms sysselsättningen i den privata tjänstesektorn utvecklas svagt. Löneökningstakten i bland annat tjänstesektorn har också dämpats tydligt under 2002 och 2003. Lönerna i näringslivet antas stiga med 3,3 % i år och 3,5 % nästa år. I år väntas också en fortsatt god produktivitet utveckling i tjänstesektorn bidra till att enhetsarbetskostnaden stiger måttligt. Sammantaget bedöms det inhemska pristrycket vara fortsatt lågt under prognosperioden.

Under senare delen av 2004 förutses ett gradvis stigande inhemskt pristryck, då efterfrågeläget enligt prognosen förstärks och lediga resurser successivt tas i anspråk. Även i slutet av prognosperioden bedöms dock det inhemska pristrycket vara måttligt. Det beror på att pristrycket i utgångsläget är lågt, att ökningen sker

långsamt och att det fortfarande finns lediga resurser i slutet av prognosperioden. Dessutom antas att inflationseffekterna av stigande aktivitet ger sig till känna med viss fördröjning.

Administrativt bestämda taxor och avgifter väntas öka inflationen något under perioden. Vidare kan indirekta effekter av höga el- och oljepriser bidra till att höja konsumentpriserna på inhemskt producerade varor och tjänster under perioden, medan utvecklingen av handelns marginaler antas ha små effekter på inflationen både i år och nästa år. Den gröna skatteväxling för 2004 som föreslås i denna budgetproposition beräknas bidra till att höja inflationen (mätt med KPI) med drygt 0,1 procentenheter 2004.

Ränteutvecklingen påverkar boendekostnaderna

Även bortsett från kostnaderna för el och bränsle för uppvärmning av egnahem har boendekostnaderna i betydande grad bidragit till inflationen under 2002 och första kvartalet 2003. Hyrorna ökade under loppet av förra året med 2,6 %. Under loppet av 2003 väntas hyreshöjningarna bli något högre, 3,0 %, mot bakgrund framför allt av utvecklingen av uppvärmningskostnaderna för hyresfastigheter. Under 2004 bedöms hyreshöjningarna åter uppgå till ca 2,5 %.

Räntekostnaderna för egnahemsboende har sedan april i år bidragit till att sänka inflationen. Prognosen för ränteutvecklingen (se avsnitt 3.2) innebär ett förhållandevis kraftigt omslag i reporäntan, och därmed i de rörliga bostadslåneräntorna, mellan 2003 och 2004. Detta gör att bostadsräntorna enligt prognosen sänker KPI-inflationen under loppet av 2003 men höjer den under loppet av 2004.

Sammantaget väntas boendekostnaderna, exklusive skatt och uppvärmning av egnahem, bidra till den totala KPI-inflationen under loppet av 2003 med -0,1 procentenhet och under loppet av 2004 med +0,9 procentenheter.

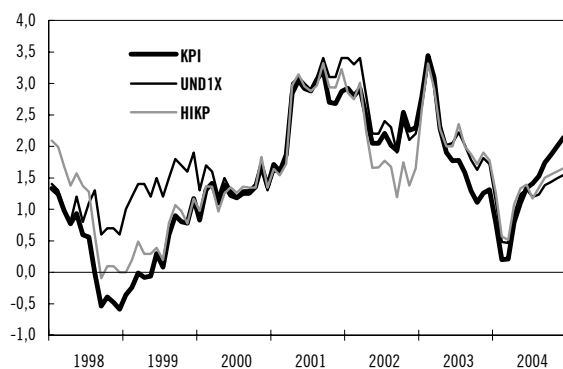
Inflationen närmar sig åter målet

Sammanfattningsvis bedöms det underliggande inflationstrycket under prognosperioden vara lågt. Priserna på energi, framför allt el, som höjt inflationen under början av 2003 väntas fortsätta att påverka inflationsförloppet kraftigt ett stycke in på nästa år för att därefter minska i betydelse.

Under våren 2004 väntas inflationen börja stiga gradvis, från en låg nivå, i takt med att aktiviteten i ekonomin ökar (se diagram 8.4). För både 2003 och 2004 gör de stora energipris-effekterna att inflationen under loppet av respektive år (decemberinflationen) skiljer sig betydligt från årsgenomsnittet enligt prognosen (se tabell 8.1). Även 2005 och 2006 beräknas inflationen i någon mån påverkas av en fortsatt grön skatteväxling.

Diagram 8.4 Konsumentprisernas utveckling

Årlig procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Riksbanken baserar penningpolitiken på utsikterna för den underliggande inflationen, mätt med UND1X, på ett till två års sikt. I december 2004, då det fortfarande bedöms finnas lediga resurser i ekonomin, förutses en underliggande inflation mätt med UND1X på 1,5 % och en KPI-inflation på 2,1 %. Den tilltagande skillnaden mellan de bägge inflationsmåten under senare delen av 2004 beror på att prognosen innebär ett avsevärt omslag i de kortfristiga bostadslåneräntorna. Räntekostnader för egnahemsägare ingår inte i UND1X men däremot i KPI. Under kalkylåren 2005 och 2006 antas penningpolitiken anpassas så att inflationen utvecklas i linje med Riksbankens inflationsmål.

9 Hushållens ekonomi och konsumtionsutgifter

Efter flera år av kraftigt stigande realinkomster väntas hushållens inkomster framöver öka i en mer måttlig takt och stiger i genomsnitt med drygt 1 % per år under perioden 2004–2006.

Trots en svagare inkomstutveckling bedöms hushållens konsumtionsutgifter öka i god takt framöver. Konsumtionstillväxten stöds av låga räntor, en stabil förmögenhetsställning och hushållens alltmer optimistiska förväntningar om ekonomin.

Hushållens sparkvot förbättrades kraftigt 2001 och 2002. Den relativt svaga inkomstökningen samt fortsatt god utveckling av hushållens konsumtionsutgifter innebär att sparkvoten faller under prognosperioden.

9.1 Hushållens inkomster

Hushållens reala inkomster har under ett antal år utvecklats mycket gynnsamt. Bakom ökningen ligger en god sysselsättningstillväxt i kombination med reformer och skattesänkningar. Ett fallande antal arbetade timmar bidrar i år till att den goda utvecklingen bryts och ett antal år av svagare inkomstillväxt väntas.

Kraftiga realinkomstökningar de senaste åren

Hushållens reala inkomster ökade under 1998–2002 med i genomsnitt drygt 3 % per år. Senast hushållen upplevde en period med så hög genomsnittlig tillväxt var på 1960-talet. Den senaste 5-årsperioden följde dock ett antal år med mycket svaga, och vissa år fallande, realinkomster. Utvecklingen under dessa år var så svag att den senaste 10-årsperiodens genomsnittliga realinkomstökning endast uppgår till drygt 1 %, vilket ligger klart under genomsnittet

för perioden 1950–2002 på drygt 2 % och något under genomsnittet för perioden 1980–2002 på knappt 1,5 %.

Inkomstökningen 2002 förklaras till stor del av tillfälliga effekter

Hushållens reala inkomster ökade 2002 med hela 4,7 %. Löneinkomsterna före skatt steg realt med 1,9 %, vilket jämfört med 2000 och 2001 är mycket svagt (se tabell 9.1 och 9.2). Hushållens inkomstökning beror vanligtvis till stor del på hur antalet arbetade timmar och timlönen utvecklas. År 2002 var ett undantag då fallande skatter gav det största bidraget till inkomstökningen.

Reformer, såsom studiemedelsreformen och höjda nivåer i a-kassan, bidrog till att förbättra hushållens inkomster. Sammantaget bidrog offentliga transfereringar före skatt med 1 procentenhet till inkomstökningen. Maxtaxan i barnomsorgen bidrog positivt till realinkomstökningen genom lägre priser. Inkomsterna från aktieutdelning föll mellan 2001 och 2002 med över 20 % samtidigt som hushållens ränteutgifter steg till följd av ökad skuldsättning.

Hushållens skattebetalningar, enligt nationalräkenskapernas (NR:s) redovisning, föll kraftigt 2002. De minskade skattebetalningarna består dels av skattesänkningar om ca 20 miljarder kronor, bl.a. genom det tredje steget i kompensationsen för de allmänna pensionsavgifterna, dels av kraftigt minskade skatter på kapitalvinster.

Kapitalvinster redovisas inte som inkomst i NR. Skatter på kapitalvinster ingår dock i hushållens skatter och påverkar därmed hushållens inkomster negativt. Om kapitalvinsterna varierar kan effekten bli att hushållens inkomstutveckling, som den mäts i NR, avviker från den underliggande utvecklingen. Inkomster som inte preliminärbeskattas, framför allt skatter på kapitalvinster, bokförs i NR året efter det att

Tabell 9.1 Hushållens reala disponibla inkomster

	Mdkr	Procentuell volymförändring						
	2002	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Löneinkomster	997	5,6	3,6	1,9	0,4	1,9	2,1	2,1
Transfereringar från offentlig sektor	433	1,3	0,7	2,7	5,6	0,3	0,0	0,9
Övriga inkomster	211	-5,4	7,2	-12,3	-3,6	2,3	-7,8	-2,3
Skatter och avgifter	469	4,8	2,0	-7,4	1,3	3,2	1,8	1,7
Disponibel inkomst	1 172	2,7	2,5	4,7	1,6	0,9	0,7	1,5

Anm.: Real disponibel inkomst är deflaterad med implicitprisindex för hushållens konsumtionsutgifter.
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

kapitalvinsten uppkommer.¹⁴ Mellan 2000 och 2001 föll kapitalvinsterna kraftigt och därmed föll även skatterna på dessa, i NR:s redovisning, mellan 2001 och 2002. Sammantaget gav skatter ett positivt bidrag till inkomstökningen 2002 med hela 3,3 procentenheter.

Med skatterna periodiserade till det inkomstår skatterna avser uppgick realinkomstökningen 2002 till 3,5 %, vilket är betydligt svagare än de av NR redovisade 4,7 %.¹⁵

Tabell 9.2 Bidrag till hushållens realinkomstökning

Procentenheter					
	2002	2003	2004	2005	2006
Löneinkomster	1,6	0,3	1,6	1,8	1,8
Transfereringar från offentlig sektor	1,0	2,1	0,1	0,0	0,4
Övriga inkomster	-1,3	-0,3	0,5	-0,3	0,1
Skatter och avgifter	3,3	-0,5	-1,3	-0,8	-0,7
Real disponibel inkomst¹	4,7	1,6	0,9	0,7	1,5
Justering för skatteperiodisering ²	-1,2	-1,5	0,2	0,1	0,2
Periodiserad real disponibel inkomst¹	3,5	0,1	1,1	0,8	1,7
IPI ^{1,3}	2,0	2,0	1,7	2,0	1,9
Nominell disponibel inkomst ¹	6,8	3,6	2,6	2,8	3,5

Anm.: Real disponibel inkomst är deflaterad med IPI.

¹ Procentuell förändring.

² En negativ (positiv) skatteperiodisering innebär att den av NR redovisade utvecklingen är högre (lägre) pga. periodiseringseffekten.

³ Implicitprisindex för hushållens konsumtionsutgifter (IPI).

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Måttliga inkomstökningar väntas de kommande åren

Den svaga konjunkturen väntas innebära en måttlig timlöneutveckling och antalet arbetade timmar i ekonomin som helhet väntas i år minska. Sammantaget medför detta en svag utveckling av hushållens löneinkomster före skatt 2003. Offentliga transfereringar till hushållen före skatt väntas ge ett relativt kraftigt bidrag, 2,1 procentenheter, till inkomstökningen. En stor del av bidraget beror på att det särskilda grundavdraget för pensionärer försvin-

ner och ersätts av en beskattad garantipension. Förändringen innebär att pensionerna före skatt stiger samtidigt som hushållens skattebetalningar stiger med samma belopp och nettopensionen blir oförändrad. Taket i arbetslöshetsförsäkringen höjdes vid halvårsskiftet 2002 och ger därmed en positiv halvårseffekt även 2003.

År 2003 har en grön skatteväxling genomförts som innebär att inkomstskatten har sänkts för vissa inkomstgrupper. Samtidigt har energiskatterna höjts i motsvarande grad, med högre priser som följd. Skatterna i kommuner och landsting höjdes 2003 med sammanlagt 65 öre, motsvarande ca 8,4 miljarder kronor, vilket dämpar inkomstökningen. Sammantaget bedöms hushållens reala disponibla inkomster stiga med 1,6 % år 2003.

Realinkomstökningen, som den mäts i NR, hålls även i år uppe av den ofullständiga skatteperiodiseringen. Hushållens realinkomster beräknade med periodiserade skatter väntas vara ungefär oförändrade 2003 jämfört med 2002.

Åven 2004 kommer en grön skatteväxling att genomföras som innebär att energiskatterna höjs med totalt 2 miljarder kronor. Som kompensation för den del av energiskattehöjningen som drabbar hushållen sänks hushållens skatter med 1,4 miljarder kronor genom att alla inkomsttagare får en skattereduktion om 200 kronor. Åren 2005–2006 fortsätter den gröna skatteväxlingen. Energiskatterna höjs ytterligare samtidigt som hushållen kompenseras genom inkomstskattesänkningar. Totalt påverkas inte hushållens reala inkomster av skatteväxlingen.

Hushållens reala inkomster väntas utvecklas svagt 2004–2006 trots en gradvis stärkt arbetsmarknad. Förutom löne- och egenföretagarinkomster ger emellertid få inkomstposter positiva bidrag till realinkomstökningen. Stigande räntor bidrar till ökade ränteutgifter och försämrat räntenetto för hushållen samtidigt som transfereringar från offentlig sektor endast ger marginella bidrag till inkomstutvecklingen.

Transfereringsinkomster

Nära hälften av hushållens transfereringsinkomster består av pensioner, framför allt från ålderspensionssystemet (se tabell 9.3). I det nya pensionssystemet räknas pensioner och intjänade pensionsrätter upp med ett inkomstindex vilket innebär att pensionernas utveckling, med viss fördröjning, får en direkt koppling till den

¹⁴ Statistiska centralbyrån har beslutat att fortsättningsvis redovisa skatterna fullt ut periodiserade. Angående denna förändrade redovisning, se även kapitel 5.1 i budgetpropositionen för 2004.

¹⁵ I huvudsak består skillnaden mellan periodiserade skatter och NR-skatter av skatter på kapitalvinster. Variationer i skatterna på kapitalvinster förklarar merparten av den årliga förändringen av periodiserings-effekten.

arbetande befolkningens inkomstökning. Inkomstindex utvecklas starkt 2003 och bidrar till ökningen av pensionsinkomsterna. Utvecklingen 2003 påverkas även av att det särskilda grundavdraget för pensionärer avskaffas och ersätts med en beskattad garantipension. Pensionerna, brutto, stiger samtidigt som skatterna stiger i motsvarande grad. Även 2004 väntas inkomstindex stiga relativt kraftigt.

Tabell 9.3 Ändamålsfördelade transfereringsinkomster

	Mdkr 2002	Procentuell volymförändring				
		2002	2003	2004	2005	2006
Pensioner	201	2,0	9,1	1,5	0,0	2,2
Sjukdom	105	7,3	4,7	1,0	4,2	1,5
Arbets- marknad	36	-0,1	5,3	-9,1	-12,5	-6,8
Familjer & barn	45	1,6	1,3	0,4	0,6	-0,3
Studier	13	-5,4	-12,2	2,4	-3,8	3,0
Övriga löp. transf.	34	1,9	0,4	-0,4	-1,0	-1,3
Summa¹	435	2,7	5,6	0,4	0,2	1,0

¹ Inklusivt kapitaltransfereringar. Därav differensen mot tabell 9.1.
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Hushållens inkomster från sjukdoms- och handikapprelaterade transfereringar har under flera år stigit kraftigt. Mellan 1998 och 2002 mer än fördubblades hushållens inkomster från sjukförsäkringen, från ca 20 miljarder kronor till drygt 40 miljarder kronor. Efterhand som korttidssjukskrivningarna övergått till längre sjukfall har även förtidspensioneringarna börjat stiga kraftigt. Minskat antal korta sjukfall, förtidspensionering av dem som varit sjukskrivna en längre tid samt besparingar, såsom sänkt ersättningsnivå, väntas leda till fallande inkomster från sjukförsäkringen. Samtidigt väntas förtidspensioneringarna fortsätta stiga under prognosperioden. Ytterligare en inkomstpost som ökat kraftigt under ett antal år är assistansersättningen som under perioden väntas fortsätta växa med ca 15 % per år i nominella termer. Sammantaget väntas, trots besparingarna, hushållens inkomster inom ohälsområdet stiga reallt under 2003–2006.

Arbetslösheten bedöms öka från 4,0 % år 2002 till 4,7 % år 2003. Därmed stiger även hushållens inkomster från a-kassan. Hushållens transfereringsinkomster från arbetsmarknadsområdet väntas stiga reallt 2003, för att därefter minska under resten av perioden när arbetsmarknaden förbättras.

Som ett led i studiestödsreformen fasas de särskilda vuxenstudiestöden ut. Därmed erhålles ett mer sammanhållet studiestödssystem genom att studerande på olika nivåer får sina bidrag från samma system.

Justerad realinkomstökning

Som nämnts ovan redovisar NR hushållens skatter på reavinsten året efter det att skattskyldigheten uppkommer. Det kan i vissa fall vara av intresse att redovisa inkomstutvecklingen med en annan redovisning av dessa skatter, framför allt skatter på kapitalvinster.¹⁶ Effekterna av NR:s bokföringsmetoder för dessa poster har till viss del berörts ovan. Två alternativa inkomstmått redovisas (se tabell 9.4):

1. Periodiserad inkomst

I NR redovisas skatter på inkomster som inte preliminärbeskattas året efter intjänandeåret. Det gäller framför allt skatter på kapitalvinster. En mer rättvisande bild av inkomstutvecklingen för enskilda år erhålls om skatterna periodiseras, dvs. hänförs till det inkomstår skatterna avser.

2. Periodiserad inkomst, exklusive skatter på kapitalvinster

I NR:s redovisning ingår som nämnts inte kapitalvinster i hushållens inkomster. Skatter på kapitalvinster reducerar däremot inkomsterna. Om hushållens skatter på kapitalvinster utvecklas i takt med övriga inkomster påverkas inte realinkomsternas tillväxttakt. Men om kapitalvinsterna varierar kraftigt, vilket har varit fallet framför allt mellan 1998 och 2002, påverkar skatterna på kapitalvinsterna kraftigt den redovisade inkomstutvecklingen. Eftersom hushållen kan antas betala skatterna på kapitalvinster med en del av kapitalvinsten erhålls en bild av den underliggande inkomstutvecklingen, om den periodiserade inkomsten redovisas exklusive skatter på kapitalvinster.

Enligt NR:s redovisning förbättrades hushållens realinkomster kraftigt 2002. Ökningen beror emellertid till stor del på minskade skattebetalningar på kapitalvinster.

¹⁶ Med kapitalvinster avses nettot av kapitalvinster och kapitalförluster.

Tabell 9.4 Hushållens justerade reala disponibla inkomster

Procentuell förändring

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Enligt nationalräkenskapernas redovisning	4,1	2,7	2,5	4,7	1,6	0,9	0,7	1,5
Periodiserad inkomst	4,1	1,9	5,5	3,5	0,1	1,1	0,8	1,7
Periodiserad inkomst, exklusive skatter på kapitalvinster	5,2	2,7	3,6	3,0	0,2	1,1	0,9	1,7

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

Att inkomsterna steg snabbare 2002 än 2001, enligt NR:s definition, beror således till stor del på att hushållens kapitalvinster var lägre 2001 än 2000. Hushållens kapitalvinster föll mellan 2000 och 2001 med nära 60 miljarder kronor. I periodiserade termer uppkommer samma effekt 2001. Skatterna på kapitalvinsterna dämpade den periodiserade inkomstutvecklingen 2000. Bortfallet av skatter på kapitalvinster gav därför en positiv effekt för inkomstillväxten 2001.

Hushållens periodiserade inkomster exklusive skatter på kapitalvinster uppvisar en jämnare utveckling. Inkomstutvecklingen är relativt god samtliga år under perioden 1999–2002. Enligt detta mått uppmäts den starkaste ökningen redan 1999, vilket också är det år då antalet arbetade timmar steg kraftigast under perioden.

År 2003 växer inkomsterna enligt NR:s definition snabbare än den periodiserade inkomsten. Anledningen är densamma som 2002, dvs. att skatterna på kapitalvinster faller ytterligare jämfört med året innan.

Perioden 2004–2006 uppvisar alla tre måtten i stort sett likadana tillväxttal. Anledningen är att kapitalvinsterna antas ha en relativt stabil utveckling, vilket innebär att periodiserings-effekterna mellan åren blir förhållandevis små.

9.2 Hushållens konsumtionsutgifter

Trots fallande börskurser och hushållens lågt ställda framtidsförväntningar har konsumtionsutgifterna ökat i god takt sedan slutet av 2001. En viktig förklaring till den starka utvecklingen är sannolikt hushållens kraftiga realinkomstökningar.

Under perioden 2003–2006 förutses inkomsterna öka betydligt svagare, främst beroende på ett försämrat arbetsmarknadsläge och en återhållsam finanspolitik. Andra faktorer talar dock för en god konsumtionstillväxt framöver. Hushållen gynnas av fortsatt låga räntenivåer och en god förmögenhetsställning. Hushållens

stärkta tillförsikt inför framtiden förväntas också stödja konsumtionen framöver. Konsumtions-tillväxten uppskattas till ca 2 % per år under perioden 2003–2006. Den grundläggande synen på konsumtionsutvecklingen framöver överensstämmer med den bild som skisserades i 2003 års ekonomiska vårproposition. Prognosen revideras därför endast marginellt.

Konsumtionsutgifterna ökade i god takt första halvåret 2003

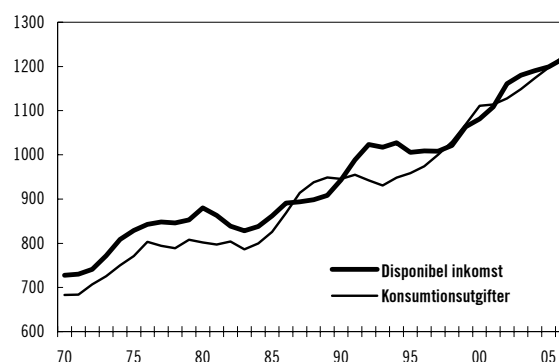
Under loppet av 2002 steg hushållens konsumtion med drygt 2 %, trots att tillväxten mätt som årsgenomsnitt endast uppgick till 1,3 %. En möjlig förklaring till den goda utvecklingen är hushållens kraftiga realinkomstökningar.

Trots en mer dämpad inkomstutveckling i år har hushållen fortsatt att öka sin konsumtion i god takt. Enligt nationalräkenskaperna var konsumtionen 2,0 % högre första halvåret i år än under första halvåret i fjol. Första och andra kvartalet var tillväxten 1,8 % respektive 2,2 %. Enligt nationalräkenskaperna uppgick den säsongrensade tillväxten från kvartal till kvartal till 0,5 % respektive 0,3 %.

Av nationalräkenskaperna för första kvartalet 2003 framgår att det främst var varukonsumtionen som utvecklades väl.

Diagram 9.1 Disponibla inkomster och konsumtionsutgifter

Miljarder kronor, fasta priser referensår 2002

Anm.: Uppgifterna avser hushållssektorn exklusive Svenska kyrkan.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Konsumtionen av varor ökade med 4 % jämfört med första kvartalet 2002. Bilkonsumtionen steg med nära 7 % efter ett par års mycket svag utveckling. Detaljhandelskonsumtionen ökade med drygt 3 %, och konsumtionen av sällanköpsvaror var särskilt stark.

Konsumtionen av tjänster (exklusive boende), som i stort sett legat på samma nivå sedan slutet av 2000, ökade endast marginellt under första kvartalet. Utgifterna för charterresande och restaurangtjänster fortsatte att minska.

Tillsammans ökade konsumtionen av varor och tjänster under första kvartalet med 2,1 % i årstakt. Samtidigt konsumerade dock utländska turister överraskande mycket i Sverige. Justerat för normal säsongvariation ökade utländsk konsumtion med ca 15 % jämfört med det fjärde kvartalet 2002. Eftersom konsumtionsposten i nationalräkenskaperna avser att mäta svenska hushålls konsumtion avräknas utländska hushålls konsumtion, vilket således bidrog till att minska de totala konsumtionsutgifterna.

För andra kvartalet finns än så länge endast mycket preliminära beräkningar från nationalräkenskaperna. Särskilt starkt utvecklades detaljhandelskonsumtionen som ökade med hela 5,4 % jämfört med andra kvartalet 2002. Under innevarande år har prisutvecklingen i flera branscher inom sällanköpsvaruhandeln varit dämpad, och inom elektronikhandeln har priserna till och med fallit markant, vilket bör ha bidragit till den höga volymökningen.

Bilkonsumtionen ökade alltjämt i årstakt, men minskade i jämförelse med första kvartalet. Däremot fortsatte tjänstekonsumtionen att utvecklas svagt. Hushållens utgifter för flygresor, hotell och restaurang minskade jämfört med andra kvartalet 2002.

Flera indikatorer tyder på en gynnsam konsumtionsutveckling även framöver

Statistiken över inregistreringen av bilar indikerar en fortsatt ökning av bilkonsumtionen under tredje kvartalet 2003. I juli och augusti steg hushållens inregistreringar, exklusive direktimport, med 5 % i årstakt.

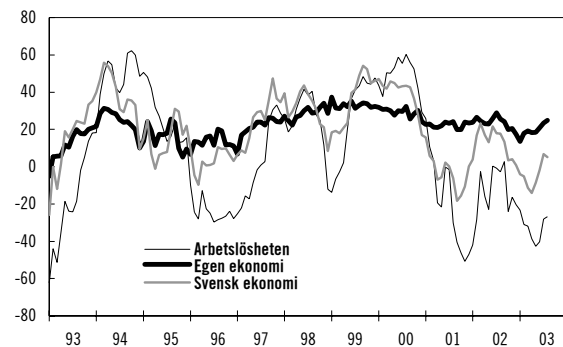
Statistiska centralbyråns och Handels utredningsinstituts index för detaljhandeln visar på en hög volymtillväxt i juli. Försäljningen i sällanköpsvaruhandeln ökade med nära 7 % jämfört med juli föregående år.

I Konjunkturinstitutets (KI:s) kvartalsbarometer för andra kvartalet redovisar företag inom både sällanköps- och dagligvaruhandeln lägre omsättningstillväxt än närmast föregående kvartal. Mot bakgrund av nationalräkenskapernas starka preliminära beräkningar för detaljhandeln under andra kvartalet är den enligt barometern tilltagande pessimismen bland företagen något överraskande. Förväntningarna inför tredje kvartalet präglas dock av en viss optimism vad gäller försäljningstillväxten.

Hushållens avvägning mellan konsumtion och sparande styrs bl.a. av deras förväntningar om den framtida ekonomiska utvecklingen. Enligt KI:s undersökning av hushållens inköpsplaner (HIP) har förväntningarna stärkts de senaste månaderna (se diagram 9.2). Detta gäller förväntningarna såväl om den egna ekonomin som om den svenska ekonomin i allmänhet. Nivån för dessa två indikatorer är emellertid fortfarande något lägre än för ett år sedan. Hushållens stärkta tillförsikt är sannolikt relaterad till den gynnsamma börsutvecklingen. Den svaga utvecklingen på arbetsmarknaden har avspeglats i hushållens förväntningar om arbetslösheten. En majoritet av de tillfrågade hushållen tror alltjämt på en stigande arbetslöshet.

Diagram 9.2 Hushållens förväntningar om ekonomin 12 månader framåt

Nettotal, procent

Anm.: Värdet före januari 2002 är nivåjusterat.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Starkt förmögenhetsställning hittills i år

Hushållens nettoförmögenhet har de tre senaste åren successivt urholkats främst genom fallande aktievärden men även genom ökad skuldsättning. Vid årsskiftet 1999/2000 uppgick hushållens värde i aktie- och fondtillgångar till ca 1 085 miljarder kronor. På tre år nästintill halverades detta värde.

Under samma period ökade hushållens finansiella skulder med nära 30 %, motsvarande ca 300 miljarder kronor.

Tabell 9.5 Hushållens finansiella förmögenhet

Värde vid respektive års (kvartals) slut, miljarder kronor, löpande priser

	1999	2000	2001	2002	2003 kv 2
Finansiella tillgångar ¹	2 464	2 362	2 385	2 199	2 278
varav aktier	571	484	418	286	303 ²
fondandelar	514	472	413	287	309
bankinlåning	434	422	486	522	552
ind. försäkring	733	800	889	927	938
Finansiella skulder	1 031	1 123	1 223	1 321	1 377
Finansiell nettoförmögenhet	1 433	1 239	1 162	878	901

Anm.: Exklusive värden i hushållens intresseorganisationer (HIO).

¹ Exklusive kollektiva försäkringar och bostadsrättsandelar.

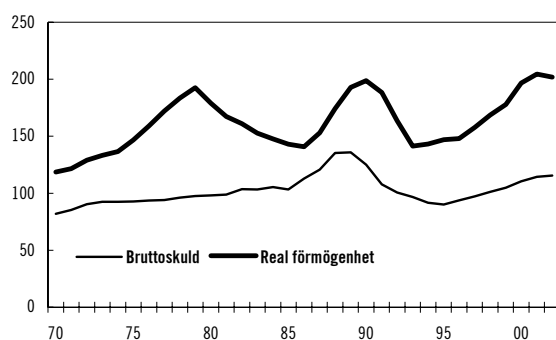
² För andra kvartalet finns inga uppgifter om transaktioner, varför uppgiften baseras endast på en uppskattning av värdeökningen.

Källa: Finansinspektionen (Sparbarometern).

I takt med börsuppgången har dock aktietillgångarna stigit i värde och under första halvåret 2003 har hushållens samlade förmögenhets-situation därför stärkts. Samtidigt har skulderna fortsatt att öka. Lejonparten av hushållens skulder utgörs av bostadslån, vilket gör att skuldsättningen i stor utsträckning följer utvecklingen för hus- och bostadsrättspriser, dvs. utvecklingen av den reala förmögenheten (se diagram 9.3).

Diagram 9.3 Bruttoskuld och real förmögenhet

Andel av disponibla inkomster, procent

Anm.: Real förmögenhet inkluderar värdet av småhus och bostadsrätter.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Hög konsumtionstillväxt under kommande år

Som framgår av avsnitt 9.1 bedöms nu hushållens disponibla inkomster nominellt utvecklas svagare än vad som antogs i vårpropositionen. Samtidigt förutses inflationstakten bli betydligt lägre, vilket gör att prognosen för hus-

hållens reala disponibla inkomster inte revideras ned i lika stor utsträckning. Bilden att hushållens reala inkomster kommer att öka svagt under de närmaste åren kvarstår alltså. Hushållens reala inkomster förutses öka betydligt långsammare i år än 2002. Tillväxten i de reala disponibla inkomsterna faller ytterligare nästa år.

Den gynnsamma konsumtionsutvecklingen väntas bromsa upp något under resterande delen av innevarande år, bl. a. till följd av det kärva arbetsmarknadsläget. Nästa år väntas konsumtionen återigen öka snabbare, trots att hushållens reala inkomstökningar beräknas bli måttliga.

Ett antal faktorer pekar mot en fortsatt god konsumtionsutveckling. Hushållens ekonomiska utgångsläge är alltså gynnsamt. De kraftiga inkomstökningarna som hushållen erhöll 2002 väntas i viss mån användas för konsumtion i år. Därtill har hushållens förmögenhetssituation stärkts. Utvecklingen av den finansiella förmögenheten har stabiliserats under senare tid, samtidigt som den reala förmögenheten ligger kvar på en hög nivå. Skulderna har förvisso också ökat, men hushållens samlade ränteutgifter, som andel av disponibla inkomster, är historiskt sett låga. De låga räntorna påverkar hushållens konsumtion genom både en substitutions- och en inkomsteffekt. Med en lägre realränta kan hushållen förväntas byta ut en viss del av sitt sparande mot konsumtion. Samtidigt bidrar de låga ränteutgifterna för lån positivt till konsumtionsutrymmet.

Hushållens tillförsikt inför framtiden har stärkts de senaste månaderna, vilket talar för att hushållen kommer att använda en större del av den disponibla inkomsten till konsumtion än vad som varit fallet under de senaste åren.

Ovan nämnda faktorer väntas bidra till en förhållandevis hög konsumtionstillväxt under de närmaste åren. Konsumtionstillväxten prognoseras till 1,9 % år 2003 och till 2,1 % år 2004.

Även under kalkylåren 2005 och 2006 väntas konsumtionen öka med ca 2 % per år.

Hushållens sparande har stigit markant de senaste två åren, se diagram 9.4. Utvecklingen kan betraktas som en normalisering efter flera års negativt sparande under slutet av 1990-talet. Det tidigare låga sparandet bör i sin tur ses mot bakgrund av hushållens positiva förmögenhetsutveckling, deras optimistiska förväntningar och den höga kapitalvarukonsumtionen under perioden.

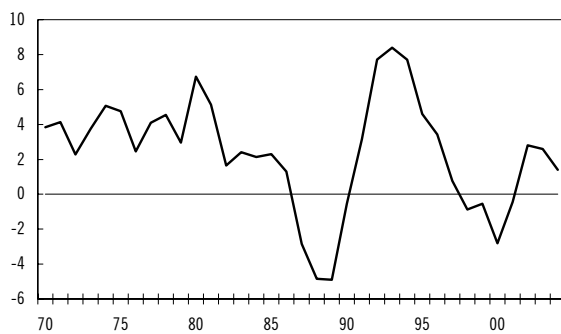

Under 2001 och 2002 var förhållandena de omvända vilket bidrog till att hushållen ökade sitt sparande.

Eftersom bedömningen av såväl konsumtions- som inkomstutvecklingen i stort sett är densamma i nuvarande prognos som i vårpropositionen sker heller inga stora förändringar i synen på sparkvotens utveckling. Sparkvoten bedöms i stort sett vara oförändrad i år för att därefter falla något. Mot slutet av 2004 ligger sparkvoten kvar på en högre nivå än under åren 1997–2001.

Diagram 9.4 Hushållens nettosparkvot

Procent

Anm.: Sparande, exklusive avtalspensioner, i förhållande till disponibel inkomst.
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

10 Investeringar

Investeringskonjunkturen i näringslivet är fortsatt svag i år. Efter den tidigare kraftiga expansionen har många branscher fortfarande överkapacitet. De senaste årens anpassning av kapitalbeståndet och den förhållandevis milda avmattningen i produktionstillväxten har ändå höjt resursutnyttjandet i flera branscher. Mot bakgrund av att aktiviteten i ekonomin stiger ytterligare framöver beräknas investeringarna i näringslivet åter öka 2004. Även låga räntor och en stabilisering av företagens lönsamhet stöder uppgången. Bostadsbyggandet minskar tillfälligt i år medan offentliga myndigheters investeringar stiger både i år och nästa år tack vare de statliga satsningarna i infrastrukturen. De totala investeringarna faller med 1,8 % i år och ökar med 2,8 % år 2004.

Åren därefter bedöms det fortfarande finnas lediga resurser på arbetsmarknaden, vilket möjliggör att BNP-tillväxten kan överstiga den långsiktiga. Därmed beräknas även investeringarna öka i god takt.

Prognosen innebär att investeringarnas andel av BNP minskar ytterligare i år och är oförändrad 2004, se diagram 10.1. Åren därefter stiger andelen igen då investeringarna står för en betydande del av återhämtningen i ekonomin. Utvecklingen av investeringarnas andel av BNP illustrerar att en stor del av konjunktursvängningarna orsakas av variationer i investeringarna. Den låga andelen under de senaste 10 åren förklaras framför allt av ett historiskt sett mycket lågt bostadsbyggande (se även diagram 10.4).

Tabell 10.1 Investeringar

Procentuell volymförändring

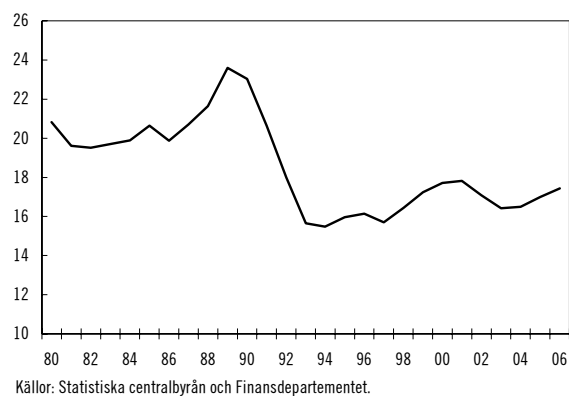
	2002	2003	2004	2005	2006
Näringslivet ¹	-6,9	-2,1	3,2	5,5	4,9
Varuproducenter	-5,2	-3,4	4,5	-	-
Tjänsteproducenter	-8,1	-1,1	2,4	-	-
Bostäder	10,4	-4,2	2,1	12,0	12,0
Offentliga myndigheter	9,5	1,0	1,6	1,1	1,1
Stat	12,4	7,9	2,3	0,8	0,8
Kommuner	6,8	-5,7	0,9	1,4	1,5
Totalt	-2,5	-1,8	2,8	5,5	5,1
Byggnader	1,4	-1,3	1,8	5,7	5,5
Maskiner	-4,0	-2,7	4,1	5,8	5,2
Övrigt	-7,2	-0,5	1,8	4,3	4,1

¹ Exklusive bostäder.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Diagram 10.1 Investeringar

Andel av BNP i löpande priser, procent

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

10.1 Näringslivet

Varuproducenters investeringar ökar åter nästa år

Industrikonjunkturen har varit dämpad de senaste åren. Efter en svag utveckling av efterfrågan på industrivaror under andra halvåret 2002 kunde vissa tecken på en förstärkning skönjas inledningsvis i år. Under de senaste månaderna har den dock åter försvagats. Mätt som årsgenomsnitt steg industriproduktionen 2002 och en svag ökning förutses även i år, se avsnitt 5.

Under 2001 föll industrins investeringar med 5 %. Trots att produktionen steg minskade investeringarna även i fjol. Nedgången är delvis en konsekvens av den tidigare höga investeringsnivån. Det innebär att trots fallet de senaste åren är ersättningsinvesteringarna och tillskottet av nya maskiner och byggnader fortfarande omfattande.

Kapacitetsutnyttjandet har visserligen ökat under det senaste året men bedöms ändå inte medföra att expansionsbehov uppstår förrän 2004, se diagram 10.2. Även Statistiska centralbyråns (SCB:s) enkät indikerar fallande investeringar i industrin i år. Dessutom har orderingen från den inhemska marknaden till maskinindustrin, som normalt är en god indikator för investeringsutvecklingen, varit låg i år. Industrins investeringar beräknas falla med 4,5 % i år. Således dröjer det till 2004 innan den allt högre produktionsnivån skapar behov av att utöka produktionskapaciteten. Tack vare måttliga kostnadsökningar och ett ökat utrymme för att höja priserna stiger industrins vinstandelar

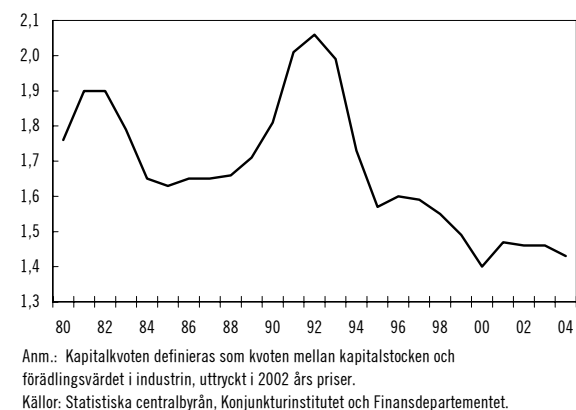
igen nästa år, vilket förbättrar finansieringsmöjligheterna. År 2004 stiger industrins investeringar med 6 %.

Diagram 10.2 Kapacitetsutnyttjandet i industrin

Kapitalkvoten i industrin, dvs. värdet av byggnader och maskiner i förhållande till produktionen, sjunker något under perioden 2002–2004. Nedgången illustrerar ett stigande resursanvändande och stöder bilden av ökade investeringsbehov i industrin 2004. Se diagram 10.3.

Diagram 10.3 Kapitalkvoten i industrin

Inom övriga varuproducerande branscher är bilden splittrad. Byggkonjunkturen har försvagats ytterligare de senaste månaderna och det finns få tecken på någon snar förbättring. Den minskade byggaktiviteten bekräftar bilden av en generellt sett svag investeringskonjunktur, men innebär också att byggföretagen väntas minska sina inköp av bl.a. maskiner även i år. Tilltagande statliga bygginvesteringar och ett ökat bostadsbyggande väntas bidra till att byggsektorn växer igen 2004. Energisektorns investeringsplaner är fortsatt optimistiska enligt SCB:s enkät för maj, om än något mindre omfattande än i tidigare

enkäter. Den uppgång som förutses förklaras i huvudsak av ny- och ombyggnationer av fjärrvärmeverk. Sammantaget väntas de varuproducerande branschernas investeringar falla med drygt 3 % år 2003, men öka med drygt 4 % nästa år i samband med att framför allt industrikonjunkturen stärks.

Tabell 10.2 Varuproducenters investeringar

Procentuell volymförändring

	2001	2002	2003	2004
Jord- och skogsbruk, fiske	0,0	-0,5	-7,8	2,7
El-, gas-, värme- och vattenverk	-2,2	2,6	2,5	1,5
Byggindustri	-1,3	-3,7	-1,7	1,2
Industri	-5,0	-7,8	-4,5	6,0
Totalt	-3,8	-5,2	-3,4	4,5

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Splittrad bild i tjänstesektorn i år

Efter flera år av kraftig expansion föll investeringarna i tjänstesektorn med 8 % år 2002. För sektorn som helhet väntas de minska med ca 1 % i år. Liksom i industrin var investeringsnivån förhållandevis hög tidigare, och när hushållens efterfrågan försvagades och industrikonjunkturen dämpades sjönk utbyggnadstakten även i tjänstesektorn.

I år är nedgången i investeringarna tydlig inom företagstjänster, hotell och restaurang samt fastighetsverksamhet. I den senare är det mycket som tyder på att byggandet av kommersiella lokaler kommer att vara begränsat även framöver. Utöver den dämpade byggkonjunkturen är orderläget för arkitekter samt bygg- och teknisk konsultverksamhet alltfjämt dystert enligt Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer. Den låga ordergången indikerar att den svaga utvecklingen avseende byggandet av kommersiella lokaler består även 2004.

Inom bl.a. finansiell verksamhet och handel väntas däremot trenden med fallande investeringar brytas i år. Båda sektorerna har optimistiska investeringsplaner enligt SCB:s enkät. I handeln är det framför allt en stigande inhemsk efterfrågan som bidrar till att branschen åter expanderar.

Utvecklingen av tjänstebanschners investeringar 2004 är svårbedömd. Trots en allmänt dämpad tillväxt i ekonomin har produktionen i tjänstesektorn ändå ökat med 2 % per år under

de två senaste åren samtidigt som sysselsättningen har upprätthållits. Aktiviteten ökar ytterligare framöver och mot denna bakgrund bedöms investeringarna i tjänstebranscherna stiga med ca 2,5 % nästa år.

Tabell 10.3 Tjänsteproducenters investeringar

Procentuell volymförändring

	2001	2002	2003	2004
Handel	3,0	-6,9	0,9	5,7
Finansiell verksamhet	5,5	-4,4	3,3	-0,5
Företagstjänster	6,6	-4,3	-4,0	3,2
Fastighetsförvaltning ¹	9,1	-5,9	-5,0	-1,5
Hushållstjänster	0,4	-6,5	0,2	2,9
Övrig tjänsteverksamhet	-2,8	-12,4	-0,3	1,7
därav				
Transport	-10,1	-14,3	-0,3	0,9
Post och tele	12,9	-10,9	0,1	2,8
Hotell, restaurang	-1,4	-6,7	-1,3	3,3
Övrigt	6,8	-9,8	2,6	2,7
Totalt	2,2	-8,1	-1,1	2,4

¹ Exklusive bostäder.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

10.2 Offentliga myndigheter

Efter två års uppgång föll de kommunala myndigheternas investeringar kraftigt under första halvåret i år. Konsolideringen av kommunernas finanser dämpar den kommunala sektorns expansion även 2004 både vad gäller konsumtion och investeringar. De statliga bygginvesteringarna steg däremot markant mot slutet av förra året och inledningsvis i år. Satsningarna i infrastrukturen medför att statens investeringar stiger ytterligare de närmaste åren, dock med avtagande styrka. Sammantaget beräknas de offentliga myndigheternas investeringar öka med 1 % år 2003 och med knappt 2 % nästa år.

10.3 Bostäder

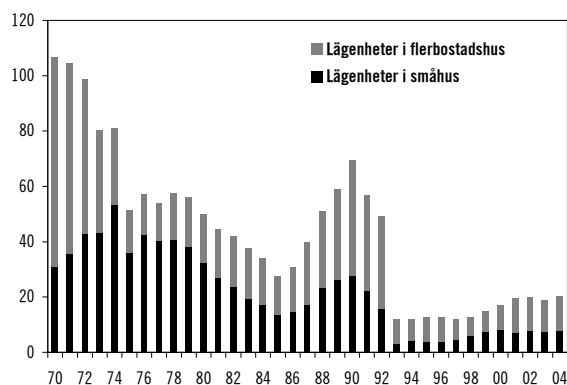
Under 2002 ökade bostadsinvesteringarna totalt med 10,4 % enligt nationalräkenskaperna. Ökningen kan till allra största del tillskrivas nybyggnationer av flerbostadshus som ökade med 37 %. Småhusbyggandet minskade något för andra året i rad medan ombyggnationerna förblev närmast oförändrade, vilket betyder att

de har legat på i stort sett samma nivå sedan 1998.¹⁷

Under andra halvåret i fjol och under inledningen av 2003 har trenden med ökat nybyggande av flerbostadshus brutits. En bidragande orsak till detta är att de senaste årens prisstegring på bostadsrätter bromsats upp, vilket har bidragit till minskad lönsamhet i produktionen av bostadsrätter eftersom produktionskostnaderna fortsatt att stiga.

Diagram 10.4 Påbörjade nybyggnationer av bostäder

Antal lägenheter, tusental

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Preliminär statistik över antal påbörjade nybyggnationer av bostäder för första halvåret i år pekar mot en svag ökning jämfört med motsvarande period för ett år sedan.¹⁸ Hela ökningen avseende första halvåret härrör från byggandet av småhus medan byggandet av flerbostadshus alltså har minskat något. Denna utveckling återspeglar bygglovsutvecklingen. Under loppet av hela 2002 sjönk antalet lägenheter i bygglov gällande flerbostadshus samtidigt som byggloven avseende småhusbyggandet ökade successivt. Det minskande antalet bygglov för flerbostadshus gäller framför allt storstadsområdena. I dessa områden är bristen på bostäder som störst, relativt övriga delar av landet¹⁹, vilket talar för att en vändning bör komma inom de närmsta åren. Antalet bygglov för småhus, som ökade redan under fjolåret, väntas fortsätta att öka vilket stöder en prognos om ett fortsatt ökat småhusbyggande.

¹⁷ Ombyggnationer avser tillskott av lägenheter, t.ex. genom att vindar inreds, befintliga hus byggs till eller lokaler byggs om till lägenheter.

¹⁸ Statistiken avser antal bostadslägenheter som påbörjats i småhus och flerbostadshus.

¹⁹ Se Boverkets bostadsmarknadsenkät till kommunerna.

Fortsatt låga räntor och tilltagande bostadsbrist i kommuner inom expansiva storstadsregioner bedöms leda till att byggandet av flerbostadshus åter börjar öka under loppet av nästa år. Dessutom väntas det nya investeringsstödet (motsvarande en momssänkning från 25 % till 6 %) stimulera byggandet av hyresrätter från 2004 och framåt. Sammantaget bedöms antalet påbörjade nybyggnationer av småhus för 2003 ligga kvar på ungefär samma nivå som i fjol. Under loppet av 2003 ökar dock småhusbyggandet. Ökningen väntas fortsätta under 2004 och småhusbyggandet stiger därmed mellan 2003 och 2004 mätt som årsgenomsnitt. För antalet nybyggnationer av flerbostadshus väntas en nedgång mellan 2002 och 2003. Antalet bedöms öka nästa år då trycket på fler bostäder ökar ytterligare, främst i expansiva storstadsregioner, vilket bör leda till att priserna på andrahandsmarknaden börjar stiga igen.

Förra året uppskattas antalet påbörjade nybyggnationer av lägenheter totalt sett ha uppgått till ca 19 700. I år bedöms detta antal sjunka till 19 000 och under 2004 beräknas nybyggnationer av 20 400 lägenheter påbörjas.

10.4 Lager

Det dämpade internationella konjunkturläget återspeglas i utvecklingen av industrins lager. Under första kvartalet i år steg framför allt färdigvarulagren enligt nationalräkenskaperna. Samtidigt uppgav allt fler företag att lagren var för stora enligt KI:s barometer. Lagersituationen förvärrades ytterligare under andra kvartalet enligt barometern. Lageruppbyggnaden inledningsvis i år kan delvis ha orsakats av att företagen skapade en buffert för att parera eventuella störningar i leveranser av t.ex. insatsvaror i samband med Irakkonflikten. Den förstärkning av den globala efterfrågan som förutses underlättar lageranpassningen och lagren bedöms nå önskade nivåer redan under andra halvåret i år. Därefter väntas en planerad lageruppbyggnad ske i samband med en allt högre produktionsnivå.

Redan i slutet av 2002 uppstod lagerproblem i handeln som sedan tilltog under första halvåret i år. Enligt barometern är missnöjet störst inom partihandeln. Delar av lagerproblemen kan därmed vara förknippade med den försvagade industrikonjunkturen. Dessutom rapporterar handeln med motorfordon en ogynnsam

lagersituation. Liksom för industrin bedöms lagren minskas redan under andra halvåret i år, med draghjälp från en allt högre inhemsk efterfrågan. Därefter väntas endast små förändringar ske av handelns lager.

Sammantaget innebär det att de oönskade lager som byggdes upp under första halvåret 2003 i huvudsak justeras ned redan under årets senare del. Därmed begränsas lagrens positiva bidrag till BNP-utvecklingen till 0,2 procentenheter i år. Den planerade lagertillväxten inom framför allt industrin bidrar till att höja BNP-utvecklingen med 0,1 procentenhet 2004.

11 Den offentliga sektorn

Överskottet i den offentliga sektorns finansiella sparande beräknas 2004 uppgå till 0,4 % av BNP. En successiv förstärkning av det finansiella sparande väntas under prognosperioden. Därigenom reduceras skulden som andel av BNP och en positiv finansiell nettoställning återställs.

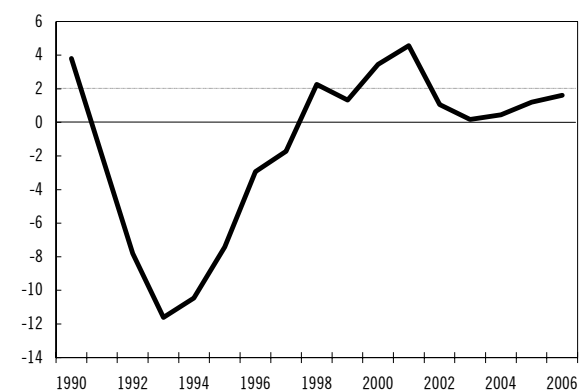
11.1 Den konsoliderade offentliga sektorn

Finansiellt sparande

Den offentliga sektorns finansiella sparande försämrades kraftigt i början av 1990-talet till följd av den djupa ekonomiska krisen. Konsolideringsprogrammet och återhämtningen i ekonomin medförde att de stora underskotten vändes till överskott, som år 2001 uppgick till 4,6 % av BNP, se diagram 11.1.

Diagram 11.1 Den offentliga sektorns finansiella sparande

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Nedgången i konjunkturen med minskade kapitalvinster samt en expansiv finanspolitik medförde att överskottet sjönk till 25 miljarder kronor eller 1,1 % av BNP 2002. Som andel av BNP uppgick skatter och avgifter till 51,3 % och de totala inkomsterna till 56,8 % medan utgifterna motsvarade 55,8 % av BNP.

År 2003 faller sparandet ytterligare till 4 miljarder kronor. Som andel av BNP minskar inkomsterna medan utgifterna ökar. År 2004 beräknas sparandet stiga till 11 miljarder kronor eller 0,4 % av BNP, till följd av minskade utgifter som andel av BNP. För 2005 och 2006 innebär en konsekvensberäkning av hittills fattade beslut och förslag att utgifterna minskar som andel av BNP och sparandet ökar till 1,2 % respektive

1,6 % av BNP. Sparandet med periodiserade skatter blir något högre under prognosperioden, se tabell 11.1 och 11.3.

Tabell 11.1 Den offentliga sektorns finanser

Miljarder kronor

	2002	2003	2004	2005	2006
Inkomster	1 330	1 370	1 423	1 481	1 542
<i>procent av BNP</i>	56,8	56,4	56,4	56,1	56,0
Skatter och avgifter	1 201	1 234	1 283	1 333	1 387
<i>procent av BNP</i>	51,3	50,8	50,9	50,5	50,3
Kapitalinkomster	51	53	54	58	61
Övriga inkomster	78	83	86	91	94
Utgifter	1 305	1 365	1 412	1 449	1 498
<i>procent av BNP</i>	55,8	56,3	56,0	54,9	54,3
Utgifter exkl. räntor	1 231	1 302	1 347	1 379	1 424
<i>procent av BNP</i>	52,6	53,7	53,4	52,3	51,7
Ränteutgifter	74	63	65	71	74
<i>procent av BNP</i>	3,2	2,6	2,6	2,7	2,7
Finansiellt sparande	25	4	11	31	44
<i>procent av BNP</i>	1,1	0,2	0,4	1,2	1,6
Periodiserat sparande	4	10	15	37	51
<i>procent av BNP</i>	0,2	0,4	0,6	1,4	1,9
Staten	-14	-53	-40	-26	-11
ÅP-systemet	48	51	54	59	59
Kommunal sektor	-8	6	-4	-1	-3
Finansiell ställning					
Nettoskuld	87	63	52	20	-24
<i>procent av BNP</i>	3,7	2,6	2,0	0,8	-0,9
Konsoliderad bruttoskuld	1 234	1 255	1 298	1 318	1 332
<i>procent av BNP</i>	52,7	51,7	51,5	50,0	48,3

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Det finansiella sparandet 2003 fördelas mellan den offentliga sektorns tre delar så att staten får ett underskott på 53 miljarder kronor, 1,8 % av BNP, medan ålderspensionssystemet visar ett överskott på 51 miljarder kronor eller 2,1 % av BNP. Underskottet i staten beräknas minska under prognosperioden samtidigt som pensions-systemets överskott ökar något. Den kommunala sektorns finansiella sparande väntas visa underskott 2004–2006 efter ett överskott 2003. Underskotten bedöms vara förenliga med ett positivt resultat för sektorn som helhet, som det definieras i balanskravet för kommuner och landsting.

Den offentliga sektorns finansiella tillgångar och skulder redovisas i Statistiska centralbyråns finansräkenskaper. Enligt de regler som gäller

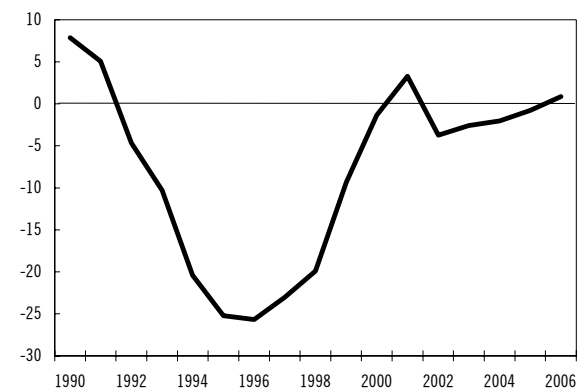
inom EU (ENS-95) värderas tillgångar och skulder till marknadspris. Det innebär att förändringen av den finansiella nettoställningen inte bara bestäms av det finansiella sparandet utan också påverkas av värdeförändringar på finansiella tillgångar och skulder. Det gäller såväl orealiserade som realiserade värdeförändringar.

Den finansiella ställningen

Den offentliga sektorns finansiella förmögenhet uppgick 1990 till över 100 miljarder kronor eller 8 % av BNP. Under den djupa krisen i början av 1990-talet försämrades den finansiella ställningen snabbt. Förmögenheten vändes till en nettoskuld som 1996 var 467 miljarder kronor eller nära 27 % av BNP. Sedan 1996 har den finansiella ställningen förbättrats och 2001 vändes nettoskulden åter igen till en positiv förmögenhet.

Diagram 11.2 Den offentliga sektorns finansiella nettoställning

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Kraftiga värdeminskningar på aktier under 2002 medförde åter en nettoskuld, trots ett fortsatt positivt sparande. I prognosen görs inget antagande om framtida värdeförändringar med undantag av effekter på statsskulden till följd av förändringar av valutakursen. Det innebär att nettoskulden utvecklas i takt med det finansiella sparandet. Det positiva sparandet medför att nettoskulden minskar under prognosperioden och 2006 väntas den offentliga sektorns finansiella tillgångar åter överstiga skulderna.

Fördelningen av det finansiella sparandet mellan staten och ålderspensionssystemet medför att förbättringen av den finansiella ställningen sker genom ökade tillgångar i pensionsystemet. Underskottet i statens finansiella sparande innebär att skuldsidan i den offentliga

sektorns balansräkning ökar under prognosperioden. Skuldökningen är dock inte större än att statsskulden och den konsoliderade bruttoskulden fortsätter att minska som andel av BNP.

Den konsoliderade bruttoskulden definieras av EU-regler (Maastricht-villkoren). Definitionen innebär att den offentliga sektorns bruttoskuld minskas med den offentliga sektorns innehav av interna skulder. För svenska förhållanden innebär definitionen att den konsoliderade bruttoskulden består av statsskulden till nominellt värde och kommunsektorns skulder på kreditmarknaden med avdrag för AP-fondens innehav av statsobligationer.

Den konsoliderade skulden uppgick vid utgången av 2002 till 52,7 % av BNP, vilket med god marginal underskrider referensvärdet inom EU på 60 % av BNP. Vid slutet av 2006 väntas den konsoliderade bruttoskulden understiga 50 % av BNP.

Jämförelse med 2003 års ekonomiska vårproposition

Jämfört med prognosen i 2003 års ekonomiska vårproposition har den offentliga sektorns finansiella sparande reviderats ned huvudsakligen till följd på lägre skatteinkomster än vad som beräknades i vårpropositionen. För 2004 beräknas nu sparandet bli 13 miljarder kronor lägre. Den finansiella nettoskulden var enligt preliminära finansräkenskaper 28 miljarder kronor högre vid utgången av 2002 än vad som beräknades i vårpropositionen. Den högre utgångsnivån och ett lägre sparande medför att en positiv finansiell ställning nås först 2006, i stället för 2005.

Skatter och avgifter

De skatter som nationalräkenskaperna (NR) redovisar i den offentliga sektorn är något lägre än de totala skatterna. I NR redovisas nämligen inte den del av mervärdesskatten och tullinkomsterna som ingår i avgiften till EU, som transaktioner i den offentliga sektorn, utan som en skatt till utlandet.

De totala skatterna uppgick enligt NR 2002 till 51,8 % av BNP, se tabell 11.2. Enligt NR:s redovisning sjunker skattekvoten 2003 till 51,1 % trots att vissa regeländringar och kommunala skattehöjningar bidrar till en höjning av skattekvoten med 0,8 procentenheter.

Därav svarar en omläggning till beskattad garantipension för 0,5 procentenheter. Omläggningen är neutral för de offentliga finanserna eftersom utgifterna ökar i motsvarande grad. Den minskade skattekvoten enligt NR beror främst på att periodiseringseffekter drog upp skatteinkomsterna 2002, vilket kommer till uttryck i sänkt skatteuttag mellan 2002 och 2003 som andel av BNP för hushållens och företagens direkta skatter.

Tabell 11.2 Skatter och avgifter

Procent av BNP

	2002	2003	2004	2005	2006
Hushållens skatter och avgifter	19,6	19,5	19,7	19,5	19,4
Företagens direkta skatter	2,7	2,4	2,3	2,3	2,3
Arbetsgivar- och egenföretagaravgifter	14,8	14,5	14,4	14,3	14,2
Mervärdesskatt	9,5	9,5	9,4	9,4	9,3
Fastighetsskatt	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9
Övriga indirekta skatter	4,4	4,3	4,3	4,4	4,4
Summa enligt NR	51,8	51,2	51,2	50,8	50,6
Offentliga sektorn	51,3	50,8	50,9	50,5	50,3
EU	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3
Periodisering m.m.	-1,0	0,2	0,1	0,2	0,2
Periodiserad skatt	50,8	51,4	51,3	51,0	50,9
Skatt på arbete	32,8	33,2	33,1	32,8	32,6
Skatt på kapital	4,7	4,7	4,8	4,9	5,0
Skatt på varor och tjänster	13,3	13,5	13,4	13,4	13,3

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

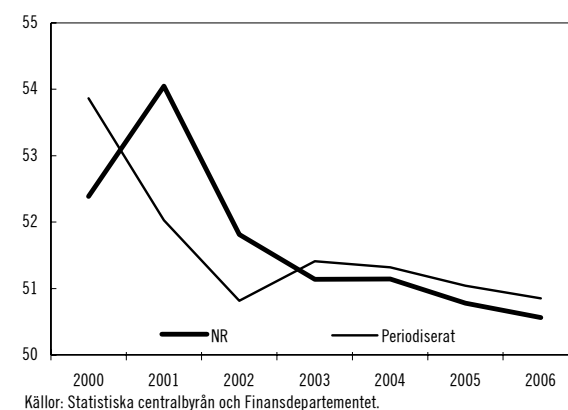
Om skatterna periodiseras till det inkomstår skatten avser erhålls en mer rättvisande bild av skattetryckets nivå och förändring. Periodiseringseffekter uppkommer huvudsakligen till följd av variationer i bolags- och kapitalvinster. Skatten på dessa redovisas i NR med ett års eftersläpning, vilket i stort sett motsvarar skillnaden mellan när skattskyldigheten uppstår och när skatten betalas. De exceptionellt höga skatteinkomsterna på bolags- och kapitalvinster 2000 redovisas således 2001 i NR. Den successiva och kraftiga minskningen av inkomster från kapital-skatte mellan inkomståren 2000 och 2002 avspeglas i den periodiserade skattekvoten, medan skatterna som andel av BNP enligt NR ökar 2001, se diagram 11.3.

Den periodiserade skattekvoten uppgick till 50,8 % 2002 enligt preliminärt taxeringsutfall. Skatt på arbete stod för 32,8 procentenheter och

skatt på varor och tjänster för 13,4 procentenheter. Skatt på kapital stod för 4,6 procentenheter av skattekvoten och redovisas under hushåll, företag och fastighetsskatt i NR. Den periodiserade skattekvoten ökar i år med 0,6 procentenheter till 51,4 %. Ökningen avspeglar de ovan nämnda höjda kommunalskatterna och omläggningen till beskattade garantipensioner.

Diagram 11.3 Skatter enligt NR och periodiserat

Procent av BNP

År 2004 förutses kommunalskatten höjas med 15 öre, vilket höjer skatteinkomsterna med 2 miljarder kronor eller 0,1 % av BNP. En grön skatteväxling med en omslutning om 2 miljarder kronor föreslås i budgetpropositionen. Skatteväxlingen innebär att energiskatterna höjs samtidigt som inkomstskatten och arbetsgivaravgifterna sänks med motsvarande belopp. Vidare föreslås en begränsningsregel för förmögenhetsskatten och slopad arvsskatt för makar. Uppräkningen av skiktgränserna för den statliga inkomstskatten begränsas med 1 procentenhet. Skatten för småföretagare sänks genom ändring av de s.k. 3:12-reglerna. Sammantaget beräknas de statliga skatteändringarna ge ett inkomstbortfall på 1,7 miljarder kronor 2004. Detta balanseras av förutsedda kommunala skattehöjningar och den offentliga sektorns skatteinkomster utvecklas i stort sett i linje med BNP, såväl enligt nationalräkenskapernas redovisning som i periodiserade termer.

För 2005 och 2006 aviseras en fortsatt skatteväxling om ytterligare 7 miljarder kronor. Skattekvoten minskar något under 2005 och 2006 till följd av att de viktigaste skattebaserna utvecklas långsammare än BNP.

I tabell 11.3 redovisas det finansiella sparandet även med skatterna periodiserade till det inkomstår som skatterna avser. Därmed underlättas tolkningen av de offentliga finansernas

samband med ekonomins reala utveckling. Som framgår av tabellen har skatteperiodiseringen stora effekter på det finansiella sparandet åren 2000–2002. För 2002 uppgår sparandet med periodiserad redovisning till 0,2 % av BNP, jämfört med 1,1 % av BNP enligt NR:s nuvarande redovisning. Under prognosperioden väntas en stabilisering av inkomster av kapital-skatte, vilket medför relativt små periodise-ringseffekter. Den väntade konjunkturförbättringen medför emellertid ökade kapital-skatte, vilket leder till att de periodiserade skatterna ökar snabbare än enligt NR, där kapital-skatte redovisas med ett års fördröjning. Periodiseringseffekten får således motsatt tecken i en konjunkturuppgång än i en nedgång. Därmed blir det periodiserade sparandet under prognosperioden något högre än i NR:s nuvarande redovisning.

Statistiska centralbyrån (SCB) har beslutat att övergå till att redovisa det finansiella sparandet med fullt ut periodiserade skatter. Det innebär att skatter och avgifter hänförs till det år skattskyldigheten uppkommer.

Andra inkomster

Vid sidan av skatter har den offentliga sektorn andra inkomster, som 2002 uppgick till 130 miljarder kronor eller 5,5 % av BNP. Omkring 40 % av dessa inkomster består av kapital-inkomster i form av räntor och utdelningar, varav ca hälften är direktavkastning på pensionsfonderna. Övriga inkomster består till huvuddelen av tillräknade pensionsavgifter och kapitalförslitning. Dessa inkomster är kalkyl-mässiga och motsvaras på utgiftssidan av lika stora kostnader, som inräknas i den offentliga konsumtionen. Dessutom får den offentliga sektorn transfereringsinkomster från hushåll, företag och utlandet. Sammantaget beräknas

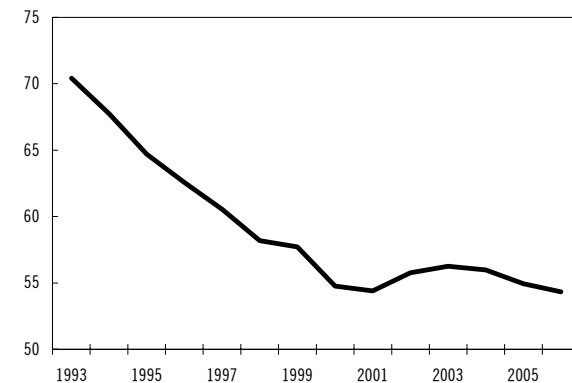
kapitalinkomsterna och övriga inkomster i sort sett vara oförändrade som andel av BNP under prognosperioden.

Utgifter

Den offentliga sektorns utgifter som andel av BNP (utgiftskvoten) har minskat kraftigt sedan krisåret 1993, se diagram 11.4.

Diagram 11.4 Den offentliga sektorns utgifter

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

År 2002 uppgick utgiftskvoten till 55,8 %. Utgiftskvoten stiger enligt prognosen med 0,5 procentenheter 2003. Exklusive ränteutgifter ökar utgiftskvoten med drygt 1 procentenhet, se tabell 11.4. Hälften av denna ökning beror på att det särskilda grundavdraget för pensionärer avskaffas och ersätts med en beskattad garanti-pension. Det höjer även den offentliga sektorns inkomster med motsvarande belopp. Utgifts-kvoten beräknas sjunka från 2004, delvis till följd av att den ekonomiska tillväxten tar fart. Trans-fereringar till hushåll stiger 2003 som andel av BNP, delvis till följd av ovan nämnda införande av beskattad garantipension. Pensionerna, som ökar starkt i volym under hela prognosperioden,

Tabell 11.3 Finansiellt sparande i offentlig sektor

Miljarder kronor

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Sparande enligt nationalräkenskapernas nuvarande redovisning	76	103	25	4	11	31	44
<i>procent av BNP</i>	<i>3,4</i>	<i>4,6</i>	<i>1,1</i>	<i>0,2</i>	<i>0,4</i>	<i>1,2</i>	<i>1,6</i>
Justering för skatteperiodisering	32	-46	-21	6	3	6	7
Sparande med periodiserad redovisning	108	57	4	10	15	37	51
<i>procent av BNP</i>	<i>4,9</i>	<i>2,5</i>	<i>0,2</i>	<i>0,4</i>	<i>0,6</i>	<i>1,4</i>	<i>1,9</i>

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

minskar dock som andel av BNP 2005. De index som styr pensionerna (inkomstindex och KPI) ökar långsammare än BNP. De senaste årens kraftiga ökning av utgifterna för sjukförsäkringen bryts men sjukersättningen (förtidspensionerna) fortsätter att öka. Övriga transfereringar stiger något 2003 och 2004 genom att den BNI-baserade EU-avgiften ökar. Det är delvis ett resultat av att en större del av den totala EU-avgiften baseras på BNI. Den del av EU-avgiften som är knuten till basen för mervärdesskatten räknas inte som en offentlig utgift i nationalräkenskaperna utan som en skatt till utlandet.

Tabell 11.4 Den offentliga sektorns utgifter

Procent av BNP

	2002	2003	2004	2005	2006
Hushållstransfereringar	18,6	19,3	18,9	18,4	18,2
Pensioner	8,6	9,2	9,2	8,9	8,9
Sjukdom och handikapp	4,5	4,6	4,6	4,7	4,6
Arbetsmarknad	1,5	1,6	1,4	1,2	1,1
Familjer och barn	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8
Studier	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5
Socialbidrag mm	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4
Övrigt	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9
Övriga transfereringar	2,9	3,0	3,2	2,9	2,8
varav BNI-avgiften till EU	0,5	0,6	0,7	0,7	0,7
Konsumtion	28,0	28,3	28,2	28,0	27,7
Staten och ÅP-systemet	8,0	8,1	8,0	7,8	7,7
Kommunal sektor	20,0	20,3	20,2	20,1	20,1
Investeringar	3,1	3,1	3,1	3,0	3,0
Ränteutgifter	3,2	2,6	2,6	2,7	2,7
Summa utgifter	55,8	56,3	56,0	54,9	54,3
exklusive räntor	52,6	53,7	53,4	52,3	51,7

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Den statliga konsumtionen väntas öka i volym med 1 % 2003 och sedan ligga kvar på oförändrad nivå under resten av prognosperioden. Den kommunala konsumtionen beräknas öka i volym med 0,6 % per år 2003 och 2004. Trots att den kommunala konsumtionen växer betydligt långsammare än BNP stiger den som andel av BNP 2003. Det beror på relativt höga löneökningar inom den kommunala sektorn samt höjda premier för avtalsförsäkringar. Den föreslagna förlängningen av sysselsättningsstödet och 200-kronan till kommuner och landsting bidrar till att det finansiella utrymmet för en fortsatt tillväxt i den kommunala sektorns konsumtion

ökar till 0,9 % per år 2005 och 2006. Ökade satsningar på infrastruktur bidrar till att de offentliga investeringarna ökar i volym under de närmaste åren och förblir därmed oförändrade som andel av BNP 2003 och 2004.

Ränteutgifterna uppgick 2002 till 3,2 % av BNP. Det låga ränteläget och förstärkningen av valutakursen väntas medföra en kraftig minskning av ränteutgifterna under 2003. De minskade ränteutgifterna innebär att underskottet av kapitalinkomster och ränteutgifter, netto, reduceras från 23 miljarder kronor 2002 till endast 10 miljarder kronor 2003 och 2004. En normalisering av ränteläget och stigande statsskuld medför att ränteutgifterna stiger 2005.

11.2 Den statliga sektorn

Statens finansiella sparande visade ett underskott på 14 miljarder kronor 2002, medan budgetsaldot visade ett överskott på 1 miljard kronor. Skillnaden mellan det finansiella sparandet och budgetsaldot beror bl.a. på att en extra utdelning från Riksbanken på 20 miljarder kronor tillgodoräknas budgetsaldot men inte det finansiella sparandet. Enligt de regler som gäller för nationalräkenskaperna inom EU inkluderas endast den "normala" utdelningen i det finansiella sparandet.

Statens skatteinkomster väntas vara oförändrade 2003 medan den offentliga sektorns skatteinkomster ökar med 33 miljarder kronor. Större delen av ökningen tillfaller den kommunala sektorn till följd av kommunala skattehöjningar och slutavräkningen av kommunalskattemedel. De statliga utgifterna ökar med 40 miljarder kronor och underskottet i det finansiella sparandet beräknas till 53 miljarder kronor. Budgetunderskottet blir något lägre.

År 2004 väntas statens inkomster öka med 40 miljarder och utgifterna med 26 miljarder kronor. Därmed reduceras underskottet i det finansiella sparandet till 40 miljarder kronor. Budgetunderskottet väntas bli av ungefär samma storlek, trots att budgetsaldot till skillnad från det finansiella sparandet förstärks av antagna försäljningar av aktier om 15 miljarder kronor. Under de följande åren fortsätter förstärkningen av statens finanser och för 2006 beräknas ett underskott i statens finansiella sparande och budgetsaldo på ca 0,5 % av BNP.

Tabell 11.5 Statens finanser (exklusive statliga affärsverk och aktiebolag)

Miljarder kronor

	2002	2003	2004	2005	2006
Inkomster	742	743	782	812	844
Skatter och avgifter	678	678	716	741	771
Övriga inkomster	64	66	66	71	73
Utgifter	756	796	822	839	855
Transfereringar till hushåll, näringsliv och utlandet	310	345	354	352	357
Bidrag till kommuner	120	123	126	132	134
Transfereringar till pensionssystemet	41	43	48	51	52
Konsumtion och investeringar	219	230	238	242	248
Ränteutgifter	66	54	56	61	64
Finansiellt sparande	-14	-53	-40	-26	-11
<i>procent av BNP</i>	<i>-0,6</i>	<i>-2,2</i>	<i>-1,6</i>	<i>-1,0</i>	<i>-0,4</i>
Budgetsaldo	1	-44	-42	-14	-13
<i>procent av BNP</i>	<i>0,1</i>	<i>-1,8</i>	<i>-1,6</i>	<i>-0,5</i>	<i>-0,5</i>
Statsskuld¹	1 166	1 185	1 223	1 241	1 251
<i>procent av BNP</i>	<i>49,8</i>	<i>48,8</i>	<i>48,5</i>	<i>47,0</i>	<i>45,4</i>

¹ I redovisningen av statsskulden används konsoliderad statsskuld (i enlighet med årsredovisningen för staten) vilket innebär att statliga myndigheters innehav av statspapper konsolideras.

Källor: Riksgäldskontoret, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Från och med 2003 gäller nya principer för Riksgäldskontorets definition av statsskulden. Den nya definitionen innebär att skuldbytesavtal och valutaterminer inkluderas i statsskulden samt att alla skuldinstrument värderas till nominella slutvärden. Genom den nya definitionen höjs den redovisade statsskulden med 44 miljarder kronor vid årsskiftet 2002/2003. Riksgäldskontoret redovisar statsskulden brutto, medan Finansdepartementets redovisningar innebär att statliga myndigheters innehav av statsobligationer avräknas. Den sålunda konsoliderade statsskulden utgör statsskuldens bidrag till den offentliga sektorns konsoliderade bruttoskuld, som den mäts i EU-sammanhang.

Statsskulden ökar, enligt det nya måttet, med endast 20 miljarder kronor 2003 trots ett budgetunderskott (lånebehov) på 44 miljarder kronor. Skillnaden beror på att skulden i utländsk valuta reduceras av den förutsatta apprecieringen av kronan. Statsskulden fortsätter att öka under prognosåren, men ökningen är inte större än att skulden minskar som andel av BNP.

11.3 Ålderspensionssystemet

Ålderspensionssystemet består av en fördelningsdel och en premiedel. Fördelningsdelen finansieras genom AP-fonderna, som fungerar som en buffert i det nya pensionssystemet. Vid sidan av AP-fonderna sker en förmögenhetsuppbyggnad inom premiepensionssystemet. De medel som sedan 1995 avsätts motsvarar intjänad premiepensionsrätt och placeras först i Riksgäldskontoret (RGK) och därefter hos den fondförvaltare som den enskilde själv väljer. Genom att statliga Premiepensionsmyndigheten (PPM) formellt är ägare av fondandelarna inräknas sparandet i premiepensionssystemet i den offentliga sektorn.

Under den tillfälliga förvaltningen i RGK ingår avsättningarna till premiepensionssystemet i statens sparande och reducerar därmed statskulden. Medel motsvarande premiepensionsrätten överförs till PPM andra året efter inkomståret. Det sparande som sker inom premiepensionssystemet motsvaras således av ett minskat sparande i staten.

Tabell 11.6 Ålderspensionssystemet

Miljarder kronor

	2002	2003	2004	2005	2006
Inkomster	203	210	222	232	242
Avgifter	161	165	172	180	187
Premiepensionsmedel	20	22	24	24	25
Räntor, utdelningar m.m.	22	23	25	27	30
Utgifter	155	159	167	173	183
Pensioner	152	156	164	169	179
Övriga utgifter	3	3	4	4	4
Finansiellt sparande	48	51	54	59	59
<i>procent av BNP</i>	<i>2,0</i>	<i>2,1</i>	<i>2,2</i>	<i>2,2</i>	<i>2,1</i>
därav					
AP-fonderna ¹	26	26	26	30	28
Premiepensionsmyndigheten	21	24	28	28	30

¹ Med AP-fonderna avses fördelningsdelen av ålderspensionssystemet.

Källor: Riksgäldskontoret, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

År 2002 uppgick det finansiella sparandet i pensionssystemet, dvs. AP-fonderna och PPM, till 48 miljarder kronor eller 2 % av BNP. Trots det positiva sparandet minskade placerings-tillgångarna i pensionssystemet med drygt 80 miljarder kronor under förra året. Det beror på kraftiga värdeminskningar på aktier, som svarar för större delen av tillgångarna både i AP-fonderna och i de fonder som förvaltas av PPM.

Värdeförändringar påverkar inte det finansiella sparandet. Där inräknas endast direktavkastningen i form av räntor och utdelningar.

År 2003 stiger sparandet något till följd av att staten övertar pensionsutgifter på 7 miljarder kronor. Sparandet förutses sedan ligga kvar på en nivå strax över 2 % av BNP under prognosperioden och fördelas ungefär lika mellan fördelnings- och premiepensionssystemet.

Den finansiella infasningen av det reformerade pensionssystemet har hittills inneburit att 245 miljarder kronor under åren 1999–2001 överförts från AP-fonderna till staten för amortering av statskulden. Enligt pensionsöverenskommelsen skall ett eventuellt slutligt överföringsbelopp från AP-fonderna till staten bestämmas före utgången av 2004. Resultatet av detta har inte beaktats i prognosen.

11.4 Kommunsektorn

Kommunsektorns finanser

Under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet bidrog sysselsättningstillväxten i ekonomin till ökade skatteinkomster för kommuner och landsting. Samtidigt höjdes statsbidragen bl.a. till följd av att ett antal reformer genomfördes inom det kommunala området. I takt med den starka inkomstutvecklingen växte de kommunala verksamheterna relativt kraftigt. Trots stora inkomstökningar under de senaste fyra åren uppvisade kommuner och landsting ett negativt finansiellt sparande på 8 miljarder kronor och ett resultatmässigt²⁰ underskott på 7 miljarder kronor (före extraordinära poster) 2002.

Stora underskott i en del kommuner och landsting bidrog till att skatterna höjdes 2003 med i genomsnitt 65 öre i kommunsektorn som helhet, vilket motsvarar 8,4 miljarder kronor i ökade skatteinkomster.

Expansionen av den kommunala konsumtionen tycks ha dämpats under fjärde kvartalet 2002 och första halvåret 2003. En bidragande orsak kan vara att vissa kommuner och landsting som uppvisade underskott 2002 vidtagit åtgärder för

att återställa sina budgetar i balans. De kommunala konsumtionsutgifterna i fasta priser minskade enligt nationalräkenskaperna (NR) med 0,1 % första halvåret i år jämfört med samma period i fjol. Kommunalarbetarnas strejk under andra kvartalet 2003 bidrog till ett visst produktionsbortfall i de kommunala verksamheterna. Rensat från effekten av strejken ökade den kommunala konsumtionen med 0,5 % första halvåret 2003 jämfört med samma period förra året. En viss återtagning av produktionsbortfallet väntas under andra halvåret. Prognosen för innevarande års konsumtionsutveckling revideras ned jämfört med bedömningen i 2003 års ekonomiska vårproposition. Verksamhetsvolymen beräknas öka med 0,6 % i år. Samtidigt förväntas lönekostnaderna öka till följd av det nya löneavtalet samt till följd av höjda premier för avtalsförsäkringar. Prognosen för konsumtionsutgifterna i löpande priser är därför oförändrad jämfört med vårpropositionen.

Tabell 11.7 Kommunsektorns finanser

Miljarder kronor

	2002	2003	2004	2005	2006
Inkomster	549	586	596	622	645
Skatter och statsbidrag	503	536	545	569	589
<i>procent av BNP</i>	<i>21,5</i>	<i>22,1</i>	<i>21,6</i>	<i>21,6</i>	<i>21,4</i>
Övriga inkomster	46	50	51	53	56
Utgifter	558	580	599	623	648
Konsumtion	468	492	510	531	553
<i>Volymförändring</i>	<i>2,3</i>	<i>0,6</i>	<i>0,6</i>	<i>0,9</i>	<i>0,9</i>
Övriga utgifter	90	88	89	92	95
Finansiellt sparande	-8	6	-4	-1	-3
<i>procent av BNP</i>	<i>-0,4</i>	<i>0,3</i>	<i>-0,1</i>	<i>0,0</i>	<i>-0,1</i>
Resultat före extraordinära poster¹	-7	5	6	6	4

Anm.: Statsbidragen och skatterna redovisas tillsammans eftersom effekten av reformer som påverkar skatteunderlaget neutraliseras genom justeringar av statsbidragen.

¹ Utfall 2002. År 2003–2006 prognos enligt resultatnyckeln, se fördjupningsruta i slutet av avsnitt 11.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

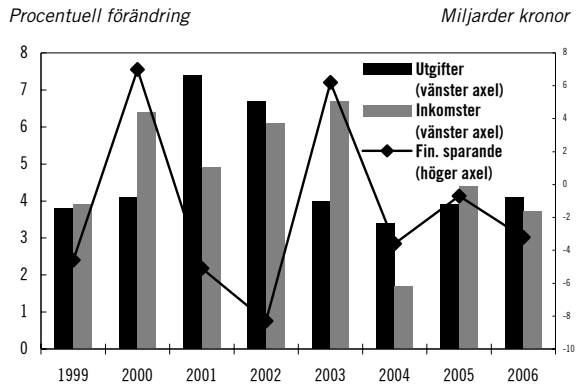
Inkomstförstärkningen till följd av skattehöjningen samt minskade kommunala investeringar beräknas medföra att det finansiella sparandet förstärks till 6 miljarder kronor 2003.

Prognosen för 2004 bygger på att den genomsnittliga kommunalskatten höjs med 15 öre, vilket motsvarar en inkomstförstärkning på 2 miljarder kronor. Trots den antagna skattehöjningen väntas inkomstökningen dämpas kraftigt 2004. År 2002 uppgick inkomst-

²⁰ Det resultat som kommuner och landsting redovisar i resultaträkningarna skiljer sig ifrån definitionen av finansiellt sparande, se fördjupningsruta i slutet av avsnitt 11.

ökningen till drygt 6 % och 2003 prognoseras den till nära 7 %. Nästa år avtar inkomstökningen till 1,7 %. Till detta bidrar att slutavräkningarna²¹ på kommunalskatten är väsentligt lägre 2004 än 2003.

Diagram 11.5 Kommunsektorns finanser

Anm.: Exklusive Svenska kyrkan samtliga år.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Det finansiella sparandet beräknas 2004 visa ett underskott på 4 miljarder kronor, vilket bedöms vara förenligt med ett resultatmässigt överskott, se fördjupningsruta i slutet av avsnitt 11.

Vidtagna besparingar i vissa kommuner och landsting väntas även få effekt 2004, vilket medför att konsumtionsökningen i fasta priser begränsas till 0,6 %.

År 2005 föreslås det tillfälliga sysselsättningsstödet och den så kallade 200-kronan²² omvandlas till en permanent höjning av det generella statsbidraget motsvarande 4,7 miljarder kronor. Det bidrar till att konsumtionsvolymen kan öka med nära 1 % per år 2005–2006.

Jämfört med prognosen i vårpropositionen beräknas det finansiella sparandet under prognosperioden bli något högre.

Fortsatt stark prisutveckling 2003

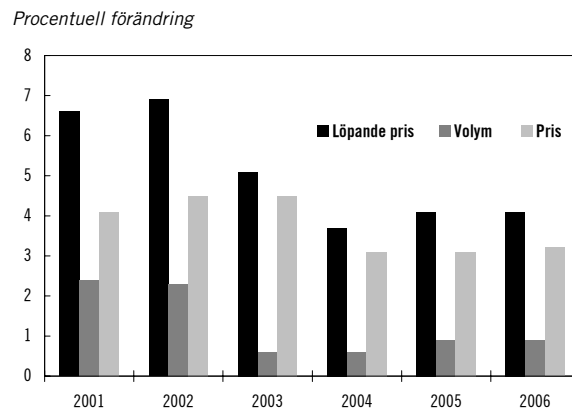
Kommunsektorns utgifter består till ca 85 % av konsumtionsutgifter. Den kommunala konsumtionen är till stor del lönerelaterad, antingen som direkta löner eller som köp av personalintensiva

tjänster. Konsumtionsutvecklingen i löpande priser har stigit relativt kraftigt i förhållande till volymförändringen under de senaste tre åren, vilket förklaras av en hög prisutveckling. Den relativt kraftiga prisökningen 2001 och 2002 förklaras främst av stigande löner inom de kommunala verksamheterna. Vidare bidrog införandet av maxtaxan inom barnomsorgen till den starka prisutvecklingen 2002.²³

Kommunalarbetarnas strejk resulterade i ett nytt tvåårigt löneavtal. Avtalet beräknas innebära en timlöneutveckling på 4,0 % år 2003 vilket kan jämföras med 3,5 % som prognoseras i vårpropositionen. Lönekostnaderna har även ökat till följd av högre premier för avtalsförsäkringar och avtalspensioner. Höjningen motsvarar ca 4 miljarder kronor i ökade lönekostnader 2003. Den kommunala konsumtionens prisutvecklingen blir därmed fortsatt hög 2003.

Under perioden 2004–2006 förväntas prisökningen dämpas. Timlöneutvecklingen prognoseras till 3,5 % och läkemedelspriserna väntas minska till följd av ökad konkurrens inom läkemedelsbranschen.

Diagram 11.6 Kommunsektorns konsumtionsutgifter

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Utvecklingen i delsektorerna

Under de senaste fyra åren har det ekonomiska läget varit betydligt sämre för landstingen än för kommunerna. År 2002 redovisade 62 % av kommunerna ett positivt resultat medan endast fem av de 18 landstingen redovisade ett resultat-

²¹ I NR redovisas skillnaden mellan de preliminärt fastställda och de definitiva kommunskatterna året efter intjänandeåret. År 2003 får kommunerna en positiv slutavräkning om 8,5 miljarder kronor och år 2004 väntas denna post uppgå till 3,9 miljarder.

²² 200-kronan har under perioden 1999–2004 varit en kommunal inkomstskatt.

²³ Maxtaxan leder till att en mindre del av kostnaderna finansieras med avgifter vilket höjer kommunal konsumtion i löpande priser.

mässigt överskott. Den genomsnittliga skattehöjningen med 65 öre (17 öre i kommunerna och 48 öre i landstingen) i år bidrar till att finanserna förbättras i framför allt landstingen. Både kommun- och landstingssektorn beräknas uppvisa positiva resultat 2003. Fortsatta skattehöjningar väntas i vissa kommuner och landsting 2004. Den redovisade prognosen bygger på en skattehöjning med 10 öre i kommunerna och 5 öre i landstingen. Det finansiella utrymmet för konsumtionsökning beräknas vara mindre i kommunerna än i landstingen under hela prognosperioden.

Sämre förutsättningar för sysselsättningsökning

Antal sysselsatta i kommuner och landsting ökade med drygt 1 % år 2002 medan sysselsättningen i ekonomin som helhet ökade med endast 0,1 %. Det tillfälliga sysselsättningsstödet som kommuner och landsting erhållit sedan 2002 har troligen bidragit till att hålla den kommunala sysselsättningen på en relativt hög nivå.

Sysselsättningsökningen dämpas 2003 till 0,7 %, vilket alltså är en högre ökningstakt än i ekonomin som helhet. År 2004 beräknas den kommunala sysselsättningsökningen begränsas till 0,5 %. Under perioden 2005–2006 väntas antalet sysselsatta i kommunsektorn öka i takt med konsumtionen, dvs. med nära 1 % per år.

11.5 Finanspolitiska mål och indikatorer

Finanspolitikens centrala mål är att upprätthålla ett överskott i den offentliga sektorns finansiella sparande motsvarande 2 % av BNP i genomsnitt över en konjunkturcykel. Huvudsyftet är att stärka den offentliga förmögenhetsställningen inför de demografiska förändringar som är förestående de närmaste decennierna. Samtidigt innebär överskottsmålet att det skapas utrymme för att undvika alltför stora underskott i en lågkonjunktur inom ramen för de regelverk som gäller inom EU. De automatiska stabilisatorerna kan verka fullt ut och det finns utrymme för arbetsmarknadspolitik och andra aktiva finanspolitiska medel när konjunkturen viker, utan att underskottsgränsen på 3 % av BNP överskrids. Därmed kan finanspolitiken bidra till att stabilisera efterfrågan och sysselsättningen.

En indikator för överskottsmålet

De offentliga finanserna påverkas av automatiska variationer i skatteinkomster och utgifter över konjunkturcykeln. För enskilda år kan därför överskottet avvika från 2 % av BNP utan att det medelfristiga målet äventyras. När det finns lediga resurser i ekonomin kan överskottet tillåtas understiga 2 % och när resursutnyttjandet ligger över den långsiktigt hållbara nivån bör överskottet vara större än 2 %.

För att bedöma huruvida överskotten enskilda år ligger i linje med överskottsmålet används en indikator som avspeglar överskottets strukturella nivå justerad för tillfälliga effekter. Normalt utgörs de tillfälliga effekterna av konjunkturberoende variationer i offentliga inkomster och utgifter, men även engångseffekter av annan typ kan förekomma. Tillfälliga inkomster och utgifter samt periodiseringseffekter i skatteuppbörden kan påverka det redovisade saldot med betydande belopp.²⁴

Det strukturella överskottet i de offentliga finanserna bör normalt ligga nära 2 % av BNP. Det kan emellertid uppkomma konjunktursituationer då de automatiska stabilisatorerna behöver förstärkas genom aktiva åtgärder för att understödja penningpolitiken. I sådana situationer kan det strukturella saldot behöva avvika från 2 % av BNP. Ett högre eller lägre strukturellt överskott kan också vara nödvändigt ett visst år om överskottet föregående år avviker markant från målet. En snabb anpassning av de offentliga finanserna kan ge upphov till en alltför stark effekt på efterfrågan.

Justeringen av överskottet för konjunkturen bygger på en bedömning av konjunkturläget samt dess effekter på de offentliga finanserna. Konjunkturläget beskrivs med det s.k. BNP-gapet, som utgör skillnaden mellan faktisk och potentiell BNP. Storleken på BNP-gapet uppskattas utifrån en sammantagen bedömning av en rad indikatorer för produktionen, arbetsmarknaden samt pris- och löneutvecklingen.

Beräkningar av de offentliga finansernas konjunkturkänslighet visar att 1 procentenhets förändring av BNP-gapet påverkar det offentliga

²⁴ SCB har beslutat att fortsättningsvis redovisa det finansiella sparandet med fullt ut periodiserade skatter. Det innebär att skatter och avgifter hänförs till det år skattskyldigheten uppkommer. Därmed underlättas tolkningen av skatternas samband med ekonomins reala utveckling.

sparandet med mellan 0,65 % och 0,90 % av BNP. Värden i nedre delen av intervallet gäller när enbart de automatiska stabilisatorerna mäts. Högre värden erhålls när även arbetsmarknadspolitiken beaktas. Den konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiken kan betraktas som en "halvautomatisk" stabilisator, som regelmässigt används i syfte att stabilisera arbetslösheten även om detta förutsätter formella beslut.

Bedömningen är att en förändring av BNP-gapet med 1 procentenhet i genomsnitt påverkar överskottet i de offentliga finanserna med 0,7 % av BNP. Känsligheten varierar mellan åren beroende på hur olika BNP-komponenter utvecklas i förhållande till varandra. De offentliga finanserna är exempelvis mer känsliga för en förändring i hushållens konsumtion, som utgör en viktig skattebas, än om konjunkturen påverkas genom utrikeshandeln.

Strukturellt sparande i offentlig sektor

Enligt nationalräkenskaperna uppgick den offentliga sektorns finansiella sparande 2002 till 1,1 % av BNP. Det redovisade sparandet påverkades emellertid av periodiseringen av skatteinbetalningarna. Om sparandet justeras för nationalräkenskapernas ofullständiga periodisering, av framför allt skatter på kapitalinkomster, erhålls en mer rättvisande bild av utvecklingen. Det periodiserade sparandet uppgick 2002 till 0,2 % av BNP. Huvudförklaringen till nedgången i det periodiserade sparandet mellan 2001 och 2002 var den expansiva budgetpolitiken, som förra året bidrog till en försvagning av de offentliga finanserna med 1,9 % av BNP. Den expansiva politiken bestod till huvuddelen av inkomstskattesänkningar.

Utöver justeringar för skatternas periodisering och konjunkturläget rensas det strukturella sparandet för inkomster och utgifter av engångskaraktär. Av tabell 11.8 framgår att det strukturella överskottet 2002 beräknas till 0,6 % av BNP. Försvagningen av det strukturella saldot gav stöd till penningpolitiken i det svaga konjunkturläget.

I budgetpropositionen för 2003 gjorde regeringen bedömningen att överskottet för 2003 skulle uppgå till 1,5 % av BNP. Prognosen för BNP-tillväxten har nu reviderats ned från 2,5 % till 1,4 % av BNP och överskottet i den offentliga sektorns finanser beräknas uppgå till 0,2 % av BNP. Nedrevideringen av tillväxten förklarar större delen av försvagningen.

Det relativt stora BNP-gapet 2003 innebär att det strukturella saldot beräknas uppgå till 1,2 % av BNP. Förskjutningen framåt i tiden av den ekonomiska återhämtningen innebär att resursutnyttjandet i ekonomin, mätt som produktionsgapet, inte förbättras mellan 2003 och 2004. Åtstramningar för att förstärka det strukturella överskottet skulle i en sådan situation riskera att påverka den väntade konjunkturuppgången negativt. Finanspolitiken inriktas därför mot ett i stort sett oförändrat strukturellt överskott 2004 jämfört med i år. Det strukturella sparandet förstärks sedan successivt och uppgår 2006 till 2 % av BNP.

Det genomsnittliga överskottet i det periodiserade finansiella sparandet för perioden 2000–2006 uppgår till 1,7 % av BNP. Under åren 2004–2006 understiger överskottet 2 % av BNP, men differensen avtar över tiden. BNP-gapet bedöms dessutom vara negativt under dessa år, vilket innebär att det strukturella överskottet är högre än det faktiska. Sammantaget bedöms de beräknade överskotten t.o.m. 2006 ligga i linje med det övergripande överskottsmålet.

Tabell 11.8 Strukturellt sparande i offentlig sektor

Procent av BNP

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Finansiellt sparande	3,4	4,6	1,1	0,2	0,4	1,2	1,6
Justering för skatteperiodisering m.m. ¹	1,0	-2,0	-0,9	0,2	0,1	0,2	0,2
Periodiserat sparande	4,4	2,5	0,2	0,4	0,6	1,4	1,9
Justering för BNP-gap	-0,3	0,3	0,4	0,8	0,7	0,4	0,2
Strukturellt sparande	4,1	2,8	0,6	1,2	1,3	1,8	2,0
<i>BNP-gap</i>	<i>0,5</i>	<i>-0,4</i>	<i>-0,6</i>	<i>-1,1</i>	<i>-1,0</i>	<i>-0,6</i>	<i>-0,2</i>

¹ För 2000 ingår i skatteperiodiseringen även företagens inbetalning av skatt på utdelning från Alecta.
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

En indikator för de offentliga finansernas effekter på efterfrågan

Efterfrågan i den privata sektorn påverkas av förändringar i de offentliga finanserna. Ett minskande överskott i de offentliga finanserna innebär att skatter och avgifter ökar långsammare än de offentliga utgifterna, vilket normalt medför en förstärkning av den privata sektorns inkomster. Effekterna på efterfrågan är svårbedömda av flera skäl. Hushåll med olika konsumtionsbenägenhet reagerar på olika sätt på finanspolitiska stimulanser. Hushåll som har goda kreditmöjligheter kan utjämna sina konsumtionsutgifter vid inkomstförändringar. För andra hushåll påverkas konsumtionsutgifterna mer direkt. Det finns också en osäkerhet om när i tiden effekterna uppkommer.

Periodiseringseffekter i skatteuppbörden kan som tidigare påpekats påverka det finansiella sparandet med betydande belopp. Sådana effekter var mycket stora under perioden 2000–2002, men bedöms minska i betydelse de närmaste åren. Om den privata sektorns efterfrågan i huvudsak antas påverkas det år skatteskyldigheten uppstår och inte det år skatten betalas, är förändringen av det periodiserade finansiella sparandet en mer rättvisande indikator på de offentliga finansernas effekt på efterfrågan än förändringen i det finansiella sparandet enligt nationalräkenskaperna.

Förutom skatter och transfereringar, som direkt påverkar hushållens inkomster, finns annan offentlig verksamhet som har effekter på efterfrågan i ekonomin. Offentlig konsumtion och offentliga investeringar har direkta effekter på efterfrågan. Förändringar i företagsbeskattningen kan påverka företagets vilja att anställa och investera, och förändringar av kapitalinkomster och ränteutgifter påverkar hushållens och företagets inkomstflöden. Förändringar i det finansiella sparandet till följd av förändringar i utlandstransfereringar, som biståndet och EU-avgiften, påverkar däremot inte efterfrågan i den svenska ekonomin.

För att finanspolitiken skall ha önska effekter krävs trovärdighet för de offentliga finansernas långsiktiga hållbarhet. Hushållen blir mer försiktiga med sina utgiftsbeslut om de offentliga underskotten är stora eftersom dessa förr eller senare måste finansieras med skattehöjningar eller besparingar. Omvänt kan konsumentförtroendet påverkas positivt när de

offentliga finanserna uppvisar stora överskott. Av dessa skäl är den årsvisa förändringen av det offentliga sparandet endast en grov indikator för de offentliga finansernas effekter på efterfrågan i ekonomin.

Förändringen av den offentliga sektorns periodiserade finansiella sparande mellan åren kan beskrivas med utgångspunkt i tre saldpåverkande faktorer.

1. Automatiska stabilisatorer

De s.k. automatiska stabilisatorerna i de offentliga finanserna ger ett viktigt bidrag till stabiliseringspolitiken. När BNP-tillväxten överstiger den trendmässiga förstärks de offentliga finanserna och inkomstillväxten dämpas i den privata sektorn. Det bidrar till att begränsa den inhemska efterfrågan i ekonomin och minskar risken för överhettning. Omvänt stimuleras ekonomin när tillväxten är lägre än den trendmässiga. Höga skatte- och utgiftskvoter i Sverige medför att de automatiska stabilisatorerna är stora i jämförelse med flertalet andra länder, vilket innebär att de offentliga finanserna har en jämförelsevis starkt dämpande effekt på konjunktursvängningarna. Den makroekonomiska prognosen innebär att BNP växer långsammare än den potentiella tillväxten mellan 2002 och 2003. De automatiska stabilisatorerna ger därför ett negativt bidrag till det periodiserade offentliga saldets förändring detta år. Under 2004 är bidraget marginellt, men under 2005 och 2006 stärks de automatiska stabilisatorerna, vilket bidrar till en åtstramande effekt på efterfrågan, se tabell 11.Y.

2. Diskretionär finanspolitik

Den diskretionära komponenten i finanspolitiken består av aktiva reformbeslut och besparingar i den statliga budgeten. En sammanställning av tidigare beslutade och nu föreslagna eller aviserade reformer redovisas i kapitel 4 i budgetpropositionen för 2004. Budgeteffekten avser året när besluten träder i kraft oavsett när de fattas.

3. Övriga saldpåverkande faktorer

Utöver den diskretionära finanspolitiken och de automatiska stabilisatorerna påverkas de offentliga finanserna av en rad andra faktorer. Tillväxtens sammansättning kan få betydande effekter på det offentliga sparandet enskilda år. Därutöver påverkas kapitalinkomster och ränte-

utgifter av förändringar av den offentliga sektorns tillgångar och skulder samt av ränteläget. Transfereringsutgifterna påverkas av volymförändringar, t.ex. den demografiska utvecklingen eller beteendeförändringar, utan direkt samband med den ekonomiska konjunkturen. Slutligen påverkas de offentliga finanserna av utvecklingen inom den kommunala sektorn. En skattehöjning i syfte att återställa balansen i de kommunala finanserna får en åtstramande effekt på ekonomin.

Förändringen i den offentliga sektorns periodiserade finansiella sparande utgörs av summan av de tre komponenterna ovan. Förändringen av det periodiserade saldot utgör en grov indikator på de offentliga finansernas effekt på efterfrågan. Förändringen i det strukturella saldot, dvs. den förändring av sparandet som inte beror på de automatiska stabilisatorerna, utgör en indikator på finanspolitikens inriktning. Denna indikator omfattar således inte enbart beslut om reformer och besparingar i statsbudgeten utan även andra saldpåverkande faktorer.

Finanspolitikens inriktning 2002–2006

I tabell 11.9 redovisas förändringen av den offentliga sektorns periodiserade sparande åren 2002–2006. Den diskretionära politiken i statsbudgeten var starkt expansiv 2002. En mindre stimulans uppkom via de automatiska stabilisatorerna eftersom BNP-gapet vidgades något mellan 2001 och 2002. Övriga saldpåverkande faktorer bidrog också till stimulansen. Framför allt minskade skatteintäkterna från hushållens kapitalvinster och från bolagsvinsterna. Därmed bidrog finanspolitiken, tillsammans med de automatiska stabilisatorerna, till att hålla den ekonomiska aktiviteten uppe trots den internationella avmattningen.

I år beräknas det periodiserade sparande endast förstärkas måttligt, vilket innebär att de offentliga finanserna sammantaget får en svagt åtstramande effekt på ekonomin. De automatiska stabilisatorerna bidrar med en viss stimulans, men denna motverkas av att det strukturella sparandet förstärks. Finanspolitikens inriktning, mätt som förändringen av det strukturella sparandet, är således åtstramande. Den diskretionära politiken i statsbudgeten är fortfarande expansiv. Kommunsektorns finanser förstärks emellertid kraftigt bl.a. till följd av kommunala skattehöjningar.

Även det förbättrade räntenettet för staten bidrar till förstärkningen av de offentliga finanserna.

Tabell 11.9. Indikator för efterfrågan

Förändring i procent av BNP

	2002	2003	2004	2005	2006
Finansiellt sparande	-3,5	-0,9	0,3	0,8	0,4
Justering för skatteperiodisering	1,1	1,1	-0,1	0,1	0,0
Periodiserat sparande	-2,4	0,3	0,2	0,8	0,4
därav					
Automatiska stabilisatorer	-0,1	-0,3	0,1	0,3	0,3
Strukturellt sparande	-2,2	0,6	0,1	0,5	0,2
därav					
Diskretionär finanspolitik i statsbudgeten	-1,8	-0,6	-0,2	0,1	0,0
Kapitalkostnader, netto	-0,1	0,6	0,0	-0,1	0,0
Övriga faktorer	-0,3	0,6	0,3	0,5	0,1
<i>BNP-gap, förändring i procentenheter</i>	<i>-0,2</i>	<i>-0,5</i>	<i>0,1</i>	<i>0,4</i>	<i>0,4</i>

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Mellan 2003 och 2004 förändras i stort sett inte det strukturella sparandet. Den finanspolitiska inriktningen kan karaktäriseras som neutral. Den diskretionära politiken i statsbudgeten är svagt expansiv, men det motverkas bl.a. av förväntade skattehöjningar i kommunerna. Resursutnyttjandet i ekonomin, mätt med produktionsgapet, förbättras inte nämnvärt mellan 2003 och 2004. Åtstramningar för att förstärka det strukturella överskottet skulle riskera att hämma den väntade konjunkturuppgången. Finanspolitiken inriktas därför mot ett oförändrat strukturellt överskott mellan 2003 och 2004.

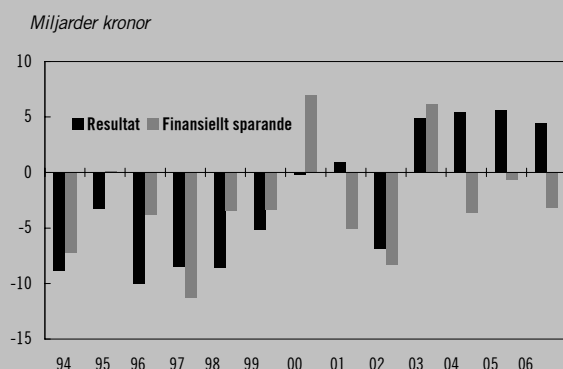
Under perioden 2005–2006 förbättras det periodiserade sparandet successivt. Till detta bidrar både de automatiska stabilisatorerna och en fortsatt förstärkning av det strukturella saldot. Den finanspolitiska åtstramningen dessa år mildrar behovet av penningpolitisk åtstramning i den ekonomiska uppgången. Stabiliseringspolitikens sammansättning blir därmed fördelaktig för tillväxt och sysselsättning på medellång sikt.

Resultat och finansiellt sparande – hur och varför skiljer de sig åt?

Finansdepartementets prognos för kommunala konsumtionsutgifter utgår från att balanskravet uppfylls i sektorn som helhet, dvs. att resultatet²⁵ enligt den kommunala redovisningen överstiger noll. Eftersom prognosen för kommunsektorn beräknas enligt NR:s redovisning justeras det prognoserade finansiella sparandet med hjälp av en resultatnyckel så att det blir jämförbart med det ekonomiska resultatet enligt den kommunala redovisningen.

Skillnaden mellan det finansiella sparandet och resultatet varierar mellan åren. År 2000 var resultatet negativt trots ett högt finansiellt sparande, medan resultatet 2001 var positivt trots ett negativt finansiellt sparande. År 2002 gick sparandet och resultatet i samma riktning. Det gäller även för 2003 då det finansiella sparandet beräknas till 6 miljarder kronor och resultatet till 5 miljarder kronor. År 2004 förväntas ett underskott i det finansiella sparande på 4 miljarder kronor, vilket bedöms vara förenligt med ett positivt resultat.

Resultat och finansiellt sparande

Anm.: Resultatet redovisas före extraordinära poster.
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Sammanställningen och utvecklingen av justeringsposterna i resultatnyckeln innebär att differensen mellan det finansiella sparandet och resultatet inte är stabil. Anledningen till att måtten vissa år utvecklas åt olika håll är främst skillnaden mellan den kommunala redovisningen och NR när det gäller periodiseringarna av

skatteinkomsterna. Nedan redogörs för de viktigaste justeringsposterna, se även tabell.

Redovisningen av *skatter* skiljer sig mellan den kommunala redovisningen och NR. I den kommunala redovisningen periodiseras slutavräkningen²⁶ till intjänandeåret medan NR redovisar slutavräkningen året efter intjänandeåret. Slutavräkningarna har varit både kraftigt positiva och negativa. Som framgår av tabellen nedan sker ett omslag i justeringen för skatteperiodisering mellan 2003 och 2004. Medan skatteinkomsterna 2003 är 7 miljarder kronor lägre i resultatmått än i det finansiella sparandet är skatteinkomsterna 2004 drygt 3 miljarder kronor högre i resultatet än i det finansiella sparandet.

Investeringar belastar det finansiella sparandet. I den kommunala redovisningen återfinns posten inte i resultaträkningen utan i finansieringsanalysen. Avskrivningarna är däremot resultatpåverkande i den kommunala redovisningen. En förändring av investeringsutgifterna får således fullt genomslag i det finansiella sparandet medan resultatet endast påverkas av avskrivningarna på investeringen.

Pensionsskuldens förändring är ytterligare en av de större posterna som definitionsmässigt skiljer sig åt mellan NR:s klassificering och redovisningen i kommunernas resultaträkning. Posten påverkar inte det finansiella sparandet i NR. I den kommunala redovisningen redovisas däremot intjänade pensionsrätter som en kostnad. Det finansiella sparandet justeras därför med pensionskostnaden. På grund av införandet av externt placerade avtalspensioner har beloppet minskat kraftigt från år 2000.

Övriga justeringsposter består bl.a. av *finansiella kostnader och intäkter*. Dessa ingår inte i finansiellt sparande men i den kommunala redovisningen. Exempelvis påverkar vinst vid avyttring av finansiella tillgångar resultatet men inte det finansiella sparandet.

²⁶ Skillnaden mellan det förskott av skatteinkomster som kommunerna erhåller i början av året, och de slutligt debiterade skatteinkomsterna som beräknas vid årets slut.

²⁵ Resultatet före extraordinära poster.

Resultatnyckel*Miljarder kronor*

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Finansiellt sparande enligt NR	-5,2	-8,3	6,2	-3,6	-0,7	-3,2
Justering skatteperiodisering	1,6	-3,7	-6,9	3,2	0,0	0,0
Periodiserat sparande	-3,6	-12,0	-0,7	-0,4	-0,7	-3,2
Justering för investeringar ¹	5,8	8,2	8,0	8,5	9,0	10,4
Justering för pensionskuldens förändring	-1,5	-1,1	-1,1	-1,1	-1,2	-1,3
Justering för finansiella poster	-1,4	-1,6	-1,3	-1,4	-1,5	-1,4
Övriga justeringar	1,7	-0,4	0,0	-0,1	0,0	0,0
Årets resultat exkl. extraordinära poster	1,0	-6,9	4,9	5,5	5,6	4,5

¹ Investeringsutgifterna i NR justeras för avskrivningar, omklassificering av investeringar, nettoköp av mark och fastigheter, investeringsbidrag samt nedskrivningar/förlust vid avyttring.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

12 De offentliga finanserna på lång sikt

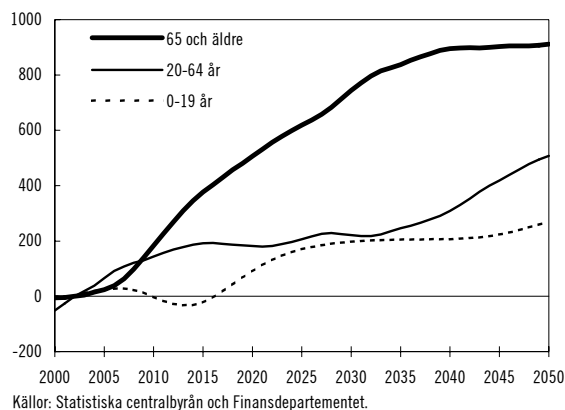
Under den första halvan av detta sekel kommer de offentliga finanserna att utsättas för stora påfrestningar när antalet personer över 65 år respektive 80 år ökar kraftigt i relation till befolkningen i yrkesverksam ålder. Denna utveckling ställer krav på den ekonomiska politiken redan idag. För att kunna bibehålla en väl utbyggd offentlig välfärd även på sikt krävs ett högt sparande i den offentliga sektorn under de närmaste åren, samtidigt som ansträngningar måste göras att öka antalet sysselsatta. I detta avsnitt redovisas ett scenario för de offentliga finanserna i ett långsiktigt perspektiv.

Den demografiska utvecklingen

Enligt den befolkningsprognos som presenterades av Statistiska centralbyrån under våren 2003 förväntas Sveriges befolkning uppgå till cirka 10,6 miljoner personer 2050, en ökning med cirka 1,7 miljoner personer sedan 2002. Under samma tidsperiod ökar antalet personer mellan 20 och 64 år med cirka 500 000 till knappt 5,8 miljoner. Antalet personer som är 65 år eller äldre ökar med drygt 900 000 till nära 2,5 miljoner (se diagram 12.1). Huvuddelen av befolkningsökningen utgörs med andra ord av personer som inte är i yrkesverksam ålder. Dessutom kommer åldersgruppen 25–54 år, den åldersgrupp som har den högsta sysselsättningsgraden, att minska som andel av befolkningen i åldern 20–64 år. Befolkningens åldersmässiga sammansättningsförändringar bidrar därmed till att hålla tillbaka det framtida arbetskraftsutbudet.

Diagram 12.1 Sveriges befolkning

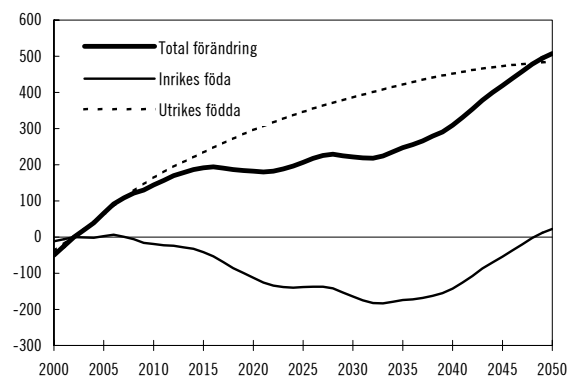
Förändring jämfört med 2002, tusental personer

Ytterligare ett drag som bör uppmärksammas i den förväntade befolkningsutvecklingen är invandringens stora betydelse. Av diagram 12.2 framgår att det är nettoinvandringen som under den närmaste femtioårsperioden står för hela tillväxten i befolkningen i yrkesverksam ålder. Det inhemska bidraget är negativt under större delen av perioden. Utan invandringen skulle antalet personer i åldersgruppen 20–64 år minska. Den avgjort största delen av befolkningsstillskottet via invandring utgörs idag av personer som är födda utanför ett utvidgat EU. Denna grupp har en betydligt lägre sysselsättningsgrad än genomsnittet, samtidigt som arbetslösheten är högre. En stor utmaning framöver blir att integrera dessa invandrare på arbetsmarknaden. Misslyckas detta kommer den tillväxt i åldersgruppen 20–64 år som förutses att resultera i en betydligt blygsammare ökning av sysselsättningen.

Diagram 12.2 Befolkningen i åldern 20–64 år

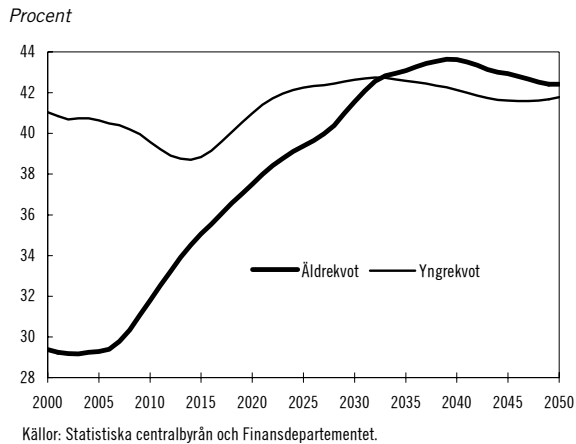
Förändring jämfört med 2002, tusental personer

Den demografiska utvecklingen sammanfattas ofta genom försörjningskvoter, där antalet personer i icke-yrkesverksam ålder sätts i relation till antalet personer i yrkesverksam ålder. Försörjningskvoten för äldre, mätt som antalet personer äldre än 64 år per hundra personer i åldrarna 20–64 år, beräknas öka från ca 29 personer 2002 till nära 44 personer 2040. Försörjningskvoten för de yngre, mätt som antalet personer under 20 år per hundra personer i åldrarna 20–64 år är mer stabil och varierar kring 41 (se diagram 12.3). I det kortare perspektivet, fram till omkring 2010, tenderar den stigande äldrekvoten och den fallande yngrekvoten att ta ut varandra, vilket lämnar den totala försörjningsbördan oförändrad. Ur ett offentlig-finansiellt perspektiv utgör den snabbt stigande äldrekvoten en stor utmaning eftersom kostnader för pensioner och

äldreomsorg utgör en stor del av de offentliga utgifterna

Diagram 12.3 Demografiska försörjningskvoter

Sysselsättning och tillväxt

De långsiktiga framskrivningarna utgår från den prognos för svensk ekonomi som redovisas i avsnitt 1–11.

Arbetskraftsutbudet vid ett oförändrat beteende

Sysselsättningsutvecklingen efter 2006 bygger dels på den förväntade befolkningsutvecklingen, dels på antaganden om hur sysselsättningsgrad och antal arbetstimmar för olika delgrupper utvecklas. Om alla kvinnor och män i olika åldrar och med olika ursprung skulle fortsätta att arbeta i samma utsträckning fram till 2050 som de gör idag kommer sysselsättningsgraden att sjunka, medan arbetslösheten tenderar att stiga. Detta beror på kort sikt till stor del på åldersmässiga sammansättningsförändringar. Andelen personer i åldern 25–54 år med ett högt arbetskraftsutbud är för närvarande stor i gruppen 20–64 år, men kommer att minska framöver. På lite längre sikt är de ursprungsmässiga sammansättningsförändringarna viktigare. Andelen invandrare, och framförallt personer födda utanför ett utvidgat EU, växer snabbt enligt befolkningsprognosen, och bidrar därmed till att sänka det genomsnittliga arbetskraftsutbudet. Vid ett oförändrat beteende sjunker sysselsättningsgraden med 3,2 procentenheter fram till 2050, samtidigt som arbetslösheten ökar med 0,6 procentenheter.

I beräkningarna har antagits att den genomsnittliga arbetstiden per sysselsatt kommer att falla svagt på lång sikt. En sådan nedgång kan motiveras med att efterfrågan på fritid sannolikt

kommer att öka, när hushållens inkomster och konsumtionsmöjligheter i övrigt växer. I huvudsak väljer dock hushållen att öka sin konsumtion av varor och tjänster. Arbetstiden antas minska med endast 0,2 % per år, vilket motsvarar en förkortning av veckoarbetstiden med cirka 3,5 timmar fram till 2050.

Tabell 12.1 Arbetskraftsutbud till 2050

	Tusentals personer 20–64 år	Sysselsättningsgrad 20–64 år	Arbetslöshet	Miljoner arbetade timmar	
2002	Inrikesfödda	4 492	80,9	3,3	6 081
	Utrikesfödda	771	62,7	8,6	804
	Totalt	5 263	78,2	4,0	6 885
Oförändrat beteende					
2050	Inrikesfödda	4 514	79,9	3,5	5 464
	Utrikesfödda	1 256	57,6	9,7	1 083
	Totalt	5 771	75,0	4,6	6 547
Ökad integration					
2050	Inrikesfödda	4 514	79,9	3,5	5 464
	Utrikesfödda	1 256	65,3	7,6	1 223
	Totalt	5 771	76,7	4,3	6 687

Anm.: Beräkningarna baseras på registerdata för befolkningen vilket gör att arbetskraftsutbudet fördelat på inrikes och utrikes födda inte helt överensstämmer med Arbetskraftundersökningen.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Vid ett oförändrat beteende i alla avseenden förutom den ovan beskrivna nedgången i medelarbetstid, minskar antalet arbetade timmar med nära 5 % mellan 2002 och 2050. Detta gäller trots att antalet personer i åldrarna 20–64 år förväntas öka med nära 10 % under perioden.

Arbetskraftsutbudet vid en ökad integration

Under de senaste åren har de utlandsföddas situation på arbetsmarknaden förbättrats påtagligt. Sysselsättningen har ökat samtidigt som arbetslösheten minskat. Utvecklingen har varit mer positiv för denna grupp än generellt på arbetsmarknaden. I en situation där antalet personer som är födda utomlands ökar kraftigt, är det viktigt att den positiva utvecklingen består. I den beräkning som ligger till grund för bedömningen av de offentliga finanserna antas invandrarnas ställning på arbetsmarknaden fortsätta att stärkas. Fram till 2020 antas skillnaden i sysselsättningsgrad och arbetslöshet mellan personer

födda inom och utom landets gränser minska med en tredjedel. Resterande skillnader antas därefter bestå under resten av beräkningsperioden. Vid en sådan utveckling ökar andelen sysselsatta bland de utlandsfödda i åldrarna 20–64 år till drygt 65 %, vilket mer än halverar nedgången i sysselsättningsgraden totalt sett jämfört med en oförändrad situation. En fallande arbetslöshet bland de utrikesfödda motverkar samtidigt den demografiskt betingade uppgången bland de inrikesfödda, så att arbetslösheten totalt sett endast ökar med 0,3 procentenheter.

I beräkningarna har vidare antagits att produktiviteten i näringslivet ökar med 2,2 % per år. Produktivitetstillväxten i offentlig sektor antas vara noll i enlighet med nationalräkenskapernas beräkningsmetoder. Sammantaget leder detta till en produktivitetökning i hela ekonomin på ca 1,8 % per år. Produktivitetstillväxttakten varierar något över tiden beroende på att sammansättningen av privat och offentlig varu- och tjänsteproduktion ändras. Produktivitetökningen i kombination med arbetskraftutvecklingen vid en ökad integration ger upphov till en BNP som växer med 1,7 % om året i genomsnitt fram till 2050. BNP per capita växer något långsammare, med cirka 1,4 % per år i genomsnitt. Trots att dessa tillväxttakter är något lägre än genomsnittet under de senaste decennierna kommer BNP att vara 127 % högre 2050 än den var 2002, medan BNP per capita är cirka 90 % högre.

Hushållens sparande syftar bl.a. till att bygga upp tillgångar som kan användas efter pensioneringen. En växande andel pensionärer i befolk-

ningen innebär därför att hushållens sparande sjunker. I kalkylen skapas ett utrymme för ökad konsumtion genom att importen växer snabbare än exporten. Dagens stora bytesbalansöverskott minskar därför gradvis. Realräntan antas i beräkningarna uppgå till 3 % och inflationstakten till 2 %. De viktigaste antaganden som ligger till grund för utvecklingen under perioden 2006–2050 redovisas i tabell 12.2.

Den offentliga inkomstutvecklingen

Skatteinkomsternas långsiktiga utveckling är i hög grad beroende av sysselsättningsutvecklingen. Huvuddelen av skatterna är direkt eller indirekt en beskattning av arbete. Den största delen av hushållens inkomstskatter samt de sociala avgifterna belastar lönesumman. Dessa skatter står för mer än hälften av de offentliga inkomsterna. Även skatter på konsumtion som moms och punktskatter är indirekt en beskattning av arbete. I beräkningarna har antagits att skattesatserna kan hållas oförändrade på dagens nivå i förhållande till respektive skattebas. Utvecklingen av de olika skattebaserna har sedan beräknats. Denna beräkningsmetodik ger upphov till en skattekvot, de totala skatteinkomsterna som andel av BNP, som växer svagt. Uppgången beror på att ett antal viktiga skattebaser kan förväntas växa snabbare än BNP. Detta gäller t.ex. hushållens konsumtionsutgifter och de beskattade transfereringarna, som växer när antalet pensionärer ökar.

Tabell 12.2 Makroekonomiska förutsättningar

	2000	2006	2010	2015	2020	2030	2050
<i>Procentuell förändring</i>							
Befolkningen i åldern 20–64 år	0,5	0,5	0,3	0,1	0,0	-0,1	0,2
Antal sysselsatta	2,2	0,7	0,1	0,2	0,1	0,0	0,1
Arbetade timmar	1,0	0,6	-0,1	0,0	-0,1	-0,2	-0,1
Produktivitet i näringslivet	4,3	2,1	2,2	2,2	2,1	2,0	2,2
BNP-produktivitet	3,3	1,9	1,8	1,8	1,7	1,6	1,8
BNP per capita	4,1	2,0	1,3	1,3	1,1	1,1	1,4
BNP	4,4	2,5	1,7	1,8	1,5	1,4	1,7
BNP-deflator	1,3	1,9	2,4	2,4	2,5	2,5	2,3
KPI	1,3	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Reallön	4,3	1,5	2,3	2,3	2,2	2,1	2,1
<i>Procent</i>							
Realränta	4,1	3,8	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
Sysselsättningsgrad, 20–64 år	77,2	77,5	76,9	77,2	77,7	76,9	76,7
Öppen arbetslöshet, 16–64 år	4,7	4,0	4,3	4,2	4,1	4,2	4,3

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

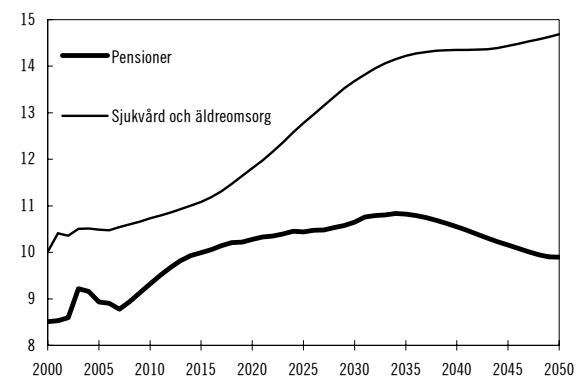
De offentliga utgifterna

Befolkningsstrukturens förändring får stora effekter på de offentliga utgifterna. Allt fler äldre i befolkningen påverkar utgifterna för pensioner, sjukvård och äldreomsorg. Beräkningen av pensionsutgifterna bygger på den demografiska utvecklingen, de makroekonomiska förutsättningarna samt gällande regelverk. Pensionsutgifterna som andel av BNP beräknas öka från 9 % 2003 till närmare 11 % i början av 2030-talet för att sedan åter sjunka något (se diagram 12.4).

Utgifterna för sjukvård och äldreomsorg beräknas öka från 10,5 % till 14,7 % av BNP. I kalkylen för äldreomsorgskostnaderna antas en ökande medellivslängd innebära att det genomsnittliga hälsoläget vid en given ålder förbättras. Hälften av den prognostiserade medellivslängdsökning antas leda till friska år med ett mer begränsat behov av äldreomsorg. På så sätt förskjuts kostnaderna för äldreomsorg längre upp i åldrarna vilket leder till besparingar motsvarande cirka 1,3 % av BNP 2050. Inom sjukvården görs inget motsvarande antagande. Skälet är att effekten av medicinska framsteg ofta bedöms leda till en kvalitetshöjning av vården, nya behandlingsmetoder för nya patientgrupper etc. Den kostnadsbesparande potentialen är därmed lägre inom detta område. Sammantaget ökar utgifterna för pensioner, sjukvård och äldreomsorg som andel av BNP med nära 6 procentenheter under kalkylperioden.

Diagram 12.4 Utgifter för pensioner, sjukvård och äldreomsorg

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

I kalkylerna förutsätts en viss standardsäkring av de offentliga transfereringssystemen. För en stor del av transfereringarna finns ett regelverk som automatiskt höjer utgifterna i takt med den reala

tillväxten i ekonomin. Detta gäller för pensioner som räknas upp med inkomstindex, och för transfereringar som ersätter inkomstbortfall, t.ex. sjuk- och föräldraförsäkringen. Transfereringar som saknar denna typ av automatisk standardsäkring, t.ex. barnbidrag och studiestöd, antas öka i takt med den nominella löneutvecklingen. En sådan standardsäkring motverkar den urholkning av hushållstransfereringarna som skulle ske om kalkylen enbart byggde på en prisframskrivning på så lång sikt som närmare 50 år. Standardsäkringen innebär att en del av ett potentiellt reformutrymme används till att höja standarden i befintliga system när ekonomin växer.

Personalintensiteten, t.ex. antal elever per lärare, kan ses som en indikator för standarden i den offentliga konsumtionen. I beräkningarna antas den offentliga produktionen ske med samma personaltäthet som idag. Trots det måste antalet sysselsatta i den offentliga sektorn öka med cirka 125 000 personer fram till 2020 om en expansion i takt med de demografiska behoven skall vara möjlig, och med ytterligare cirka 315 000 personer mellan 2015 och 2050. Eftersom personalens medelålder inom många verksamheter idag är relativt hög kommer rekryteringsbehoven att vara mångdubbelt större. Uppskattningsvis hälften av de som idag är verksam i den offentliga sektorn kommer att lämna sin anställning under den närmaste tjugofemårsperioden, antingen av åldersskäl eller för att arbeta inom den privata sektorn. Sammantaget skulle då närmare 800 000 personer behöva nyrekryteras till den offentliga sektorn fram till 2020.

Det stora rekryteringsbehovet och behovet av en jämnare könsfördelning bland de offentligt anställda bidrar sannolikt till att löneläget pressas upp relativt övriga delar av ekonomin. I beräkningarna antas att timlöneutvecklingen i kommuner och landsting i genomsnitt kommer att vara 0,5 % snabbare än i övriga delar av ekonomin under perioden fram till 2020. Detta innebär att lönenivån i kommunsektorn förbättras med cirka 10 procentenheter relativt övriga sektorer. En snabbare löneutveckling i kommunsektorn är liktydigt med en fördyring av verksamheterna, vilket innebär att expansionstakten blir mer återhållsam vid en given finansiell ram.

Mellan 2003 och 2015 beräknas de primära offentliga utgifterna, dvs. utgifterna exklusive räntor, minska med 0,6 procentenheter av BNP

(se tabell 12.3). Den offentliga konsumtionen ökar i takt med BNP. Färre barn och ungdomar i skolålder gör att kostnaderna för ungdomsutbildning kan sänkas något, samtidigt som efterfrågan på sjukvård och äldreomsorg endast ökar svagt. En förutsättning för denna utveckling är att kommunerna förmår anpassa kostnaderna nedåt i verksamhetsområden där efterfrågan minskar. Även transfereringar knutna till personer under 20 år faller som andel av BNP. Däremot ökar pensionsutgifterna, vilket leder till att hushållstransfereringar som andel av BNP totalt sett ökar svagt.

Mellan 2015 och 2050 beräknas de primära utgifterna som andel av BNP öka med närmare 4 procentenheter till följd av att andelen äldre stiger. Under mitten av 2030-talet når utgiftskvoten sin kulmen, se diagram 12.5. Det är huvudsakligen konsumtionsutgifter i form av sjukvård och äldreomsorg som ökar men även hushållstransfereringar i form av pensioner växer. De offentliga investeringarna faller däremot som andel av BNP under hela tidsperioden. Beräkningen bygger på att investeringsvolymen ökar i takt med den offentliga konsumtionsvolymen, och att priset på investeringsvaror ökar något långsammare än den genomsnittliga prisutvecklingen i ekonomin.

Tabell 12.3 Primära utgifter som andel av BNP

Förändring i procentenheter

	2003–2015	2015–2050
Primära utgifter	-0,6	3,8
Hushållstransfereringar	0,2	0,9
Transfereringar till företag och utland	-0,2	0,0
Offentlig konsumtion	0,0	4,1
Investeringar	-0,6	-1,3

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

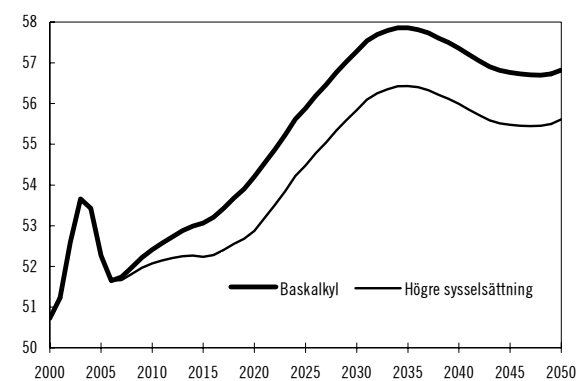
Sysselsättningen är av avgörande betydelse för den offentliga sektorns resursutrymme

Fler sysselsatta i samhällsekonomin stärker de offentliga inkomsterna genom att viktiga skattebaser som lönesumman och hushållens konsumtionsutgifter växer snabbare. Samtidigt minskar de offentliga utgifterna om färre personer försörjs med sociala ersättningar. Fler sysselsatta ökar också tillväxten, vilket gör en given summa offentliga utgifter mindre i relation till BNP. I diagram 12.5 redovisas de primära utgifterna i baskalkylen tillsammans med ett räkneexempel

där sysselsättningen bland invandrare ökar i snabbare takt. I den alternativa beräkningen antas att 75 % av dagens skillnader i sysselsättningsgrad mellan personer födda inom och utanför landets gränser försvinner fram till 2020. Vid en sådan utveckling skulle andelen sysselsatta i åldersgruppen 20–64 år uppgå till 78,9 % 2050 jämfört med 76,7 i baskalkylen. Skillnaden i utgiftskvot i de två scenarierna är cirka 1,5 procentenheter fr.o.m. 2020 till följd av såväl lägre utgifter som högre BNP (se diagram 12.5). Skillnaden utgör ett möjligt reformutrymme. Detta räkneexempel illustrerar betydelsen av att invandrarnas ställning på arbetsmarknaden stärks när en allt större andel av befolkningen i yrkesverksam ålder kommer att vara född utanför landets gränser.

Diagram 12.5 Primära utgifter

Procent av BNP

Ett högt offentligt sparande de närmaste åren skapar ett utrymme för framtida utgiftshöjningarna

Under perioden 2015–2035 förutses kraftiga offentliga utgiftsökningar till följd av den demografiska utvecklingen, samtidigt som de offentliga inkomsterna inte kan förväntas öka i samma takt (se diagram 12.6). Den primära utgiftskvoten ökar med närmare 5 procentenheter mellan 2015 och 2035. Den primära inkomstkvoten ligger inledningsvis på en högre nivå men växer i en betydligt långsammare takt.

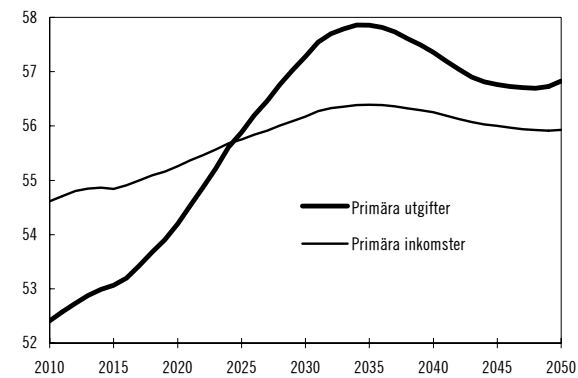
De underskott som på sikt uppkommer i de offentliga finanserna (se diagram 12.7), medför att den offentliga skulden åter börjar öka. För att kunna hantera denna utveckling utan att sänka ambitionsnivån för de offentliga välfärdssystemen eller utan att den offentliga skulden växer till nivåer som blir ohållbara, behöver sparandet i den offentliga sektorn vara högt i början av peri-

oden. Av detta skäl har riksdagen beslutat att det finansiella sparandet i den offentliga sektorn skall uppgå till 2 % av BNP i genomsnitt över en konjunkturcykel under de närmaste åren.

Diagram 12.6 Primära inkomster och utgifter

Procent av BNP

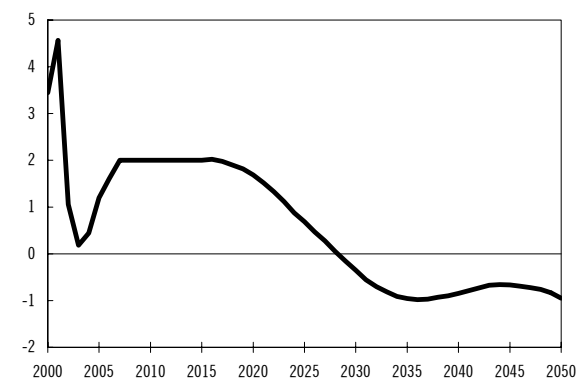

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

I det redovisade scenariot antas att överskotts-målet upprätthålls till 2015. Överskotten leder till att nettot av kapitalinkomster och ränteutgifter som andel av BNP förstärks med cirka 1,1 procentenheter mellan 2000 och 2015 (se tabell 12.4.) Kapitalinkomstnettot är negativt 2000, men blir positivt under kalkylperioden eftersom nettoskulden vänds till nettotillgångar.

Diagram 12.7 Offentliga sektorns finansiella sparande

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

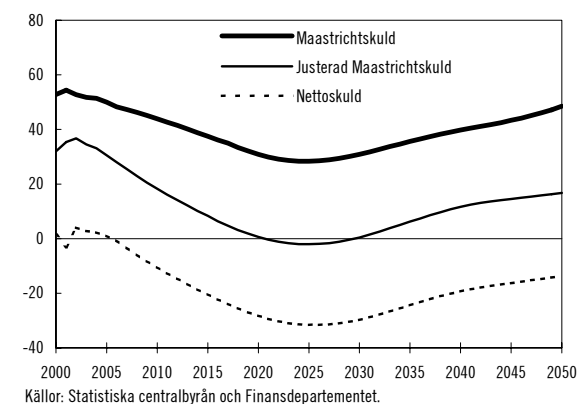
Om skattesatserna hålls oförändrade uppkommer ett mindre överskott om cirka 0,6 % av BNP utöver tvåprocentmålet fram till 2015. Detta överskott kan användas till ofinansierade skattesänkningar eller utgiftsökningar, eller till ett högre offentligt sparande. I den redovisade kalkylen har utrymmet beräkningstekniskt överförs till hushållen i form av sänkta skatter, så att det finansiella sparandet blir 2 % av BNP varje år t.o.m. 2015.

Efter 2015 antas skattereglerna vara oförändrade. Trots det ökar skatter och avgifter som andel av BNP. Orsaken är, som tidigare nämnts, att skattebaser som lönesumma, skattepliktiga transfereringar och hushållens konsumtion växer snabbare än BNP. Utgiftsnivån skrivs under perioden 2006–2050 fram med den demografiska utvecklingen inklusive den ovan redovisade standardsäkringen.

Genom att skattetrycket är i stort sett oförändrat under hela perioden uppstår inledningsvis överskott i de offentliga finanserna som på sikt vänds i underskott när utgiftskvoten stiger. Mot slutet av perioden ligger inkomsterna återigen ungefär i linje med utgifterna. På så sätt jämnas finansieringen av den framtida demografiska kostnadsökningen ut över tiden. Stabila skattesatser över tiden är viktiga både av effektivitetsskäl och av fördelningspolitiska skäl. Om det offentliga sparandet vore lägre under de närmaste åren skulle skatterna behöva höjas när det demografiska utgiftstrycket ökar, vilket skulle lägga en oproportionerligt stor del av finansieringsbördan på framtida generationer. Ett högt sparande de närmaste åren stärker den offentliga sektorns finansiella ställning, minskar räntebetalningarnas andel av utgifterna, och skapar därmed ett utrymme för framtida utgiftsökningar. Skuldkvoten sjunker för att sedan återgå till nivåer som inte gör att den offentliga sektorns finansiella position försämrats i jämförelse med utgångsläget (se diagram 12.8). Med ett lägre offentligt sparande kommer förmågan att möta de demografiska påfrestningarna att allvarligt försämrats.

Diagram 12.8 Offentliga sektorns brutto- och nettoskuld

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Skuldtvecklingen som en indikator på de offentliga finansernas långsiktiga hållbarhet

Finanspolitikens hållbarhet kan illustreras med skuldkvotens utveckling på längre sikt. I diagram 12.8 redovisas utvecklingen för ett antal mått på den offentliga skuldsättningen fram till 2050. Den offentliga sektorns skuldställning förbättras i början av kalkylperioden när de offentliga finanserna uppvisar överskott. För att skuldkvoten i slutet av perioden inte skall överstiga nivå i utgångsläget måste den under de närmaste decennierna minska relativt kraftigt.

Nettoskulden är negativ under största delen av kalkylperioden, vilket innebär att den offentliga sektorn beräknas ha finansiella nettotill-

gångar även på lång sikt. I beräkningen av den justerade Maastrichtskulden minskas skuldstocken även med pensionsfondernas innehav av andra värdepapper än statsobligationer. Också detta skuldmått vänds till ett mindre överskott under några år kring 2025. Statsskulden uppgår då till ca 20 % av BNP. Maastrichtskulden understiger under hela perioden med god marginal referensvärdet på 60 % av BNP i Stabilitets- och Tillväxtpakten. Gemensamt för samtliga skuldmått är att de i slutet av beräkningsperioden ligger på en lägre nivå än vid dess början.

Tabell 12.4 Offentliga finanser

Procent av BNP

	2000	2006	2010	2015	2020	2030	2050
Primära inkomster	55,1	53,7	54,6	54,8	55,3	56,2	55,9
Skatter och avgifter	51,8	50,3	51,3	51,6	52,2	53,2	53,2
Övriga inkomster	3,3	3,4	3,3	3,2	3,1	3,0	2,7
Primära utgifter	50,7	51,7	52,4	53,1	54,2	57,3	56,8
Transfereringar	21,3	21,0	21,6	22,3	22,7	23,6	23,2
Offentlig konsumtion	26,8	27,7	28,1	28,3	29,3	31,8	32,4
Investeringar	2,6	3,0	2,8	2,5	2,3	1,9	1,2
Primärt sparande	4,4	2,1	2,2	1,8	1,1	-1,1	-0,9
Kapitalinkomster, netto	-0,9	-0,5	-0,2	0,2	0,6	0,8	-0,1
Finansiellt sparande	3,4	1,6	2,0	2,0	1,7	-0,4	-0,9
Finansiell ställning							
Konsoliderad bruttoskuld	52,8	48,3	43,9	37,5	30,8	30,9	48,5
Justerad bruttoskuld	31,9	28,0	18,3	8,3	0,7	0,5	16,8
Nettoskuld	1,3	-0,9	-10,5	-20,4	-28,2	-29,8	-13,6

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.